Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 7/1 Winter 2012, p.447-609 , TURKEY

RAMAZAN-ZÂDE ABDÜNNAFİ İFFET EFENDİ VE KİTAB-I NÂFİ'U'L-ÂSÂR NEVBÂVE-İ SİMÂRU'L-ESMÂR ADLI ESERİ

*Tuncay BÜLBÜL**

ÖZET

Kelile ve Dimne hikâyeleri Doğu edebiyatının şöhreti en yaygın yapıtlarındandır. Kaynağını, Hint menşeli Pançatantra masallarından alan Kelile ve Dimne hikâyeleri ortaya çıktığı günden bu yana pek çok dile tercüme edilmiş bir eserdir. Türk edebiyatına ilk defa 14. yüzyılda Kul Mesut tarafından tercüme edilen Kelile ve Dimne hikâyelerinin, uzun yıllar boyunca ilgi uyandıran ikinci tercümesi 16. yüzyılda Filibeli Alaaddin Ali Çelebi tarafından Hüseyin Vaiz-i Kâşifî'nin Farsça Envâr-ı Süheylî adlı eserinden yapılmıştır. Bu eser uzun yıllar Türk edebiyatında gündemde kalmayı başarmış, eserin tercümesinden sonra Türk edebiyatında bir daha Kelile ve Dimne hikâyelerinin tercümesine ihtiyaç duyulmamıştır. Hümâyûn-nâme'nin, dönemin ihtiyaçlarına cevap veremediği durumlarda da eserin sadeleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Osman-zâde Taib ve Ahmed Midhat Efendi tarafından sadeleştirmesi yapılan eser, pek çok kez Batı dillerine de tercüme edilmiştir. Adanalı Ramazan-zâde Abdünnâfi İffet Efendi de 19. yüzyılda Hümâyûn-nâme'nin manzum hâli olduğunu söylediği Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr adlı eserini kaleme almıştır. Bu yazıda, Ramazan-zâde Abdünnâfi Efendi'nin, H. 1268 (M.1852) tarihinde basılan Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr adlı bu eserinin Hümâyûn-nâme'nin manzum hali olduğunu ifade ettiği birinci kısmının çeviri yazılı metni ve bu bölümlerin Hümâyûn-nâme ve Osman-zâde'nin eseri ile belli çerçevede karşılaştırmayla örülmüş incelemesi konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kelile ve Dimne hikâyeleri, Hümâyûn-nâme, Ramazan-zâde Abdünnâfi İffet Efendi, Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr.

SIR RAMAZAN-ZÂDE ABDÜNNAFİ İFFET AND HIS WORK ENTITLED KİTAB-I NÂFİ'U'L-ÂSÂR NEVBÂVE-İ SİMÂRU'L-ESMÂR

ABSTRACT

Kelile and Dimne stories are among the most famous woks of Oriental Literature. Originating from Pancatantra fables which are Indian origin, Kelile and Dimne stories have been translated into many different languages. They were translated into Turkish in 14th century by Kul Mesut for the first time and their second translation arousing interest through long ages was done by Filibeli Alaaddin Ali Çelebi from the work of Hüseyin Vaiz-i Kâşifî named Persian Envâr-ı Süheylî in 16th century. This work achieved remaining on the agenda for many years and there was no need for translation of Kelile and Dimne stories once more. In the circumstances that Hümâyûn-nâme couldn't meet the requirements of the period, the work was simplified. The work that was simplified by Sir Osman-zâde Taib and Ahmed Midhat was translated into western languages many times. Sir Adanalı Ramazan-zâde

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: tuncaybulbul@gmail.com

Abdünnâfi İffet wrote his work named Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr that he said it was the poetic form of Hümâyûn-nâme in the 19th century. In this paper, the first part's translation of Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr which published in 1852 and the analysing of this part's comparison with Hümâyûn-nâme and Osman-zâde's work at a certain frame was mentioned.

Keywords: Kelile and Dimne stories, Hümâyûn-nâme, Sir Ramazan-zâde Abdünnâfi İffet, Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr.

Giriş

Doğu kültürünün dünya kültürüne armağan ettiği en önemli değerlerden birisi Kelile ve Dimne hikâyeleridir. Bu hikâye külliyatı ortaya çıktığı günden bu yana pek çok dünya diline tercüme edilmiş, tercüme sırasında eserin yeniden yaratımı ve aktarım süreci devam etmiştir[1].

Kelile ve Dimne hikâyeleri Türkçeye ilk defa 14. yüzyılda Kul Mesut tarafından tercüme edilmiştir. Aydınoğlu Umur Bey'in emriyle yapılan bu tercüme Nasrullah'ın Farsça çevirisinden yapılmıştır[2] (Toska, 1989: 17; Bülbül, 2009: 29).

Kelile ve Dimne hikâyelerinin Türkçeye yapılan ikinci ve en önemli çevirisi 16. yüzyılda Filibeli Alaaddin Ali Çelebi tarafından Hümâyûn-nâme adıyla, Hüseyin Vaiz-i Kâşifî'nin Farsça Envâr-ı Süheylî adlı eserinden yapılmıştır. Dönemin pâdişâhı Kanunî Sultan Süleyman'a sunulan bu eser tercüme edildiği andan itibaren geniş kitleler tarafından benimsenmiş, nüshaları pek çok kez çoğaltılmıştır. Hümâyûn-nâme'nin Türk okurlar üzerinde uyandırdığı bu ilgi yurt dışına da taşarak Fransız, Alman, İsveç ve İspanyol dillerine tercümeleri yapılmıştır (Bülbül, 2009: 30-33; 2010: 67; Parladır, 2011: 39).

Hümâyûn-nâme'nin ortaya çıkmasından sonra Türk edebiyatında bir daha Kelile ve Dimne hikâyelerini tercüme etme ihtiyacı hissedilmemiş, dönem şartlarına cevap vermediği durumlarda eserin sadeleştirilmesi ve özetlenmesi yollarına gidilmiştir (Bülbül, 2009: 205). Kâtip Çelebi, İftihâru'd-dîn Muhammed el-Bekrî el-Kazvinî'nin Hümâyûn-nâme'yi izah ettiğini, Müftü Molla Yahyâ Efendi'nin Hümâyûn-nâme'yi üçte bire indiren bir özetini yaptığını[3] ifade etmektedir (Kâtip Çelebi, 2007: 1202; Parladır, 2011: 40). Diğer taraftan, Bursalı Mehmed Tâhir, H. 950 (M.1543)'de vefat eden İstanbullu şair Hilâlî'nin Hümâyûn-nâme'yi "*nazmen tercüme ettiğini*"; H. 1227 (M.1812)'de Vidin valisi olan Hafız Paşa'nın divan efendisi Şerif İbrahim Mahir'in de eseri "*sade bir dille tercüme ettiğini*" söylemektedir (Bursalı Mehmed Tahir, 2009: 305). Hümâyûn-nâme, Osman-zâde Taib tarafından Simârü'l-esmâr ya da Zübdetü'l-ezhâr adıyla; Ahmed Midhat Efendi tarafından Hülâsa-i Hümâyûn-nâme adıyla sadeleştirilerek özetlenmiştir. Hümâyûn-nâme ile ilgili bahsi geçen bu eserlerden Osman-zâde'nin eseri, Ahmet Midhat Efendinin eseri ve Ramazan-zâde Abdünnafi İffet Efendi'nin eseri elde bulunmaktadır. Kaynakların bahsettiği diğer eserler henüz ortaya çıkmış değildir.

Hümâyûn-nâme, Adanalı Ramazan-zâde Abdünnafi İffet Efendi tarafından da Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr adıyla manzum olarak kaleme alınmıştır. Bazı kaynaklar

[1] Kelile ve Dimne hikâyelerinin tercümeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Bülbül, 2009).

[2] Bazı kaynaklar, Kelile ve Dimne hikâyelerinin manzum bir çevirisinin yapılarak I. Murat'a sunulduğunu ifade etmektedir. Ancak bu manzum çevirinin nüshaları hakkında her hangi bir bilgi söz konusu kaynaklarda yer almamaktadır (Batur, 2005: 15; Kalyon, 2006: 26).

[3] Bazı kaynaklar Müftü Molla Yahya Efendi'yi Şeyhülislam Yahya Efendi ile karıştırmıştır (Tümer, 1943: 255; Doğrul, 1985: 8; Aykut, 2007: 20).

Ramazan-zâde Abdünnafi İffet Efendi'nin, eserini, Osman-zâde Taib'in eserine dayanarak kaleme aldığını ifade etmektedir.

1. Ramazan-zâde Abdünnâfi İffet Efendi

1.1. Hayatı

1823 yılında Adana'da doğan Abdünnafi İffet Efendi, soyunun Ramazanoğulları hanedanına dayanmasından dolayı "Ramazan-zâde" sanıyla tanınmış; ayrıca alçak gönüllü, edep ve iffet sahibi bir tabiata sahip olduğu için de "İffet" lakabını almıştır. Babası Adana eski müftüsü Hacı İshak Efendi'nin oğlu Mehmed Said Efendi'dir (Bursalı Mehmed Tahir, 2009: 387; Mehmed Süreyya, 1996: 132; İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1468; Tuman, 2001: 580, 631; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 146). Bağdatlı İsmail Paşa'nın kaydettiğine göre babası da müftüdür (Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 146). Sıbyan mektebinde okuyan Abdünnafi İffet Efendi, çeşitli hocalardan özel dersler almış, İstanbul ve Şam'da hadis okumuştur. Buharalı Abdürrahim Efendi'nin de rahle-i tedrisinden geçen İffet Efendi, eğitimini tamamladıktan sonra 1259 (1843)'da Bursa müderrisliği ruusluğuna atanmıştır (Bursalı Mehmed Tahir, 2009: 387; Mehmed Süreyya, 1996: 132; İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1468; Tuman, 2001: 580, 631; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 146). Muaccelat nazırı olup 1260 (1844)'da İstanbul'a gelmiştir. 1261 (1845)'de salise rütbesiyle Adana mal müdürü, 1264 (1848)'te Haleb meclis-i kebir reisi, sonra defterdarı olmuştur. 1269 (1853)'da Harput defterdarı, 1272 (1855-56)'de Trabzon tahkikat memurluğu yapmış, daha sonra Cezayir-i Bahr-i Sefid rüsum-ı müctemia memurluğuna atanmıştır. 1280 (1863-64)'de Şam defterdarlığına tayin edilen İffet Efendi bu görevinden sonra Bosna merkezi mutasarrıfı olmuştur. 1286 (1869-70)'da Hersek mutasarrıflığına atanmış, burada bir müddet görev yaptıktan sonra azledilmiştir. 1290 (1873)'da Resmo mutasarrıflığıyla tekrar memuriyete dönen Abdünnafi Efendi, 1293 (1876)'te Mamuretülaziz müstakil mutasarrıfı olmuş, 1295 (1878)'te de Musul valiliğine atanmıştır. 1296 (1879)'da bu görevinden azledilmiş, 1298 (1881)'de Mamuretülaziz valisi olmuş ve azilden sonra da Safer 1300 (Aralık 1882)'de bâlâ rütbesi sahibi olmuştur. 1305 (1887/88)'te İntihab-ı Memurîn Komisyonu'na reis olarak atanmıştır. Zilhicce 1308 ortasında (18-28 Temmuz 1891) hac dönüşünde Taif'te koleraya yakalanmış, bu hastalıktan kurtulamayarak burada vefat etmiştir (Bursalı Mehmed Tahir, 2009: 387; Mehmed Süreyya, 1996: 132; İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1469; Tuman, 2001: 580, 631; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 147).

Kâdiriyye tarikatına mensup olan Abdünnafi İffet Efendi âlim, fâzıl bir kişiliktir. Boyu kısaya meyilli, kır sakallı, parlak gözlü bir fizikî görünüme sahip olan İffet Efendi sadece ilim erbabı değil, yazdığı şiirlerle de şair olduğunu ispatlamış bir kişidir (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1471).

1.2. Eserleri

Abdünnâfi İffet Efendi'nin belagat, mantık, münâzara, felsefe, ahlâk, tasavvuf ve hadis gibi ilimlere dair birçok telif ve tercüme eseri mevcuttur.

1.2.1. Tercüme-i Nuhbetü'l-fiker: İbni Hacer el-Askalânî'nin hadis usûlüne ilişkin *Nuhbetü'l-fiker* adlı kitabının tercümesidir. 1301 (1883/84)'de Mamuretülaziz'de (Elazığ) basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1469; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 147).

1.2.2. Müntehabât-ı Nâfia-i Risâle-i Kuşeyriye: İmam Kuşeyrî'nin tasavvufla ilgili risalesinin bazı bölümlerinin tercümesidir. 1308 (1890/91)'de İstanbul'da basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470) Bazı kaynaklar eserin 1307'de basıldığını ifade etmektedir (Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 147).

1.2.3. Mahzen-i Esrâr-ı Şi'r: Aruz ilmi ve kafiyeye dair bir eserdir (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470). Taş basması halinde 1273 (1856/57)'te yayımlanmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 147).

1.2.4. Kâmilü'l-âsâr Hikâye-i Cihandar: Yusuf Kamiş Paşa'ya ithaf edilmiş olan bu eser Hanya Girit matbaasında 1291 (1874/75)'de basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 147).

1.2.5. En-Nef'u'l-muavvel fi tercümeti't-Telhis ve'l-Mutavvel: Hatib el-Kazvinî'nin Arap belagatına dair meşhur eseri *Telhisu'l-Miftah*'ın ve bunun Teftazanî tarafından yapılmış geniş şerhi olan *el-Mutavvel*'in gramer açısından tahlilî bir tercümesidir (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1469; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 147). Abdünnafi İffet Efendi bu eserde sadece dil-kategori ilişkisine değil, dil-düşünce ilişkisine de vurgu yapmıştır (Kömbe, 2006: 147-148). Eserin birinci cildi 1289 (1872-73)'da Saraybosna'da, ikinci cildi 1290 (1873/74)'da İstanbul'da basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1469; Durmuş, 1988: 288; Kömbe, 2006: 148).

1.2.6. Tercüme-i Burhan-ı Gelenbevî: Fenn-i Mantık olarak da bilinen bu eser, Gelenbevî İsmail Efendi'nin mantık ilmine dair *el-Burhan* adlı eserinin şerhi ve tercümesidir. *Burhan*, XVIII. yüzyıl Osmanlı mantık sahasının en önemli ve meşhur eserlerinden birisidir. Gelenbevî tarafından yapılan haşiyesiyle birlikte bu eser 1306 (1889)'da İstanbul'da basılmıştır. Gelenbevî'nin bu eserinin en meşhur şerh ve tercümelerinden olan Abdünnafi İffet Efendi'nin söz konusu eseri ise, 1297 (1880)'de iki cilt halinde İstanbul'da basılmıştır (Kömbe, 2006: 148).

1.2.7. Tercüme-i Âdâb-ı Gelenbevî: Gelenbevî İsmail Efendi'nin âdab ilmine dair Arapça eserinin şerh ve tercümesidir (Kömbe, 2006: 148). Abdünnafi Efendi'nin 1299 (1881/82)'da kaleme aldığı bu eseri 1302 (1884/85)'te Mataba-i Osmaniye'de basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1469).

1.2.8. Peyâm-ı Sûr: Sultan Abdülmecid'in kızları Cemile ve Münire sultanların düğünlerine dair bir eserdir. 1274 (1857/58)'te basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470).

1.2.9. Rehber-i Seyr ü Sülûk: Şeyh Kasım-ı Hanî'nin *Kitâb-ı Seyr ü Sülûk* adlı eserinin şerhi ve tercümesidir. Resmo mutasarrıfı iken 1290 (1873/74)'da yazmıştır. Eser matbu değildir (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470).

1.2.10. Divan: İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal bu eserin matbu olmadığını ve divanın bir nüshasının Abidin Suphi Ramazanoğlu tarafından kendisine hediye edildiğini ifade etmektedir (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470). İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal'ın kütüphanesinde bulunan bu nüsha büyük boy 315 sayfalık bir yazmadır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1471).

1.2.11. Terceme-i Mukaddime-i İbni Hişam: Nahivle ilgili bir eserdir. Matbu değildir (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470).

1.2.12. Kitâb-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simârü'l-esmâr: Hümâyûn-nâme'nin bazı hikâyelerinin manzum hâle getirilmişi olan bu eser Recep 1268 (Mayıs 1852)'de basılmıştır (İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, 2000: 1470).

2. Kitâb-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simârü'l-esmâr

2.1. Şekil Özellikleri

Mesnevî nazım şekliyle ve aruzun *Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) / Fe'ilâtün / Fe'ilün (Fa'lün)* kalıbıyla yazılan eser, altı beyitlik manzum bir tevhidle başlamaktadır. Bu manzum girişten sonra tevhide mensur olarak devam edilmiştir. Tevhidden sonra dokuz beyitlik bir na't gelmekte, bu dokuz beyitten sonra na'ta mensur olarak devam edilmektedir. "Der-Sitâyiş-i Hazret-i Risâlet-penâhî" başlığı altında pâdişâh Abdülmecid Han'ın övgüsü yer almaktadır. Yirmi beş beyitlik bu övgü, uzun bir mensur bölümle devam etmektedir. "Der-Medâyih-i Hazret-i Vekâlet-penâhî" başlığı altında ise dönemin sadrazamının övgüsüne yer verilmiştir. "Der-Evsâf-ı Hazret-i Fetvâ-

penâhî" başlığı altında ise Arif Hikmet Bey'in övgüsü yer almaktadır. "Der-Medâyih-i Muhtasara-i Vükelâ-yı Fehâm-ı Hazrehü" başlığı altında ise Fethi Paşa, Süleyman Paşa, Ârif Paşa, Âlî Paşa, Rif'at Paşa, Nâfiz Paşa, Mehmed Paşa gibi dönemin devlet adamlarının övgüsüne yer verilmiştir. Manzum-mensur karışık olan bu bölümün dili, özellikle mensur kısımda çok ağırdır.

Abdünnafi İffet Efendi "Der-Sebeb ü Esâs-ı Nazm u Tertîb" başlığı altında eseri yazma sebebini mensur olarak anlatmaya çalışmış, eseri, Tâ'ir Riyaz Firdevsî Mar'aşî-zâde Şeyh Ahmed Kuddusî Efendi'nin yardımlarıyla tamalayabildiğini beyan etmiştir.

"İbtidâ-yı Nazm-ı Kitâb" başlığıyla mevzuya giren Abdünnafi Efendi, Hümâyûn-nâme hikâyelerinin ana çerçeve hikâyesini oluşturan Hümâyûn-fâl ve Huceste-re'y hikâyesiyle eserine başlamaktadır. Eserde bu başlıktan sonra "Der-İhtirâz ez-Nifâk-ı Nemîmkâr u Gammâz", "Der-Beyân-ı Lüzûm-ı Tertîb-i Mecâzât-ı Erbâb-ı Gamz u Nifâk", "Der-Beyân-ı Fevâ'id-i İttihâd u Muhabbet", "Der-Adem-cevâz İ'timâd Be-hande-rû ve Lutf-ı A'dâ", "Der-İhtirâz Zevâl-i Matlûb ki Hâsıl-ı Şidde", "Der-Beyân-ı Âfet-i Ta'cîl ü Şitâb", "Der-Fevâ'id-i Hazm u Tedbîr", "Der-İhtirâz Kerden Ez-Mekr-i Düşmen", "Der-Fazîlet-i Afv-ı Cemîl", "Der-İhtirâz-ı Zulm ü Âzâr", "Der-İhtirâz ez-Kâr-ı Nâ-Mülâyim", "Der-Fazîlet-i Hilm ü Vakâr", "Der-İhtirâz ez-Nâ-münâsebât-ı Şerîr", "Der-Tevfîz-i Umûr Be-Hudâvend-i Gayûr", "Der-Tercîh-i Hazer Ber-Seyâhat ü Sefer", "Der-Fevâ'id-i Seyr ü Seyâhat", "Der-Fazîlet-i Kanâ'at", "Der-Adem-i İhtiyâc-ı Rızk-ı Mukadder Be-Cüst-i Cuy-ı Beşer", "Der-Kabîh-ı İsrâf u Sefâhat", "Der-Fevâ'id-i Bezl-i Makdûr Ber-Fehvâ-yı Himmetü'r-Ricâli Takla'u'l-Cibâl", "Der-Mefâdü'l-Cezâ'i Min Cinsi'l-Amel", "Der-İhtirâz Mevânist Merdüm Zişt-i Sîret", "Der-Adem-i Mazarrat Kurb-ı Mülûk-ı Bâr-ı Bâb-ı Sülûk", "Der-Beyân-ı Hased", "Der-Fezâ'il-i Emânet ve Rezâ'il-i Hıyânet", "Der-Fazîlet-i Ketm-i Esrâr", "Der-Fezâ'il-i Ulûm", "Der-Kabûl-i Pend ü Nesâyih" şeklinde 28 bölüm başlığı bulunmaktadır.

Eserde kullanılan vezin genel olarak düzgün uygulanmış olmakla birlikte veznin bozuk olduğu mısralar da yok değildir.

2.2. Muhteva Özellikleri

Kitâb-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simârü'l-esmâr'da 28 bölümde toplam 35 hikâye bulunmaktadır. Ancak bu hikâyelerin tamamı Hümâyûn-nâme hikâyesi değildir. Hümâyûn-nâme'de yer almayan hikâyelerin nereden alındığını müellif belirtmemiştir.

Eserde "İbtidâ-yı Nazm-ı Kitâb" başlığından sonra konuya girilir. Burada Hümâyûn-nâme hikâyelerinin ana çerçeve hikâyesi olan hükümdar Hümâyûn-fâl ile vezir Huceste-re'y hikâyesine yer verilmiştir. Hümâyûn-nâme'de yer alan tüm hikâyeleri vezir Huceste-re'y, hükümdar Hümâyûn-fâl'e anlatmaktadır. Eserin başında karşımıza çıkan bu iki şahıs eser boyunca hiç gözükmezken eserin sonunda tekrar karşımıza çıkarak eseri tamamlarlar (Bülbül, 2009: 36). Kitâb-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simârü'l-esmâr da yine aynı kurguyla başlamakta, eserin başında hükümdar Hümâyûn-fâl ile vezir Huceste-re'y gözükmektedir. Ancak eserde bu iki şahsa bir daha yer verilmez. Bu durum eserin, Hümâyûn-nâme ile olan kurgusal bir farkını ortaya koymaktadır.

Çîn-i Maçin'de Hümâyûn-fâl adında akıllı, bilgili ve tedbir sahibi bir hükümdar vardır. Bu hükümdarın, fikirlerine her zaman saygı gösterdiği Huceste-re'y adında bir veziri vardır. Bir gün pâdişâh ve vezir sohbet ederken pâdişâh "saltanata zarar gelmemesi için devletin temelinin ne olması gerektiği"ni vezire sorar. Bunun üzerine vezir hikmet, adalet gibi kavramlar üzerinde durduktan sonra sözü hükümdar Dabşelîm ile hakîm Bîdpây arasında vuku bulan maceraya sözü getirir. Pâdişâh Hümâyûn-fâl bu ikisinin hikâyesinin methini uzun zamandan beri duyduğunu, ancak hikâyeyi doğru bir şekilde anlatabilecek kimseye rastlamadığını söyleyerek Dabşelîm ile Bîdpây hikâyesini anlatmasını vezir Huceste-re'y'den ister. Vezir de meşhur hikâyeyi anlatmaya başlar.

Hint ikliminde isminin anlamı "büyük şah" demek olan Dabşelîm adında bir pâdişâh vardır. Bu pâdişâh zamanında hikmet sahibi birçok insan vardır ve bunların hepsi de Dabşelîm'in meclisinin müdavimidir. Dabşelîm verdiği tüm kararlarda bu hikmet sahibi kimselere

danışmaktadır. Bir gün bu meclislerden birinde iken cömertliğin bir sultan için ne kadar önemli bir haslet olduğu üzerinde durulur. Bunun üzerine Dabşelîm ülkesindeki tüm fakirleri toplayarak onlara sayısız ihsanlarda bulunur. Bir gece rüyasına yaşlı bir girerek yaptığı ihsanın Allah katında çok makbule geçtiğini, bu yüzden Allah'ın ona büyük bir hazine bağışlayacağını, bu hazineye ulaşmak için sabah kalkar kalkmaz doğru Cebel-i Şarkî'ye gitmesini, burada birçok hazineyle karşılaşacağını söyler. Dabşelîm rüyasında söylenenlere uyarak sabah derhal adı geçen dağa gider. Orada bir mağara görür. Mağarada yaşlı bir adam oturmaktadır. Bu yaşlı adam babasından kendisine bir hazine kaldığını, bu hazineyi Dabşelîm'e hediye ettiğini söyler. Dabşelîm, yaşlı adamla birlikte hazinenin gömülü olduğu yeri kazar. Toprak altından birçok mücevherle birlikte bir kâğıt çıkar. Kâğıt Şah Hûşenk tarafından yazılmış on dört nasihatten oluşmaktadır. Bu on dört nasihat tek tek sıralandıktan sonra, eğer bu nasihatlerin açıklanması isteniyorsa Serendib dağına gidilmesi gerektiği de kâğıtta yazmaktadır. Bunun üzerine Dabşelîm Serendib dağına gitmek üzere yola çıkar. Dabşelîm burada Birehmen Bîdpây'la karşılaşır. Bîdpây, Dabşelîm'e kâğıtta yazan on dört nasihatin her biri için türlü türlü hikâyeler anlatmaya başlar[4].

Eser, bu noktaya kadar kurgusal açıdan Hümâyûn-nâme ile benzer özellikleri taşımaktadır. Ancak hikâyeler başladıktan sonra Hümâyûn-nâme'nin temel kurgusal özelliği olan çerçeve hikâye yapısı Kitâb-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simârü'l-esmâr'da görülmez.

Eserin ilk bölümü "Der-İhtirâz ez-Nifâk-ı Nemîmkâr u Gammâz" başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında yazar, hasetçiliğin ve gammazlığın ne kadar kötü bir şey olduğunu ifade etmeye çalışmış, düşüncesini güçlendirmek için söze Hucurat Suresi'nin 6. ayetiyle başlamıştır. Hasetçilik ve gammazlıkla ilgili bu girizgâhtan sonra eserde Kelile ve Dimne hikâyesinin anlatımına geçilir.

Yaşlı bir bezirgân vardır. Bu bezirgânın iki oğlu bulunmaktadır. Yaşlı adam ölümün kendisine yaklaştığını hissedince oğlullarını yanına çağırarak onlara ticaret yapmalarını öğütler. Bir müddet sonra da ölür. Çocukları babalarının vasiyetine uyarak ticaret yapmaya karar verirler. Bunun için ellerinde bulunan Şeterebe ve Meterebe adında iki öküzlerini alarak yola çıkarlar. Yolda Şeterebe hastalanınca bu öküzü orada bırakıp yollarına devam ederler. Ancak Şeterebe burada hastalıktan kurtulur ve otu bol olan bu çayırlıkta iyice semizleşir, gücü yerine gelir. Zaman zaman böğürerek etrafı velveleye verir. Bu çayırlığa yakın bir ormanlıkta bir aslan hüküm sürmektedir. Aslan her ne kadar güçlü, kuvvetli ve korkusuz olsa da daha önce Şeterebe'nin böğürtüsüne benzeyen bir ses duymadığı için bu sesten korkmaktadır. Bu arada Dimne adında bir çakal ve Kelile adında bir tilki aslanın hizmetinde bulunmaktadır. Dimne aslanın yönetimine yakın olmayı istemektedir. Kelile, eldeki nimetin kıymetini bilmek gerektiğini, yöneticilere yakın olmanın kişiye her zaman yarar getirmeyeceğini söyleyerek arkadaşını bu düşüncesinden vaz geçirmeye çalışır. Ancak Dimne, Kelile'nin söylediklerine kulak asmaz. Dimne aslanı ziyarete gittiği bir zaman aslanın tedirginliğinin farkına varır. Aslana bu tedirginliğinin sebebini sorar. Aslan her ne kadar zayıf yönünü açıklamak istemese de o anda Şeterebe yine böğürür ve Dimne korkunun nedenini anlar. Aslan da durumu açıklamak zorunda kalır. Dimne konuyu araştırmak üzere aslandan izin alarak Şeterebe'nin yanına gelir. Şeterebe'nin korkulacak bir yaratık olmadığını görünce durumu aslana haber verir. Aslan da Şeterebe'nin yanına getirilmesini emreder. Dimne, Şeterebe'ye başına kötü bir şey gelmeyeceğine dair güvence vererek onu aslanın yanına getirir. Şeterebe aslanın yanına geldikten kısa bir süre sonra aslanın en yakını olmayı başarır. Bu durum Dimne'yi hiç memnun etmez. Dimne bu sefer Şeterebe'nin varlığına son vermek ister. Bunun için arkadaşı Kelile'ye danışır. Kelile, Dimne'nin düşüncesinin kötü bir düşünce olduğunu, bu fikirden vaz geçemezse başına kötü şeyler gelebileceğini söyler. Fakat Dimne yine ikna olmaz ve aslanla Şeterebe'nin arasını bozmaya çalışır. Dimne'nin kurguladığı üzere aslan Şeterebe'nin kendisine kin

[4] Kelile ve Dimne hikâyelerinin bu ana çerçeve hikâyesi Osman-zâde'nin Simâru'l-esmâr'ında da benzer kurguyla yer almaktadır (Osman-zâde Tâib, 1141: 3b).

beslediğine, Şeterebe de aslanın kendisini yok etmek istediğine inanır. Sonunda aslan olayı tetkik etmeden, acele bir şekilde karar vererek Şeterebe'yi öldürür. Birinci bölümün ilk hikâyesi bu şekilde sona erer[5].

Birinci bölümün ikinci hikâyesi Sultan Pervîz hikâyesidir. Sultan Pervîz adında şöhretli bir pâdişâh vardır. Vezirlerinden birisi şeytanın gurur vermesiyle Sultan Pervîz'e isyan etmek ister. Ancak bu durum bazı iyi niyetli kişiler tarafından Sultan Pervîz'e bildirilir. Herkes söz konusu vezirin idam edilip cümleye ibret olmasını beklemektedir. Ancak Sultan Pervîz, herkesin beklentisinin aksine bu vezire birçok ihsan edip mertebesini daha da yüceltir. Sultan Pervîz, bu davranışının sebebini açıklama ihtiyacı hisseder. Buna göre, bir kişinin yaptığı yanlışın karşılığında zincire çekilip zindana atılması ona bu davranışının yanlışlığına ikna etmeye yetmez. Ama eğer kötülük ettiği bir kimseden iyilik görürse ölünceye kadar bu lutuf zincirinden kurtulamaz[6].

Eserin ikinci bölümü "Der-Beyân-ı Lüzûm-ı Tertîb-i Mecâzât-ı Erbâb-ı Gamz u Nifâk" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde insanlar arasında nifak çıkartan ve gammazlık eden kişilerin eninde sonunda cezalarını bulmaları gerektiği dile getirilmiştir. Konuyla ilgili kısa bir girişten sonra "Dimne'nin cezasını bulması" hikâyesi anlatılır.

Şeterebe öldükten sonra aslan olayı iyice araştırıp soruşturmadığı, acele karar verdiği için sıkıntılıdır. Bu sıkıntısını biraz olsun unutabilmek için kaplanı sohbet için yanına çağırır. Kaplan, aslanı teskin etmek için bir şeyler söyledikten sonra evine gitmek üzere yola çıkar. Kaplanın evinin yolu Dimne'nin evinin önünden geçmektedir. Kaplan kapı önünden geçerken içeride Kelile, Dimne'yi, Şeterebe'nin ölümüne sebep olduğu için azarlamaktadır. Kaplan içeride konuşulan her şey dinler ve doğruca aslanın yanına giderek olan biteni anlatır. Aslan, Dimne'nin tutuklanmasını emreder. Dimne tutuklanıp zindana atılır. Bu arada Kelile kahrından ölür. Sonunda Dimne ettiği hasedin ve kötülüğün cezasını bularak ölüm cezasına çarptırılır[7].

Bu konudaki söylediklerini Hümâyûn-nâme hikâyelerinin ikinci bölümünde yer alan ve birinci çerçeve hikâyenin bir devamı niteliğindeki hikâyesini anlatarak güçlendirmeye çalışmıştır.

Eserin üçüncü bölümü "Der-Beyân-ı Fevâ'id-i İttihâd u Muhabbet" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde dostluğun ve birlik olmanın önemi vurgulanmaktadır. Konunun önemi ortaya konduktan sonra "Karga, kaplumbağa, fare ve ceylan" hikâyesi anlatılır.

Keşmir civarlarındaki bir sahrada karga, fare, kaplumbağa ve ceylan arkadaş olmuşlardır. Dördü birlikte hoşça vakit geçirirken bir gün ceylan sohbet ettikleri yere gelmez. Diğer üçü ceylanın başına bir iş gelmiş olabileceğini düşünerek onu aramaya karar verirler. Karga uçarak gökyüzünden ceylanın nerede olduğuna bakar ve bir avcının tuzağına yakalanmış olduğunu görür. Durumu arkadaşlarına haber verir. Fare, ceylanın yakalandığı tuzağın iplerini kemirerek arkadaşını kurtarmaya çalışırken avcı gözükür. Fare işini bitirir bitirmez ceylan koşarak kaçar, fare gizlenir, karga da uçup gider. Ancak kaplumbağa kaçamaz. Avcı, tuzağının parçalanıp avının kaçtığını görünce üzülür. Fakat kaplumbağayı görünce nasibim buymuş diyerek torabasına koyar. Karga, ceylan ve fare, kaplumbağayı kurtarmak için bir plan yaparlar. Buna göre ceylan yaralanmış gibi yaparak avcıya gözükür. Avcı karşısında yaralı bir ceylan gördüğünü zannederek torbayı bırakıp ceylanın peşinden gider. Ceylan avcıyı torbadan iyice uzaklaştırdıktan sonra fare torbayı keserek kaplumbağayı kurtarır. Kaplumbağanın kurtulduğunu anlayan ceylan da hızla avcının önünden kaçar gider. Ceylanı kaybeden avcı torbasının yanına geldiğinde torbasının kesilmiş olduğunu

[5] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'nin Birinci Bölüm'ünün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 42). Aynı hikâye Osman-zâde'nin eserinde de Birinci Bâb'da yer almaktadır (Osman-zâde Tâib, 1141: 7b).

[6] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ve Osman-zâde'nin eserinde bulunmamaktadır.

[7] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de İkinci Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 66). Osman-zâde Tâib'in eserinde İkinci Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 14a).

görür ve o mekânı cinlerin istila ettiğini sanarak bir daha oraya gelmez. Böylece dört arkadaş birlik olmanın verdiği huzurla mutlu mesut hayatlarına devam ederler[8].

Eserin bu bölümü "Sünnî ve Râfızî" hikâyesiyle devam etmektedir. İran'da bir Sünnî oturmaktadır. Bu Sünnînin bir de Râfızî komşusu vardır. Râfızî her gün Hz. Muhammed'in ashabına sövmektedir. Bu durum Sünnînin hiç hoşuna gitmez. Sünnî de Râfızî'nin dükkânına gelip Hasan-ı Kâşî'ye söver sayar. Râfızî birkaç arkadaşını toplayarak Sünnîyi dövdürmek ister. Bunun için arkadaşlarını dükkânında bir yere saklar. Bu durumu Sünnînin bir dostu ona bildirir. Durumdan haberdar olan Sünnî Râfızînin dükkânına gelerek ondan verdiği borcu iade etmesini ister. Dükkânda saklanan adamlar Sünnînin Râfızîye borcundan dolayı sövdüğünü düşünerek Râfızîyi ayıplarlar ve Sünnînin parasını alıp zindana atarlar. Böylelikle Sünnî dostunun yardımı sayesinde sıkıntılı bir durumdan kurtulmuş olur.

Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ve Osman-zâde'nin eserinde yer almamaktadır. Zaten bu hikâye hem içerik bakımından, hem de kurgusal açıdan Kelile ve Dimne hikâyelerinden çok farklıdır.

Bu bölümün bir diğer hikâyesi "zalim bir pâdişâhın karşısına dikilip arkadaşlarından önce kendisinin canını almasını isteyen Ebu'l-Hasan en-Nûrî"nin hikâyesidir. Zulüm etmekte Haccac'a denk olan insafsız bir pâdişâh vardır. Ülkedeki bazı masum insanlar kötü niyetlilerin gammazlığı yüzünden idama mahkûm olur. İdam olunacakları vakit Ebu'l-Hasan en-Nûrî adındaki genç ve yiğit bir adam ortaya atlayarak idam edilmek istenen insanların dostu olduğunu, bu yüzden onlardan önce kendisinin canını almasını pâdişâhtan ister. Pâdişâh bu duruma çok şaşırır. Herkes korkup saklanırken neden kendisini ateşe attığını bu yiğitten sorar. O da idam edilmek istenen mazlumların dostu olduğunu, dostluğun kuralının da bu davranışı gerektirdiğini beyan eder. Ebu'l-Hasan en-Nûrî'nin bu mertçe davranışı pâdişâhın çok hoşuna gider ve herkesi affeder[9].

Üçüncü bölümün son anlatısı "Hikâye-i Biryân"dır. Bir kişi bir biryan pişirip bunu bir dostuna hediye eder. O dostu da başka bir dostuna hediye eder. Bu şekilde biryan sürekli başkasına hediye edilerek biryanı ilk pişiren kişiye kadar gelir. Bu duruma çok sevinen adam bunu arkadaşlarına da söyler ve hepsi böyle bir dostluğa sahip oldukları için şükürler ederler[10].

Eserin dördüncü bölümü "Der-Adem-cevâz İ'timâd be-Hande-rû ve Lutf-ı A'dâ" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar, düşmanın güler yüzüne ve lutuflarına aldanılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bunun için "aslan, tilki ve marangoz" hikâyesini anlatır.

Geçmiş zamanlarda Şâh-ı Dilîr adında bir aslan vardır. Oldukça güçlü kuvvetli ve akıllı olan bu aslanın hiç yavrusu yoktur. Bir gün Şâh-ı Dilîr, Allah'a dua ederek bir evlat vermesi için yalvarır. Allah da onun duasını kabul eder. Şâh-ı Dilîr'in bir yavrusu olur ve adını Âsâr-ı Duâ koyar. Aslan yavrusu henüz küçük olduğu için eğitimini önemsemez. Ancak aslan birden bir hastalığa yakalanarak ölür. Henüz çok küçük yaşta olmasına rağmen Âsâr-ı Duâ babasının tahtına geçer. Kuvvetli olduğu için oldukça mağrur olan Âsâr-ı Duâ, vezir olan kaplanı azlederek lalası olan tilkiyi vezir yapar, kaplanı da başka bir yere sürgün eder. Âsâr-ı Duâ, tilkiye dünyada bize serkeş olan kim var diye sorar. O da insanoğlunu tarif eder. Bunun üzerine genç aslan, bütün erkânını toplayarak aynı soruyu onlara da sorar. Onlar da tilkinin söylediğini teyit edince Âsâr-ı Duâ çok hiddetlenir ve insanların üzerine bir ordu göndermeye karar verir. İnsanları tanımak amacıyla mecliste bulunan herkesin insanlarla ilgili düşüncelerini sorar. Önce deve söze başlar.

[8] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ikinci çerçeve hikâye olarak yer almaktadır (Bülbül, 2009: 77). Osman-zâde Tâib'in eserinde Üçüncü Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 18a). Bu hikâyenin kurgusu Hümâyûn-nâme'de biraz farklıdır. Hümâyûn-nâme'de anlatılan hikâyede güvercin beşinci karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitâb-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simârü'l-esmâr'da ise bahsi geçen arkadaş grubunda güvercin yer almamaktadır (Bülbül, 2009: 77).

[9] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ve Osman-zâde'nin eserinde yer almamaktadır.

[10] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ve Osman-zâde'nin eserinde yer almamaktadır.

Deve büyük bir cüsseye sahip olmasına rağmen insanların kendisine çok ağır yük yüklemelerine engel olamadığını anlatır. Daha sonra sözü ayı ve maymun alır. Onlar da insanların tuzak kurarak kendilerini yakaladığını ve oyunlar oynatarak üzerlerinden para kazandıklarını anlatırlar. Bu şekilde mecliste bulunan herkes insanların ettiği eziyetleri dile getirirler. Âsâr-ı Duâ büyük bir ordu hazırlayarak insanların üzerine yürür. İnsanlar vahşi hayvanların üzerlerine geldiği öğrenince onlar da ordu hazırlamayı düşünür. Ancak içlerinden bir marangoz orduya gerek olmadığını, bu işi tek başına halledebileceğini söyler. Marangoz tüm aletlerini alarak aslanın ordusuna doğru yola çıkar. Marangozun gelişini bir köpek aslanın ordusuna haber verir. Bunu duyan ordu mensupları korkup dağılır, aslan tek başına kalır. Aslan marangozun yaşlı bir adam olduğunu görünce ona saldırmayı şanına uygun bulmaz. Marangoza nereye gittiğini sorar. Kendini oldukça bitkin bir surette gösteren marangoz, kaplanın kendisine yüce bir taht sipariş ettiğini, onu yapmaya gittiğini söyler. Aslan bunu duyunca tahtın sahibinin kendisi olduğunu, bu yüzden kaplanın istediği tahtı kendisi için yapması gerektiğini söyler. Marangoz bu isteği kabul ederek taht diye bir sandık yapar. Sandığı aslana götürür. Aslan tahtı denemek için sandığın içine uzanır. Aslan sandığa girer girmez marangoz sandığın kapağını kapatır. Böylece aslanı yakalayan marangoz onu şehrin meydanına getirir. Aslan düştüğü hilenin farkına varır, ancak elinden bir şey gelmez[11].

Beşinci bölüm "Der-İhtirâz Zevâl-i Matlûb ki Hâsıl-ı Şidde" başlığını taşımaktadır. Burada, bir kişinin isteğine kavuştuktan sonra onu kaybetmemek için dikkat etmesi gerektiği anlatılmaktadır. Bu bölümün hikâyesi "kaplumbağa ve maymun" hikâyesidir.

Oldukça bol meyve ağaçlarının bulunduğu bir yerde maymunlar yaşamaktadır. Bu maymunların Kârdân adında bir hükümdarları vardır. Kârdân yaşlanınca yerine daha genç bir maymun geçer. Bunun üzerine Kârdân orayı terk ederek tek başına başka bir cezîrede yaşamaya başlar. Evini terk etmiş bir kaplumbağanın da yolu Kârdân'ın yaşadığı bu cezîreye düşer. İkisi arkadaş olup orada vakit geçirmeye başlarlar. Bu arada kaplumbağanın vatanında eşi onun gelmesini beklemektedir. Birisi kaplumbağanın başka bir diyarda bir maymunla arkadaş olup evini barkını unuttuğunu eşine haber verir. Kaplumbağanın eşi bu duruma çok kızar. Bir arkadaşı eğer maymun ortadan kaldırılırsa kaplumbağanın yine evine geri döneceğini söyler. Arkadaşının bu tavsiyesine uyarak ölümcül bir hastalığa yakalandığı yönünde kaplumbağaya haber gönderir. Kaplumbağa bu haberi alınca çok üzülür ve hemen maymundan izin isteyerek evine döner. Bakar ki eşi ölüm döşeğinde yatmaktadır. Bu hastalığa bir çare yok mudur diye eşinin arkadaşına sorar. Arkadaşı da ittifak ettikleri üzere, eğer bir maymun kalbi yerse eşinin iyileşebileceğini söyler. Kaplumbağa bunu duyunca tekrar maymunun bulunduğu cezîreye gelir. Maymun, kaplumbağayı görünce çok sevinir. Kaplumbağa maymunu evine götürmek istediğini, bu davetini kesinlikle reddetmemesi gerektiğini söyler. Maymun davetine uymaktan mutluluk duyacağını, ancak denizi geçme imkânının bulunmadığını söyler. Kaplumbağa maymunu sırtına alarak denize açılır. Denizin ortasına geldiğinde kaplumbağa yaptığı tercihin doğru olup olmadığıyla ilgili derin düşüncelere dalar. İşte bir tuhaflık olduğunu sezen Kârdân kaplumbağaya neden düşünceli olduğunu sorar. Kaplumbağa olan biteni bir bir maymuna anlatır. Maymun duydukları karşısında dehşete kapılsa da kaplumbağaya hiçbir şey belli etmez ve kalbin maymunlar için çok önemli bir şey olmadığını, bazen evlerine koyup bazen yuttuklarını, eğer önceden söylenseydi kalbini yanına alıp seve seve eşine hediye edebileceğini ifade eder. Duyduklarına çok sevinen kaplumbağa hemen geri dönerek maymunun kalbini evden almasını ister. Kaplumbağa sahile ulaşır ulaşmaz maymun hızla yere atlayıp hemen bir ağacın tepesine çıkar. Olanlara şaşıran kaplumbağa neden ağaca çıktığını, kalbini eşine vermek için söz verdiğini söyler. Bunun üzerine maymun bu dünyanın bunca yıl devranını sürdüğünü, kendisine yapılan kötülükleri farketmek için yeterince akıl sahibi olduğunu, artık

[11] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ve Osman-zâde'nin eserinde yer almamaktadır.

bundan sonra kaplumbağa ile arkadaşlık etmeyeceğini söyler. Kaplumbağa maymunu uzun zaman ikna etmeye uğraşır ancak başaramaz. Çaresiz döner gider[12].

Altıncı bölüm "Der-Beyân-ı Âfet-i Ta'cîl ü Şitâb" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde aceleyle iş yapmanın insanı zarara uğratabileceği ifade edilmektedir. Bu bölümde "aceleyle karar veren hükümdar" hikâyesi anlatılır.

Zulümde Haccac'a denk olan zâlim bir hükümdar vardır. Bir gece karısıyla yatarken evin damından tıkırtılar gelir. Hükümdar bu seslerin nereden geldiğini karısına sorar. Karısı da sevmediği vezir ve cariyeden kurtulmak için fırsat geldiğini düşünerek sürekli vezirin dairesinden bu seslerin geldiğini, cariyeyle ikisinin kötü bir iş işlediğini söyler. Bu duruma çok hiddetlenen hükümdar hiç sorup soruşturmadan vezir ve cariyeyi getirterek idam ettirir. Oysa ki gecenin o saatinde o tıkırtıları çıkartan bir köpektir. Bu şekilde acele karar veren hükümdar akıllı, zeki ve son derece sadakatli bir vezirden ve güzellikte meleklere eş, saflıkta Rabiatü'l-adeviyye'ye emsal bir cariyeden kendi eliyle yoksun kalmış olur[13].

Yedinci Bölüm, "Der-Fevâ'id-i Hazm u Tedbîr" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde akıllıca davranıldığında düşmanların tuzaklarından kurtulunabileceği ifade edilmektedir. Bu bölümde "fare ve kedi" hikâyesi anlatılmaktadır.

Berda' meşeliğinde bir fare yüce bir ağacın altında yuva yapmıştır. Bu yöre aynı zamanda pek çok avcının av sahasıdır. Bir gün bu ağacın yakınına kurulan bir tuzağa bir kedi yakalanır. Bu durumu gören fare, avcıya binlerce kez hayır dualar eder. Ancak birden bir ağacın dalında bir karganın kendisini avlamak için fırsat kolladığını, fakat kedinin varlığından dolayı kendisine yaklaşmayıp hazırda beklediğini görür. Öte yandan başka bir köşede de fare etini çok seven bir sansar da fareyi gözlemekte, o da kedinin varlığından dolayı yanaşamamaktadır. Oldukça akıllı olan fare içine düştüğü bu kötü durumdan kurtulmak için kedi ile anlaşmaya karar verir. Kediye, "sen kötü bir tuzağa yakalanmışsın, ben de düşmanlarla çevrildim. Eğer beni bu düşmanlardan korursan ben de seni bu tuzaktan kurtarabilirim." der. Farenin bu teklifini kedi büyük bir memnuniyetle kabul eder. Fare ile kedi birbirine yanaşınca karga ve sansar fareden ümitlerini keserek oradan ayrılır. Bunun üzerine fare verdiği söz üzerine kedinin iplerini kesmeye başlar. Ancak kediye de güvenmediği için ipleri yavaş yavaş kesmektedir. Derken avcı uzaktan görünür. Avcı iyice yaklaştığında fare kedinin iplerini tamamen keser. Kedi can korkusuyla oradan hemen uzaklaşır, fare de hemen yuvasına girer. Kedi farenin bu iyiliği karşısında artık dost olabileceklerini söylemesine karşılık fare bunu kabul etmez ve kediye veda edip yuvasına girer[14].

Sekizinci Bölüm "Der-İhtirâz Kerden ez-Mekr-i Düşmen" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde düşmanların kurcağı tuzaklara dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "İbni Medyen ve Kubbere" hikâyesi anlatılmaktadır.

Yemen ülkesinde İbni Medyen adında bir pâdişâh vardır. Bu pâdişâhın Kubbere adında bir kuşu vardır. İbni Medyen ve Kubbere sürekli sohbet ve muhabbet etmektedir. Bir zaman sonra Kubbere'nin de bir yavrusu olur. Pâdişâhın oğluyla Kubbere'nin yavrusu birbirleriyle oynayarak hoşça zaman geçirirler. Kubbere de çok farklı iklimlere uçarak oralardan çok güzel ve lezzetli meyveler getirmektedir. Yine bir gün Kubbere Yemen ülkesinden çıkarak başka iklimlere yiyecek getirmeye gider. Kubbere'nin yavurus şehzadeyle oynarken yavru şehzadenin elini şakayla gagalar. Şehzade can acısıyla yavruyu yere çarpar. Yavru oracıkta ölür. Tam bu sırada Kubbere çıka gelir. Yavrusunun öldüğünü görünce intikam almak için şehzadenin gözünü oyar ve uçup sarayın damına konar. Pâdişâh bu durumu haber alınca o da intikam almak ister. Ancak Kubbere'yi damda görünce

---

[12] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Beşinci Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009:101); Osman-zâde Tâib'in eserinde Üçüncü Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 23b).

[13] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de ve Osman-zâde'nin eserinde yer almamaktadır.

[14] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Yedinci Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009:111); Osman-zâde Tâib'in eserinde Üçüncü Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 30a-32b).

onu aşağı indirmek için uzun zaman dil döker. Ancak Kubbere akıllı bir kuş olduğu için İbni Medyen'in tatlı sözlerine kanmaz ve uçup gider[15].

Dokuzuncu Bölüm "Der-Fazîlet-i Afv-ı Cemîl" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde suç işleyen birisini affetmenin güzelliği üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "Kâm-cûy ve Ferîse" hikâyesi anlatılmaktadır.

Hint ülkesinde Ferîse adında bir çakal yaşamaktadır. Ferîse oldukça akıllı, dürüst ve çalışkan bir karaktere sahiptir. Bunun yanında Ferîse dünyadan elini eteğini çekmiş, sadece Hakk'a ibadeti kendine şiar edinmiştir. Bu ülkeye hâkim olan Kâm-cûy adında bir aslandır. Kâm-cûy işlerini emanet edebileceği bir vezirden yoksundur. Ferîse'nin ününü işiten Kâm-cûy, onu vezir edinmek üzere yanına davet eder. Ferîse de daveti kabul ederek aslanın yanına gelir. Ferîse'ye oldukça hürmetkâr davranan aslan, ona vezirlik teklif eder. Ferîse de bunu kabul eder. Ferîse vezir olduktan sonra canını dişine takarak çalışmaya başlar. Ancak aslanın erkânında bulunan diğer hayvanlar Ferîse'nin bu hızlı yükselişini kıskanmakta, Ferîse'yi gözden düşürmek için fırsat kollamaktadırlar. Bir gün Ferîse'nin odasını boş bulup aslanın öğlen yemeği olan eti oraya saklarlar. Daha sonra da hiçbir şey olmamış gibi aslanın divanına geçerler. Herkes orada olduğu halde Ferîse önemli bir iş divanda bulunmamaktadır. Aslan bir müddet bekledikten sonra yemek vaktinin geçtiğini söyleyerek hizmetkârlardan yemeğini getirmelerini ister. Ferîse'nin düşmanları eti onun çaldığını, bu suçundan dolayı huzura gelmekten korktuğunu söylerler. Aslan olayın teftiş edilmesini ister ve Ferîse'nin odasını aratır. Aslanın yiyeceği et gerçekten de Ferîse'nin odasında bulunur. Aslan derhal Ferîse'ye haber göndererek huzura gelmesini söyler. Ferîse herşeyden habersiz bir şekilde gelir. Aslan Ferîse'yi tutuklatır ve idam edilmek üzere zindana attırır. Bu haber Kâm-cûy'un annesine ulaşır. Oğlunun yanına gelerek acele karar vermemesini, Ferîse'nin günahsız olduğuna inandığını, Ferîse'yi affederek affetme büyüklüğüne ermesi gerektiğini söyler. Annesinden bu sözleri işiten aslan, Ferîse'yi affeder. Ferîse affedilmesine sevinir ancak aslandan suçsuzluğunu ispat etmesini ister. Aslan tüm erkânını huzura çağırarak olayın iç yüzünü sorar. Tüm erkân yaptıklarından bir sonuca ulaşamadıklarını görerek her şeyi baştan sonra anlatır. Bu şekilde Ferîse'nin suçsuzluğu anlaşılmış olur[16].

Onuncu Bölüm "Der-İhtirâz-ı Zulm ü Âzâr" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yöneticilerin zulm etmekten kaçınmaları gerektiği anlatılmaktadır. Bu bölümde "zâlim aslan" hikâyesi bulunmaktadır.

Halep şehrinin ormanlığında zâlim bir aslan yaşamaktadır. Bu aslanın yardımcılarından birisi karakulaktır. Karakulak ise aslanın aksine oldukça adalet sahibi bir yapıdadır. Karakulak, aslanın bu zulmüne sabredemeyip aslanı terk edip başka bir yere gider. Yolda giderken çölde bir farenin bir ağacın dibini kemirdiğini görür. Çok geçmeden bir yılan peyda olup fareyi yer. Derken bir kirpi belirip yılanı yer. Bir tilki belirip kirpiyi yemek ister. Kirpi dikenlerinin içine kapanınca tilki kirpinin üzerine işemeye başlar. Kirpi yağmur yağdığını zannederek başını çıkartır. Kirpi başını çıkartır çıkartmaz da tilki kirpiyi yer. Arkasından bir köpek ortaya çıkar, o da tilkiyi parçalar. Derken bir kaplan ortaya çıkıp o da köpeği parçalar. Daha sonra bir avcı belirip kaplanı avlar ve kürkünü alır. Çok geçmeden başka bir adam gelip kaplan kürkü için avcıyla kavga etmeye başlar. Kavga sonucunda avcı ölür. Avcıyı öldüren adam kürkü alıp atına atlar. Yola çıktığı anda atının ayağı sürçer ve bu adam da düşüp ölür. Karakulak gördükleri karşısında dehşete kapılıp aslanı uyarmak için tekrar onun yanına gider. Tüm gördüklerini bir bir aslana anlatır. Aslan duyduklarından hiç etkilenmez. Yine eskisi gibi avlanmaya devam eder. Bir gün av ararken bir tilkinin iki yavrusunu görür ve onları avlamak ister. Anne tilki aslana defalarca kez yalvarmasına

[15] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Sekizinci Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009:116); Osman-zâde Tâib'in eserinde Sekizinci Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 33a).

[16] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Dokuzuncu Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009:101); Osman-zâde Tâib'in eserinde Dokuzuncu Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 36a).

rağmen aslan yavruları parçalamaktan çekinmez. Anne tilki Allah'a yalvararak intikamını aslandan almasını ister. Çok geçmeden aslanın bulunduğu yere bir avcının yolu düşer. Avcı aslanın yavrularını görür ve onları oklayarak öldürür. Aslan evine gelir ve yavrularının halini görür. Aslan öyle bir âh eder ki herkes onun haline acır. Aslanın arkadaşı olan bir çakal gelip aslanı teskin ve teselli etmeye çalışır. Aslan bu durumun neden başına geldiğini çakala sorar. Çakal da bu belanın başına kendi kan dökücülüğü yüzünden geldiğini söyler. Çünkü Allah kimsenin âhını kimsede bırakmamaktadır. Bunun üzerine aslan kan dökmeye ve et yemeye tevbe ederek ot yemeye başlar[17].

On Birinci Bölüm "Der-İhtirâz ez-Kâr-ı Nâ-mülâyim" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde herkesin yapabileceği işle uğraşması gerektiği vurgulanmaktadır. Bölümün hikâyesi "zâhid ve derviş" hikâyesidir.

Fütuh şehrinde çok dindar bir zâhit vardır. Bu zâhidin tekkesine bir derviş misafir olur. Biraz sohbet ettikten sonra zâhit, dervişe gelme sebebini sorar. Derviş de geliş sebebini başından sonuna zâhide anlatır. Derviş aslen Firengistanlı olmasına rağmen Türkistan'da yaşamaktadır. Türkistan'da fırıncılık mesleğiyle uğraşmaktadır. Bu dervişin çiftçi bir komşusu vardır. Çiftçi, dervişi bir gün bağına davet eder. Sohbet esnasında çiftçi, dervişin ne kadar kazandığını sorar. Derviş yüzde yirmi kazandığını söyler. Bu kazanca çok şaşıran çifçi, dervişin daha fazla kazandığını düşündüğünü belirtir. Bunun üzerine derviş, çiftçiye ne kadar kazandığını sorar. Çiftçi toprağa biraz tohum ektiğini, bir ektiğinde karşılığında on aldığını söyler. Bunu duyan derviş, çiftçilik yapma isteği duyar. Derhal tüm varlığını satıp çiftçilik yapmaya koyulur. Ancak hasat zamanına kadar evinin günlük nafakasını çıkartamaz. Bunun üzerine tekrar ekmekçi dükkânını açmaya karar verir. Eşten dosttan para toplayıp tekrar dükkânı açar. Kendisi çiftçilikle uğraştığı için dükkâna bir çırak bulur. Ancak bulduğu çırak dükkânı soyup kaçar, tarlalarını da büyük bir âfet vurur. Dervişin elinde borçtan başka bir şey kalmamış, karısı ve çocukları da onu terketmiştir. Derviş, çaresiz bir şekilde vatanını terk etmek zorunda kalır. Derviş macerasını bu şekilde tamamlar. Dervişin misafir olduğu zâhit aslında İbranice bilen bir İsrailoğludur. İbraniceyi fasih bir dille konuştuğunu gören derviş, zâhitten İbraniceyi öğrenmek ister. Zâhit bu işin çok zor bir iş olduğunu anlatmasına rağmen derviş öğretmesi için ısrarcı olur. Bunun üzerine zâhit, dervişe İbranice talim etmeye başlar. Ancak çok geçmeden derviş İbraniceyi öğrenemediği gibi kendi dilini de unutur[18].

On İkinci Bölüm "Der-Fazilet-i Hilm ü Vakar" başlığını taşımaktadır. Burada yumuşak huylu olmanın faziletleri ve insana kazandıracakları anlatılır. Bu bölümün hikâyesi "Hilar Şah" hikâyesidir.

Hind diyarında Hilar Şah adında bir hükümdar vardır. Hilar Şah'ın yıldız gibi parlayan iki oğlu vardır. Bu iki oğlanın annelerinin adı İran'dır. Bunların yanında Hilar Şah'ın akıllı bir vezir, âlim bir kâtibi, iki beyaz fili, iki devesi, güzel bir atı ve bir kılıcı vardır. Hilar Şah'ın sahip olduğu tüm bu varlıkların dünyada eşi benzeri yoktur. Hilar Şah'ın memleketinde Berahimeler denen bir kavim zuhur etmişti. Bu kavim halkı fesada verdiği için Hilar Şah bir ordu toplayıp üzerlerine gitti. Kavmin tümünü katletmek isteyen Hilar Şah, dört yüz Berahimeyi affeder. Bu dört yüz kişi görünüşte sadık gözükmelerine rağmen içlerinden, intikam almak için fırsat kollamaktadırlar. Bir müddet böyle devam ettikten sonra Hilar Şah art arda yedi rüya görür. Bu rüyaların ilkinde iki balık kuyrukları üzerinde durup Hilar Şah'a selam verir. İkinci rüyada bir karga uçup Hilar Şah'ın başına konar. Üçüncü rüyada bir yılan Hilar Şah'ın beline dolanır. Dördüncü rüyada Hilar Şah bütün vücudunu kana bulanmış bir şekilde görür. Beşinci rüyada Hilar Şah kendini bir deveye binmiş olarak görür. Altıncı rüyada büyük bir ateş yanar ve Hilar Şah'ın başının üzerine bir kıvılcım atar. Yedinci rüyada bir kuş Hilar Şah'ın başını gagalar. Korku içinde uykudan uyanan Hilar Şah, bu

---

[17] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Onuncu Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 133); Osman-zâde Tâib'in eserinde Dokuzuncu Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 38b).

[18] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de On Birinci Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 137); Osman-zâde Tâib'in eserinde On Birinci Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 41a).

rüyaların ne anlama geldiğini merak ettiğinden sabahı zor eder. Sabah olunca bütün Berahimeleri toplayarak rüyalarını anlatır ve tabir etmelerini ister. Berahimeler, Hilar Şah'tan intikam almak için uzun zamandır bekledikleri fırsatı yakaladıklarını düşünürler. Bu yüzden pâdişâhın rüyasını onu kötü bir duruma düşürecek şekilde tabir ederler. Berahimelere göre kuyrukları üzerinde Hilar Şah'a selam veren balıklar onun iki oğludur. Yılan ise İran adındaki eşi; karga, Hilar Şah'ın iki beyaz fili; ateş, Hilar'ın veziri; rüyada görülen deve, Hilar'ın iki devesine; avcı kuş, Hilar'ın akıllı kâtibidir. Hilar Şah'ın başındaki felaketlerden kurtulaması için derhal bunları yüz parçaya bölüp kanlarını bir havuza toplayıp içinde yıkanması gerekmektedir. Duydukları karşısında çok hiddetlenen Hilar Şah, doğruca halvetgâhına gider. Oldukça dertlenen Hilar Şah'ın bu derdini kimse bilmemektedir. Hilar'ın bu endişelerini öğrenmek isteyen Belar adındaki veziri gelip durumu ondan sorar. Hilar da olan biteni ona anlatır. Bunun üzerine Belar, bu rüyayı Huzra dağında bulunan Kâridûn adındaki bilge kişiye de tabir ettirmeyi önerir. Hilar Şah bunu kabul ederek Huzra dağına gider. Kâridûn'u bulup rüyalarını bir bir ona da anlatır. Kâridûn, rüyalarını duyunca tüm rüyaların çok güzel şeylere dalalet ettiğini söyler. Buna göre, kuyrukları üzerinde Hilar'a selam veren balıklar Serendib şahından gelecek iki elçiye; karga, seçkin bir deveye; deve, beyaz bir file; ateş, eşsiz ata; kan, açık bir dehşete dalalet etmektedir. Bütün bunlar Hilar Şah'a Gazne hükümdarıyla Dehlevî şahının hediyeleri olarak gelecektir. Hilar Şah'ın rüyasında başını gagalayan kuş ise çekeceği küçük bir sıkıntıyı işaret etmektedir. Kâridûn'un ettiği bu tabir tek tek gerçek olur. Hilar Şah da tüm Berahimeleri katlettirir[19].

On Üçüncü bölüm "Der-İhtirâz ez-Nâ-münâsebât-ı Şerîr" başlığını taşımaktadır. Burada kötü insanların şerrinden sakınmak gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "Halep şahı ve kuyumcu" hikâyesi anlatılır.

Halep'te hayatından memnun bir pâdişâh vardır. Bu pâdişâhın dünyalar güzeli bir kızı bulunmaktadır. Pâdişâhın kızı kendisine bazı mücevher yaptırmak için usta bir kuyumcu bulunmasını ister. İşinde oldukça mahir bir kuyumcu bulunur. Kuyumcunun saraydaki değer gün geçtikçe artar. Ta ki pâdişâhın haremine bile girmeye başlar. Hatta pâdişâhın kızı eliyle devlet işlerine bile müdahalede etmeye başlar. Bir gün kız kendisine emsalsiz bir tac yapılmasını ister. Bunun için pek çok mücevher gerekir. Şehirde yaşayan bir tüccarın kızında istenen kadar mücevher bulunmaktadır. Kuyumcu bu durumu pâdişâhın kızına ihbar eder. Tüccarın kızı mücevherlerini vermek istemez. Bunun üzerine kuyumcu bu kıza işkence edilmesini sağlar. İşkenceye dayanamayan kız ölür. Tüccar gidip pâdişâha durumu anlatır. Hiçbir şeyden haberi olmayan pâdişâh, kızına çok kızar ve onu cezalandırmak için şehrin dışındaki bir bağa gönderir. Kuyumcu bunu duyunca şehirden kaçar. Giderken bir çukura düşer. Çukura kuyumcudan önce bir kaplan, bir maymun ve bir yılan da düşmüştür. Oradan geçen bir derviş, kuyumcuyu çukurda görünce kurtarmak ister. Bunun için çukura bir ip sarkıtır. İlk önce maymun ipe tutunup çıkar, ikincisinde ve üçüncüsünde ise yılan ve kaplan çukurdan çıkar. Her üçü de dervişe binlerce hayır dua ederler; yaşadıkları yeri tarif edip yolu düşerse ziyaret etmesini isterler ve kesinlikle kuyumcuyu kurtarmaması gerektiğini söylerler. Ancak derviş onları dinlemeyip kuyumcuyu kurtarır. Kuyumcu da dervişi davet eder. Her biri bir yöne gider. Bir ay geçtikten sonra derviş üç yüz dinar kazanarak evine dönmek üzere yola çıkar. Evine varmaya bir saat kala akşam olur. Derviş bir ormanlıkta akşamlamaya karar verir. Derken iki hırsız ortaya çıkıp dervişin nesi var nesi yoksa alırlar, üstüne de ellerini, ayaklarını bağlayıp giderler. Derviş sabaha kadar feryat figan eder. Orası maymunun yaşadığı ormandır. Dervişin sesini işiten maymun hemen yanına gelir. Ellerini, ayaklarını çözüp dervişi evine götürür. Kendisi de hırsızların peşinden gider. Hırsızlar bir müddet gittikten sonra yorulup uyuya kalmışlardır. Maymun onların yanındaki herşeyi alıp bir ağacın tepesine çıkarır.

[19] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de On İkinci Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 143); Osman-zâde Tâib'in eserinde On İkinci Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 43b).

Kendisi de ağacın tepesinde hırsızları seyretmeye başlar. Hırsızlar uyanınca eşyalarını yanlarında bulamazlar ve burasının cin mekânı olduğuna karar verirler. Maymun dervişin yanına gelerek durumu ona anlatır. Derviş kaybettiği malını bulmaktan öte fazlasını da ele geçirir. Derviş, maymuna veda edip yoluna devam eder. Derken kaplanın yaşadığı yere yolu düşer. Dervişi gören kaplan ona çok hürmet eder. Kaplan, dervişe güzel bir hediye vermek ister. Bunun için arayışa girer. Kaplanın yolu pâdişâhın kızının hapis olduğu bağa uğrar. Kaplan, pâdişâhın kızındaki mücevheri almak için kızı öldürür. Mücevheri alıp dervişe verir. Derviş kaplana veda ederek tekrar yola koyulur. Dervişin yolu bu sefer kuyumcunun yaşadığı şehre uğrar. Kuyumcunun da kendisini davet ettiğini düşünen derviş arayıp evini bulur. Kuyumcu dervişi görünce güzel bir şekilde karşılar. Derviş elindeki sermayesini ve kaplanın verdiği mücevheri ona gösterir. Kuyumcu, pâdişâhın kızının öldüğünü duymuştu. Kıza ait olan mücevheri hemen tanıyan kuyumcu mücevheri alarak doğru pâdişâhın yanına gider ve dervişi kızın katili olarak ihbar eder. Pâdişâh, adamlarını kuyumcunun evine gönderip dervişi yakalamalarını ister. Adamlar gelip dervişi tutuklarlar ve şehirde üç gün gezdirip teşhir ederler. Derviş şehirde teşhir edilirken yılan durumdan haberdar olur. Derviş zindana atılınca yılan onu zindanda ziyaret eder ve kuyumcunun ettiği hileyi ona haber verir. Aynı zamanda onu kurtarmak için bir plan yapar. Bu plana göre yılan pâdişâhın annesini sokup zehirleyecektir ve bu zehrin panzehrini dervişe verecektir. Annesini kurtaracak kişinin de zindanda hapsedilen derviş olduğunu pâdişâha haber verecektir. Plan aynen uygulanır. Pâdişâhın annesi ölmek üzeredir. Pâdişâh, sarayın damında dolaşırken yılan annesini iyileştirecek kişinin derviş olduğunu ona haber verir. Pâdişâh, dervişi zindandan getirtir. Derviş de pâdişâhın annesine gerekli olan panzehri verip onu iyileştirir. Daha sonra derviş olan biteni baştan sona pâdişâha anlatır. Pâdişâh, dervişi affeder ve kuyumcuyu yakalatıp idam ettirir[20].

On Dördüncü bölüm "Der-Tefvîz-i Umûr be-Hudâvend-i Gayûr" başlığını taşımaktadır. Burada işi Allah'a bırakma üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "iki kardeş" hikâyesi anlatılır.

Rum diyarında bir hükümdar vardır. Bu hükümdarın iki oğlu vardır. Hükümdar ölünce yerine büyük oğlu geçer. Küçük oğlu ise ağabeyinin kendisine bir kötülük etmesinden korkarak şehri terkeder. Gece yalnız başına bir yerde geceledikten sonra sabah yoluna devam eder. Yolda giderken şehzade, oldukça yakışıklı bir gence rastlar. İkisi birklikte yola devam etmeye karar verirler. Biraz gittikten sonra bu sefer bir tüccar oğluna rastlarlar. Bu da onlara katılır. Daha sonra bu gruba bir çifti oğlu katılır. Bu dört arkadaş uzun zaman yol alırlar. Bir müddet sonra hepsi de acıkmıştır. Ancak kimsede yiyecek alacak para yoktur. Aralarında anlaşarak herkesin sırayla kendi becerisiyle nafaka kazanmasını kararlaştırırlar. Önce çiftçi oğlu şehre gelip nafaka kazanmak ister. Şehir halkından ormanın yerini öğrenir. Ormana gidip biraz odun toplar ve bunları on dirheme satarak yiyecek içecek alır. Arkadaşlarının yanına dönerken şehrin kapısına "bir günlük çalışmanın bedeli on dirhemdir" diye yazar. O geceyi çiftçi oğlunun getirdikleriyle rahat bir şekilde geçirirler. Ertesi gün yakışıklı genç şehre gelir. Delikanlı ne yapacağını düşünürken güzel bir kadın onu görüp hayran olur ve cariyesi vasıtasıyla evine davet eder. Delikanlı bu daveti kabul ederek kadının evine gider. Sabaha kadar kadınla birlikte olan delikanlı sabah arkadaşlarının yanına gitmek isteyince kadın buna yüz dirhem verir. Delikanlı bu parayla türlü türlü yiyecek içecek aldıktan sonra şehrin kapısına "bir güzelle bir gece geçirmenin bedeli yüz dirhemdir" diye yazar. Üçüncü gün şehre tüccar oğlu nafaka kazanmak için gelir. Hemen şehirdeki bir tüccarın malını alıp satar ve akşama kadar bin dirhem kazanır. Akşam olunca yiyecek içecek aldıktan sonra arkadaşlarının yanına giderken şehrin kapısına "akılla ticaret yapmanın bir günlük bedeli bin dirhemdir" diye yazar. Dördüncü gün sıra şehzadeye gelir. Şehzade şehre girdiğinde herkesin mahzun ve üzgün olduğunu görür. Meğer şehrin hükümdarı ölmüştür ve arkasında hiç veliaht bırakmamıştır. Şehzade pâdişâhın

[20] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de On Üçüncü Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 154); Osman-zâde Tâib'in eserinde On Üçüncü Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 47a).

sarayı yakınlarında dolaşırken zaptiyeler bunu casus zannederek meclise getirirler. Vezirler ve diğer ekâbir bu arada kimi hükümdar edeceklerini tartışmaktadırlar. Bu arada şehzade içeri alınır. Şehzadenin kim olduğu, burada ne aradığı sorurlur. Şehzade olan biten her şeyi başından sonuna divanda hazır bulunanlara anlatır. Şehzadenin asil bir kandan geldiğini öğrenince şehre bunu hükümdar yapmaya karar verirler. Adetleri üzerine pâdişâhı ata bindirip bütün şehri gezdirmeye çıkardılar. Şehzade şehrin kapısında arkadaşlarının yazdığı yazıları görünce o da bu yazıların üzerine altın suyuyla "Allah tevekkül edeni bir günde pâdişâh eyler" diye yazdırır. Şehzade arkadaşlarını yanına çağırtır. Akıl sahibi tüccar oğlunu kendine vezir, çiftçi oğlunu bakan yapar. Yakışıklı gence ise birçok para ve mal vererek derhal şehri terk etmesini ister[21].

Abdünnafi İffet Efendi bu hikâyeden sonra "Bîdpâ kıssalarının artık bittiğini, yazacağı hikâyelerin zeyliyye olduğunu" ifade etmektedir. Aynı durum Osman-zâde Taib'in eserinde de söz konusudur. Osman-zâde Taib, bu hikâyeden sonra eserine aldığı hikâyeleri birer "nasihat" olarak değerlendirmiştir. Oysa hem Abdünnafi İffet'in eserinde hem de Osman-zâde'nin eserinde bu bölümden sonra yer alan hikâyelerin bazısı Hümâyûn-nâme'nin giriş hikâyelerinden, bazısı da eserin muhtelif bölümlerinde anlatılan yan hikâyelerdendir.

Kitab-ı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr'ın on beşinci bölümü "Der-Tercîh-i Hazer Ber-Seyâhat ü Sefer" başlığını taşımaktadır. burada seyahatin insana getireceği sıkıntılar ortaya konmaktadır. Bu bölümde "iki güvercin" hikâyesi anlatılmaktadır.

Bir zaman Nevâzende ve Bâzende adında iki güvercin vardı. Bu iki güvercin iki kardeş gibi sıcak bir dostlukla zaman geçirmekteydi. Bir gün Bâzende sefer etmek ister. Nevâzende ise, yolculuğun büyük sıkıntılarla dolu olduğunu düşündüğü için onu göndermek istemez. ancak Nevâzende'nin tüm ısrarlarına rağmen Bâzende fikrinden dönmez ve yuvayı terk edip gider. Uzun zaman kanat çırptıktan sonra bir ağacın dalına dinlenmek için konar. Ancak birden şiddetli bir yağmur başlar. Bâzende sığınacak bir yer bulmakta zorlanır. O gece sabahı zor eder. Sabah olunca başka bir yere gitmek üzere uçar. Ancak bu sefer de karşısına bir şahin çıkar. Şahin Bâzende'yi avlamak için peşine düşer. Bâzende güç bela şahin tehlikesini de atlattıktan sonra bu sefer de yiyecek bir şey bulamaz. Derken bir yere dökülmüş biraz tane görür. Hemen oraya doğru süzülüp taneleri yemeye başlar. Ancak bu tanelerin bir tuzak için konulduğunu geç farkeder. Tam hayatından ümidini kesmiştir ki nasıl olduysa tuzağın ipinin bağlı olmadığını görür. Tanelerden vaz geçerek hemen oradan uzaklaşır. Giderken bir tarlanın ortasında bir duvar görür. Bu duvarın bir köşesine sığınmak ister. Ancak bir anda orada bir çocuk belirir ve Bâzende'ye bir taş atar. Taş Bâzende'nin kanadına çarpar. Bâzende tavandaki bir çukura düşer. O geceyi de o çukurda geçirmek zorunda kalır. Sabah olunca güç bela çukurdan çıkan Bâzende, yuvasına doğru hızla kanat çırpar. Bâzende'nin gelişinin dostu Nevâzende kanat çırpışından anlar. Hemen arkadaşını karşılar. Nevâzende, Bâzende'nin başına neler geldiğini sorar. O da macerasını baştan sona anlatır ve bir daha vatanından ayrılmayacağına tevbe eder[22].

Eserde yer alan on altıncı bölüm "Der-Fevâ'id-i Seyr ü Sefer" başlığını taşımaktadır. Burada seyahat etmenin insana getireceği faydalar üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "iki doğan ve yavruları" hikâyesi anlatılmaktadır.

Yüce bir dağın başında bir çift doğan yaşamaktadır. Bir zaman sonra bunların bir yavrusu olur. Anne ve baba doğan yavrularını her gün çeşitli gıdalarla beslemeye çalışmaktadır. Bir gün yine yavrularına yiyecek bulmak için ikisi de yuvadan giderler. Gelmeleri de biraz gecikir. Doğan yavrusu feryat ederken birden yuvadan aşağı düşer. Tam yere çakılacağı sırada bir çaylak yavruyu fare sanıp havada yakalar ve doğru yuvasına götürür. Yuvasına geldiğinde getirdiğinin bir fare

[21] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de On Dördüncü Bölüm'ün çerçeve hikâyesidir (Bülbül, 2009: 162); Osman-zâde Tâib'in eserinde On Dördüncü Bâb hikâyesidir (Osman-zâde Tâib, 1141: 52b).

[22] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Giriş hikâyeleri arasında yer almaktadır (Bülbül, 2009: 37); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 58a).

olmadığını, aksine yırtıcı kuş cinsinden olduğunu görür ve onu da yavrusu bilip büyütmeye karar verir. Doğan yavrusu gün geçtikçe büyür ve çaylak yavrularından farkı daha net ortaya çıkmaya başlar. Kendisi de annesi bildiği çaylaktan olan farkını görüp içinde bulunduğu durumu sorgulamaya başlar. Doğan yavrusunun bu düşünceli halini anne çaylak farkeder ve derin düşüncelere dalmasının sebebini sorar. Doğan yavrusu azm-i gurbet etme isteğinin depreştiğini, evden çıkıp etrafı keşfetmek istediğini söyler. Çaylak bu isteğinden onu döndürmeye çalışır, ancak başaramaz. Doğan yavrusu çaylağın yuvasında ayrılıp bir dağın zirvesini kendisine yuva yapar. Burada çeşit çeşit kuşlar avlayarak zaman geçirmeye başlar. Bir gün o memleketin pâdişâhı avlanmaya çıkmışken yolu doğan yavrusunun bulunduğu yere düşer. Doğan yavrusunu görür görmez ona sahip olmak ister. Bir tuzak kurarak doğan yavrusunu yakalarlar. Böylece doğan yavrusu çaylağın yuvasından ayrılmakla pâdişâh sarayına gelmiş olur[23].

Eserin on altıncı bölümü “Der-Fazîlet-i Kanâat” başlığını taşımaktadır. Burada açgözlülüğün insanı düşüreceği kötü durumlar ve kanaat etmenin önemi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde “ihtiyar kadın ve açgözlü kedisi” hikâyesi anlatılmaktadır.

İhtiyar bir kadının bir kedisi vardır. İhtiyar kadının bu kedisi sürekli fare yakalayarak, bazen de ihtiyarın verdiği çorbayla hayatını geçirmektedir. Çoğunlukla aç gezen bu kedi et ve ekmek gibi yiyecekleri hayatında görmemişti. Bir gün evin damına çıkıp etrafı seyretmek ister. Etrafına bakınırken öyle bir kedi görür ki tıpkı bir aslana benzer. Bu kedi bir miyavlasa sanki bir aslan kükredi zannedilir. İhtiyarın kedisi hemcinsinin bu haline hayran olur ve feryat ederek ona kim olduğunu, nereden geldiğini sorar. Diğer kedi de kendisinin sultanın kedisi olduğunu, her daim sarayda simit ve semuzat yiyerek zaman geçirdiğini söyler. İhtiyarın kedisi duyduklarına inanamaz ve kendisinin de saraya gelip gelemeyeceğini sorar. Sarayın kedisi gelebileceğini söyler. Bunun üzerine ihtiyarın kedisi veda etmek için ihtiyarın yanına gider. Olan biteni ona anlatır. İhtiyar kadın kanaat etmenin önemini kedisine anlatmaya çalışır. Ancak kedi ihtiyarı dinlemez. İhtiyarın kedisi sarayın kedisi ile birlikte saraya doğru yola çıkar. Bu arda pâdişâh kedilerin gürültüsünden çok rahatsız olmuştur ve adamlarına gördükleri tüm kedileri oklayıp öldürmelerini emretmiştir. İhtiyarın kedisi saraya geldiğinde mis gibi yiyecek kokusunu duyup sofrayı görünce ok gibi sofraya doğru saldırır. Ancak pâdişâhın adamlarının okunu yiyince neye uğradığını şaşırır. Kan revan içinde oradan kaçmaya çalışırken bir taraftan da eğer ölmeden ihtiyarın evine yetebilirse bir daha asla onu terketmeyeceğini söyleyip durur[24].

On sekizinci bölüm “Der-Adem-i İhtiyâc-ı Rızk-ı Mukadder be-Cüst-i Cûy-ı Beşer” başlığını taşımaktadır. Burada bir insanın rızkı için telaşlanmaması gerektiği, bu rızkın dönüp dolaşıp o insanı bulacağı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde “Halep şahının şehzadeleri” hikâyesi anlatılmaktadır.

Halep mülkünde oldukça zeki ve güngörmüş bir pâdişâh vardır. Bu pâdişâhın iki şehzadesi vardır. Bu iki şehzade buluğ çağına erer ermez eğlence ve içki meclislerinden çıkmaz olmuşlar. Bu şekilde ellerinde avuçlarında ne var ne yok eğlenceye ve dalkavuklara saçıyorlarmış. Pâdişâh bu hali gördükçe kendisi öldükten sonra çocuklarının, tüm varlıklarını israf edip dalkavukların elinde oyuncak olacaklarını düşünüp buna bir çare bulması gerektiğine inanırmış. Halep’te doğruluktan asla ayrılmayan bir şeyh varmış. Pâdişâh bu durumu bu şeyhle konuştuktan sonra şeyhin dergâhında bir mahzen hazırlatmış ve bu mahzene birçok altın gizlemiş. Şeyh de bu durumu kimseye söylememiş. Pâdişâh çocuklarına sadece şeyhden, tekkesinden ve mahzenden bahsetmiş, buraya altın gizlediğini söylememiş. Bir müddet sonra pâdişâh ve şeyh arka arkaya vefat etmiş. Tekkede gizlenen altından da kimsenin haberi olmamış. Babası ölünce büyük şehzade tahta geçip

[23] Bu hikâye Hümâyûn-nâme’de Giriş hikâyeleri arasında yer almaktadır (Bülbül, 2009: 38); Osman-zâde Tâib’in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 59b).

[24] Bu hikâye Hümâyûn-nâme’de Giriş hikâyeleri arasında yer almaktadır (Bülbül, 2009: 39); Osman-zâde Tâib’in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 61a).

tüm servetin sahibi olmuş, küçüğü ise hiçbir şey alamamış. Küçük şehzade de bu duruma çok üzüldüğü için babasının bahsettiği şeyhe içini dökmek için tekkeye gelmiş. Ancak onun da öldüğünü duyunca dünyadan el etek çekip tekkede ibadetle meşgul olmaya karar vermiş. Dergâhın içinde bir kuyu vardır. Şehzade her gün bu kuyudan su çekmektedir. Bir gün yine kuyudan su almak için bakracı sarkıttığında bakraç bir çukura takılır. Şehzade bu çukuru kazmak için iner. Biraz kazdıktan sonra karşısına bir mahzen çıkar ve mahzendeki altınları da bulur. Allah'a binlerce kez şükreder. Bu arada büyük kardeşi babasından kalan tüm malı mülkü israf etmiş, elinde çok az varlığı kalmıştır. Bu durumu öğrenen düşmanları bunun üzerine ordu gönderir. Şehzade ordu çıkartmak için hazineye bakar, fakat çok az parasının kaldığını görünce fazla asker toplayamaz. Haliyle de yenilir ve düşmanlarına biat etmek durumunda kalır[25].

On dokuzuncu bölüm "Der-Kabîh-ı İsrâf u Sefâhat" başlığını taşımaktadır. Burada israfın ve sefahatin kötülüğü üzerinde durulmuştur. Bu bölümde "çiftçinin anbarındaki fare" hikâyesi anlatılmaktadır.

Bir zaman bir çiftçi tüm buğdayını sıkıntılı günlerde kullanmak üzere anbarına koyar. Bu anbarın yakınlarında bir fare bulunmaktadır. Bu fare bir gün tesadüfen buğdayların bulunduğu anbara bir delik açar. Fare böylelikle hayatında bulabileceği büyük bir varlığa ve servete sahip olmuş olur. Bu durumu duyan ve gören diğer fareler bu farenin etrafına toplanır. Fare de dağ gibi buğdaya sahip olduğunu düşünerek elindekini etrafındakilere dağıtmaya, israf etmeye başlar. Bir zaman sonra buğday azalmaya başlar. Bu durumu fark eden çiftçi hemen buğdayını başka bir anbara taşır. Bunu duyan dalkavuk farelerin tümü hemen orayı terk eder. Bu arada buğdayın sahibi olduğunu düşünen fare uyumaktadır. Uykudan uyandığında etrafından dost ve arkadaş namına kimseyi bulamaz. Anbarda hiç buğday kalmadığını görünce de feryat, figan eder[26].

Yirminci bölüm "Der-Fevâ'id-i Bezl-i Makdûr Ber-Fehvâ-yı Himmetü'r-Ricâli Takla'u'l-Cibâl" başlığını taşımaktadır. Burada gayretin insanı güzelliklere ulaştırabileceği anlatılmaktadır. Bu bölümün hikâyesi "Sâlim ile Gânim" hikâyesidir.

Sâlim ve Gânim adında iki arkadaş vardır. Bu iki arkadaş birlikte seyahat etmektedir. Seyahatleri sırasında yolları bir çeşmeye uğrar. Su içinde üzerinde yazılar olan bir mermer görürler. Bu yazıda, dağın eteğinde mermerden bir aslan heykeli olduğu, bu heykeli kim omzuna alıp hiç bırakmadan Kaf dağının zirvesine çıkartırsa Allah'ın ona ihsanlarda bulanacağı yazılıdır. Gânim hemen bu işe başlamak ister. Ancak Sâlim yazanı ve doğruluğu meçhul olan bir yazıya inanıp eziyet altına girmenin makul olmadığını söyleyerek ona engel olmak ister. Gânim ise fikrini değiştirmediği yollarını ayırırlar. Gânim yazıda söylenenleri aynen yapar. Dağın zirvesinde büyük bir şehir görür. Şehre yaklaştığında omzundaki aslan heykelinden öyle güçlü bir ses çıkar ki yer gök titrer. Şehir halkı bu sesi işitip hemen Gânim'in yanına geldiler. Onu şehre götürüp tahta oturturlar. Bu uygulama meğer o şehrin adetiymiş. Sultanları ölünce aslan heykelini getiren kişiyi sultan yaparlarmış[27].

Yirmi birinci bölüm "Der-Mefâdü'l-Cezâ'i Min Cinsi'l-amel" başlığını taşımaktadır. Burada iyilik edenin iyilikle ödüllendirileceği, kötülük edenin de kötülükle cezalandırılacağı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde "zâhit ve hil'ati" hikâyesi anlatılmıştır.

Zâhidin birisine bir pâdişâh bir kaftan hediye eder. Hırsızın birisi ise zâhide verilen bu kaftanı çalmak istemektedir. Bu amaçla hırsız, zâhidin tekkesine mürit olmak için müracaat eder. Zâhid, mürit bulduğuna sevinerek hırsızı sorup soruşturmadan müritliğe kabul eder. Hırsız bir

[25] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün birinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 43); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 61b).

[26] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün üçüncü yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 44); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 62b).

[27] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün beşinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 46); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 64a).

müddet tekkede kaldıktan sonra fırsatını bularak bir gece kaftanı çalar. Sabah olunca derviş kaftanı ve yeni müridini tekkede göremez. Kaftanı müridin çaldığını anlar ve her ikisini de aramak için yola koyulur. Yolda giderken iki yaban keçisini birbirleriyle kavga ederken görür. Yaban keçileri öyle şiddetli kavga etmektedirler ki her ikisi de kan revan içinde kalmıştır. Bir tilki de yaban keçilerinden akan kanı yalamak için çaba sarf etmektedir. Tilki yerdeki kanı yalarken ansızın iki yaban keçisinin arasında kalır ve can verir. Derviş gördüğü duruma hayret eder ve bundan kendince gerekli dersi çıkararak yoluna devam eder. Akşam çökmek üzereyken şehre ulaşır. Geceyi geçirecek bir yer ararken bir kadın evinin penceresinden dervişi görür ve acıyarak evine davet eder. Derviş daveti kabul ederek bir köşede oturup zikirle uğraşmaya başlar. Dervişi evine davet eden kadın aslında geçimini kötü yoldan sağlamaktadır. Bu iş için de pek çok cariyesi bulunmaktadır. Bu cariyelerden özellikle birisi vardır ki bütün cariyeler içinde en güzelidir. Bu cariyeye yakışıklı bir genç âşık olmuştur. Bu genç aşkından cariyenin başka birisiyle muhabbet etmesine müsâde etmez. Kadın bu durumdan hiç hoşlanmaz, cariyeyi gençten ayırmak için uğraşmaktadır. Bunu başaramayınca çaresiz genci öldürmeye karar verir. Bunun için cariyeyi ve âşığını sarhoş edip uyutur. Etkili bir zehir hazırlayıp zehri bir borunun içine koyar. Delikanlı uykudayken zehri ağzına üflemek ister. Boruyu ağzına alır, tam delikanlının ağzına üfleyeceği sırada delikanlı hapşurur, zehrin tamamı kadının boğazına dolar ve kadın oracıkta ölür. Derviş sabah olunca ahlâka mugâyir işlerin yapıldığı bu evden çıkıp şehre gider. Zâhidin orada bir ayakkabıcı dostu vardır. Hemen onun yanına gider. O da dervişi alıp evine götürür. Ayakkabıcı, karısından dervişe gerekli ilginin gösterilmesini isteyerek bir iş için dışarı çıkar. Ayakkabıcının karısının bir âşığı vardır. Bu iki âşık arasındaki irtibatı da bir hacamatçının karısı sağlamaktadır. Ayakkabıcının karısı kocasının evden gittiğini görünce hacamatçının karısından sevgilisini çağırmasını ister. Oda âşığına bu haberi ulaştırır. Âşık gece eve gelir. Tam kapının önünde kapıya vuracağı sırada ayakkabıcı çıkagelir. Ayakkabıcı aslında karısının bir âşığı olduğu dedikodusunu daha önceden işitmiştir. Âşığı evin önünde görünce dedikoduların gerçek olduğunu anlar. Eve gelir, karısını iyice döver ve onu bir sütuna bağlayıp kendisi de geçip uykuya dalar. Hacamatçının karısı gelip âşığını böyle perişan bir şekilde beklettiği için ayakkabıcının karısını ayıplar. Ayakkabıcının karısı içinde bulunduğu duruma rağmen âşığını görme arzusu duyar. Hacamatçının karısından, âşığının yanına gidip gelene kadar kendisinin yerine sütuna bağlı kalmasını rica eder. Hacamatçının karısı bunu kabul eder. Ayakkabıcının karısı evden çıkar çıkmaz ayakkabıcı uyanır. Karısına seslenir. Hacamatçının karısı sesinden tanır diye korkusundan cevap veremez. Ayakkabıcı defalarca seslenir yine de ses gelmez. Bu duruma iyice sinirlenir ve bıçağı eline alıp sütunda bağlı olanın kendi karısı olduğunu düşünerek hacamatçının karısının burnunu keser. Gidip tekrar uykuya dalar. Ayakkabıcının karısı gelip arkadaşının durumunu görür. Fakat elinden bir şey gelmez. Kendini tekrar sütuna bağlar, hacamatçının karısı da kesik burnunu alarak evine gider. Ayakkabıcının karısı bağırarak dua etmeye başlar. Kocasının kendisine suçsuz yere zulm edip burnunu kestiğini, masumiyetini ispat için burnunun Allah'ın inayetiyle tekrar eski haline gelmesini ister. Ayakkabıcı, karısının sesiyle uyanır ve bir çıra yakıp yanına gelir. Görür ki karısının burnu tıpkı eskisi gibi yerinde durmaktadır. Ayakkabıcı, karısının günahsız olduğuna inanır, ondan binlerce defa özür dileyerek bundan böyle kendisinden, asla şüphe etmeyeceğine dair söz verir. Diğer taraftan hacamatçının karısı, gece yarısı kesik burunla evine gelir. Fakat bir türlü uyuyamaz. Sabahleyin, insanların karşısına nasıl çıkacağını, düşünür durur. Yatağında, bir o yana bir bu yana dönerken, birden kocası karısına seslenerek hacamat için gerekli aletlerini getirmesini ister. Kadın bu emri, kendi ayıbını örtbas etmek için kullanmak ister. Sadece usturayı kocasına vererek bundan başka bir sey bulamadığı söyler. Hiddetten deliye dönen hacamatçı, biraz da uyku sersemliğinin tesiriyle, usturayı aldığı gibi kadına doğru fırlatır. Kurnaz kadın fırsatı ganimet bilerek "Vay burnum" diye feryat eder. Kadının bu feryadına bütün komşular toplanır. Hacamatçının karısının bütün akrabaları toplanarak kadını da alıp kadıya giderler. Bu arada derviş de elbisesini çalan müridi sikâyet etmek maksadıyla

ayakkabıcının evinden çıkıp mahkemeye gelmiştir. Kadı hacamatçıya, neden suçsuz yere karısının burnunu kestiğini sorar. Hacamatçı olanlara bir türlü anlam veremediği için ne diyeceğini bilemez. Kadı "kısasa kısas" hükmü gereğince hacamatçının da burnunun kesilmesine karar verir. Derviş bu duruma dayanamayarak ortaya atılır ve kadıya olan biteni basından sonuna anlatır. Böylelikle gerçek anlaşılmış olur[28]. Eserde, bu hikâyeden sonra hikâye-i diger başlığı altında "Tîz-hûş ve Hâzim" hikâyesi anlatılmaktadır.

Biri akıllı biri de ahmak olan iki ortak vardır. Akıllı olanın adı Tîzhûş, ahmak olanın adı Hâzim'dir. İki arkadaş ticaret yapmak amacıyla yola çıkarlar. Giderken yolda bir miktar altın bulurlar. Tîzhûş seferden vazgeçip altını alarak eve dönmeyi teklif eder. Hâzim kabul eder. Şehre yaklaştıklarında Hâzim altını paylaşmayı önerir. Tîzhûş, Hâzim'in bu teklifini reddeder ve ihtiyaçları kadar alıp altını bir ağaç altına gömmelerini uygun bulur. Altınları bittiğinde de gelip yine ihtiyaçları kadar tekrar alabileceklerini söyler. Hâzim çaresiz kabul eder. Tîzhûş, daha sonra altını gömdükleri ağacın yanına yalnız gelerek tüm altını alıp gider. Hâzim parası bittiğinde tekrar arkadaşının yanına gelir ve gidip biraz daha altın almayı önerir. İkisi beraber altını gömdükleri ağacın yanına gelirler. Bakarlar ki altından eser yok. Tîzhûş, Hâzim'in yakasına yapısarak altının hepsini aldığını iddia eder. Hâzim ne diyeceğini bilemez. Tîzhûş konuyu kadıya götürür. Kadı Tîzhûş'a bu konu için bir şahidinin olup olmadığını sorar. O da ağaçtan başka şahidinin olmadığını söyler. Kadı sabah olduğunda ağacın şahitliğine müracât etmek üzere mahkemeyi dağıtır. Tîzhûş babasının yanına gelip durumu anlatır ve ondan ağacın kovuğuna girip ağaca altınları Hâzim'in alıp almadığı sorulduğunda ağaçtan ses geliyormuş gibi altınları onun aldığını söylemesini ister. Babası oğlunun yaptığı işin yanlış olduğunu, hile yapanın hilesinin eninde sonunda kendi ayağına dolaşacağını söyleyerek oğlunu ikna etmeye çalışır. Ancak Tîzhûş babasının sözü fazla uzatmasını istemez. Babası da çaresiz oğlunun söylediğine razı olarak gidip ağacın kovuğuna girer. Kadı beraberindekilerle ağacın yanına gelir ve ağaca seslenerek altını Hâzim'in alıp almadığını sorar. İhtiyar adam ağacın kovuğundan altınları Hâzim'in aldığını söyler. Herkes ağacın konuşmasına hayret ederken kadı ağacın kovuğunun önüne ateş yakılıp dumanının kovuğun içine verilmesini ister. Ateş yakılır ve Tîzhûş'un babası dumandan boğulmamak için dışarı çıkar. Olaydaki hileyi gören kadı da tüm hisseyi Hâzim'e verir, Tîzhûş ise ettiği amel ile rezil olur[29].

Yirmi ikinci bölüm "Der-İhtirâz Mevânis Merdüm Zişt-i Sîret" başlığını taşımaktadır. Burada tabiatı kötü olanların tabiatlarının mutlaka ortaya çıkacağı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde akrep ile kaplumbağa hikâyesi anlatılmıştır.

Bir kaplumbağa ile bir akrep arkadaş olurlar. Bir gün yaşadıkları yeri terk edip başka diyarlara gitmek zorunda kalırlar. İkisi beraber yola çıkar. Derken önlerine büyük bir nehir çıkar. Akrep boynunu bükerek arkadaşı kaplumbağaya veda etmek ister. Kaplumbağa bunun sebebini sorar. Akrep nehrin çok büyük olduğunu, kendisinin bu nehirden geçmesinin mümkün olmadığını söyler. Kaplumbağa dostluğun böyle zor zamanlarda belli olacağını ifade ederek akrebi sırtına alır. Nehrin ortasına geldiklerinde kaplumbağanın kulağına bazı sesler gelmeye başlar. Kaplumbağa akrebe bu sesin kimden geldiğini sorar. Akrep de kendisinin, sırtına iğnesini geçirmeye çalıştığını, sesin iğne darbelerinden geldiğini söyler. Kaplumbağa bu duruma çok üzülür ve bir arkadaşın arkadaşına böyle bir şeyi nasıl yapabileceğini sorar. Akrep bu durumun kendisinin yaratılışında olduğunu, bundan vazgeçmesinin mümkün olmadığını söyler. Kaplumbağa da suya dalarak akrebi helâk eder[30]. Bu bölümün bir diğer hikâyesi "deve binicisi ile yılan" hikâyesidir.

---

[28] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün yedinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 50); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 65a).

[29] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün yirmi dördüncü yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 64); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 72b).

[30] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün on beşinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 58); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 69b).

Deve binicisinin biri çölden geçerken, kervancıların bıraktığı ateşten dolayı tüm sahranın çalılıklarının yandığını görür. Ortalık bir ateş denizi hâlini almıştır. Yakınında bir yerde dört bir yanı ateş çemberiyle sarılmış bir yılan görür. Yılana acıyarak, bir torbayı mızrağına takıp yılana doğru uzatır. Yılan, torbanın içine girince deve binicisi torbayı geri çekip yılanı kurtarır. Fakat, yılan bu iyiliğe teşekkür edeceğine deve binicisini sokup öldürmek ister. Deve binicisi, yılanı yanmaktan kurtardığını, yaptığı iyiliğin karşılığının bu olmaması gerektiğini söyler. Yılan ise insanoğlunun kendisine yapılan iyilik karsısında hep kötülük ettiğini söyleyerek düştükleri bu çıkmazdan kurtulmaları için hakemlere başvurmalarını önerir. Deve binicisi razı olur. Uzakta otlayan bir ineğin yanına giderek, ona durumu anlatırlar. İnek yılana hak verir ve kendisinin sahibine yıllarca hizmet ettiğini, sahibinin kendisine minnettar kalacağına bu yaşlılık demlerinde boş yere yem yediğini düşünerek kendisini bu çöle bırakıp gittiğini, buradan geçerken semirdiğini görünce de bir kasap alıp gelip kendisini o kasaba satacağını söyler. Zavallı deve binicisi bir şahitle hükmün karara bağlanamayacağını söyleyerek başka birisine sormalarını teklif eder. Yılan buna razı olur. Bir ağacın şahitliğine başvururlar. Ağaç da yılana, hak verir ve dallarının gölgesiyle çölden gelip geçen insanları rahatlattığını, fakat dinlenen insanların sopa veya balta sapı yapmak üzere dallarından kestiklerini söyler. Artık deve binicisi için başka bir çâre kalmayınca, yılana teslim olmak zorunda kalır. Tam o sırada bir tilki çıkar, onun da fikrine başvururlar. Tilki bu torbanın içine bir yılanın sığmasının mümkün olmadığını söyler. Yılan bunun mümkün olduğunu göstermek için tekrar torbaya gireceğini söyler. Deve binicisi torbayı uzatır. Yılan içine girince, tilki deve binicisine "Daha ne duruyorsun? Düşman torbaya girmiş iken, niçin başını ezmiyorsun?" der. Deve binicisi bunun üzerine torbayı taşlara çarpa çarpa yılanı öldürür[31]. Bu bölümün bir diğer hikâyesi "zâhit ile fare" hikâyesidir.

Zâhidin biri bir vadide ibâdet ederken uçan bir çaylak, ağzındaki fâre yavrusunu zâhidin yanına düşürür. Fâre yavrusu gayet güzel olduğundan zâhit, öldürmeyip beslemeye niyet eder. Eve götürdüğünde ev halkının ondan korkmaması için ellerini açıp dua eder ve farenin insan şekline girmesi için Allah'a yalvarır. Duası makbul bir zâhit olduğundan, Cenâb-ı Hak duasını kabul ederek fareyi gayet güzel bir kız şekline çevirir. Kız, büyümeye başlar. Nihayet, gelinlik çağına gelince zâhit, kızı evlendirmek ister. Kız, öyle bir koca ister ki, ondan yüksek, ondan büyük hiç kimse olmasın. Zâhit, kızına münâsib bir kocanın, olsa olsa güneş olabileceğini düşünür. Kıza, güneşi teklif eder. Kız beğenir. Zâhit gidip güneşten kızını eş olarak almasını ister. Güneş "Mademki kızın için en yüksek, en güçlü, en parlak bir koca arıyorsun. Ben ona lâyık olamam. Zira, bir bulut benim önüme gelince ışığıma mâni oluyor. Bulut, kızın için daha lâyıktır." der. Zâhit, güneşin sözünü doğru bulur. Bu sefer, kızını buluta teklif eder. Bulut da kendisinin rüzgârdan daha zayıf olduğunu söyler. Bunun üzerine rüzgârın kızına daha münâsip bir eş adayı olacağına kanâat getiren zâhit bu isteğini rüzgâra anlatır. Rüzgâr da dağın kendisinden daha güçlü olduğunu söyleyerek bu isteklerini dağa iletmelerini söyler. Zâhit bu sefer de dağa durumu anlatır. Dağ da kendisinin güçlü kuvvetli bir görünümü olduğunu, ancak küçük bir farenin her yerini delik deşik edebildiğini söyler. Bunun üzerine zâhidin kızı babasına dönerek farenin herşeyden güçlü kuvvetli olduğunu, kendisine en uygun eş adayının fare olduğunu söyler. Zâhit çaresiz, gidip fareden kızıyla evlenmesini ister. Fare, kızla evlenebileceğini, ancak onun da fare olmasını ister. Bunun üzerine zâhit, Allah'a duâ ederek kızın tekrar fare olmasını ister. Allah zâhidin bu duâsını kabul eder, kız da fâre olarak dağ faresiyle evlenir[32].

Yirmi üçüncü bölüm "Der- Adem-i Mazarrat Kurb-ı Mülûk-ı Bâb-ı Bâr-ı Sülûk" başlığını taşımaktadır. Burada "sultanın yanındaki şeyh ile bir derviş" hikâyesi anlatılmaktadır.

[31] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Üçüncü Bölüm'ün ikinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 82); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 79a).

[32] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Dördüncü Bölüm'ün on birinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 99); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 84b).

Pars şehrinde keramet sahibi yaşlı bir şeyh vardır. Bu şeyh sultanın emrine girerek onun en yakınlarından birisi olur. Şeyhin kerametteki olan ünü ta Semerkand'a ulaşır. Semerkand'da bir derviş bu şeyhi görme arzusu duyar. Bu amaçla kalkıp Pars şehrine kadar gelir. Sora sora şeyhin tekkesini bulur. Ancak tekkeye geldiğinde şeyhin sultanın yanında olduğunu öğrenir. Bu duruma oldukça içerleyen derviş, bir şeyhin sultan emrine girmesini doğru bulmamaktadır. Bu yüzden şeyhin gelmesini beklemeden tekkeden çıkıp şehrin çarşısına doğru gider. Meğer o gece bir hırsız hapisten kaçmıştır ve tüm zaptiyeler çarşıda pazarda onu aramaktadır. Zaptiyeler Semerkand'dan gelen bu dervişi görür görmez hırsız diye yakalar. Bu derviş fiziken aranana hırsıza benzemektedir. Dervişin mahkemesi hemen kurulur ve elinin kesilmesine hükmedilir. Tam eli kesileceği sırada şeyh orada beliriverir ve dervişi tanıdığını, onun Semerkand'dan gelen misafiri olduğunu söyler. Şeyh sultanın yakın adamı olduğu için herkes ona inanır ve derviş de bu şekilde kurtulmuş olur. Derviş, şeyhin neden sultanın yanında olduğunu o an anlar ve şeyhten özür diler[33].

Yirmi dördüncü bölüm "Der-Beyân-ı Hased" başlığını taşımaktadır. Burada haset etmenin insana getireceği eza ve cezalar üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "üç hasetçi arkadaş" hikâyesi anlatılmaktadır.

Üç yolcu yolda giderken birbirlerine rastlayarak arkadaş olurlar. Yolda birbirlerine seyahat sebeplerini sorarlar. Tuhaf bir tesadüf sonucu üçünün de seyahatinin sebebi kıskançlıktır. Bunlar birbirleriyle ayrılmaz dost olurlar. Bir müddet dolaştıktan sonra, bir gün üçü birden bir çuval altın bulurlar. Altını aralarında eşit bir şekilde paylaşmayı kararlaştırırlar. Fakat, her biri diğerinin alacağı üçte bir çuval altını kıskandığından bir türlü bölüşemezler. Çuvalın başından bir adım dahi bir yana ayrılamaz olurlar. Yanlarındaki yiyecek ve içecekleri tükendikten sonra, üçü de altın çuvalının yanında, açlıktan ve susuzluktan ölecek kadar bitkin bir hâle geldikleri sırada, ava çıkan bir pâdişâh bunları görerek yanlarına gelir ve onlar da seyahate neden çıktıklarını, altını paylaşmayı neden beceremediklerini bir bir pâdişâha anlatırlar. İlki, hiç kimseye zerrece dahi iyilik etmek istemeyecek kadar çok hasetçi olduğunu; ikincisi, değil kendisinin başka birinin başka birisine iyilik etmeye tahammül edemeyecek kadar hasetçi olduğunu; üçüncüsü de dünyada iyilik edecek tek bir adam dahi olmasını istemeyecek kadar çok hasetçi olduğunu söyler. Pâdişâh dünya üzerinde bu kadar kötü adamların olmaması gerektiğini düşünerek üçünü de öldürür[34].

Yirmi beşinci bölüm "Der-Fazilet-i Emânet ve Rezâil-i Hıyânet" başlığını taşımaktadır. Burada emin olmanın fazileti, emanete ihanet etmenin ise rezilliği üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "demirleri yiyen fare" hikâyesi anlatılmaktadır.

Bir tüccar vardır. Bu tüccarın sermayesi elindeki yüz batman demiridir. Bir sefere çıkmaya karar verdikten sonra elinde olan demiri bir dostuna emanet bırakır. Tüccar sefere çıkar çıkmaz dostu demirleri satıp parasını da yer. Tüccar, dönüp demirlerini geri isteyince, dostu, demirleri mahzene koyduğunu, mahzende de farelerin bütün demiri yiyip bitirdiğini söyler. Tüccar her ne kadar böyle bir şeyin imkânsız olduğunu anladıysa da, kanmış görünür. Çünkü malını elde etmeyi bir defa kafasına koymuştur. Dostu, tüccarın ahmaklığına tam bir kanaat getirerek "Belki bir daha aldatırım" düşüncesiyle, gûyâ aralarındaki dostluğu güçlendirme babında, tüccarı evine davet eder. Tüccar o gün, bir işini bahane ederek, ertesi günü geleceğini söyleyerek dostundan ayrılır. Oradan uzaklaşmıştı ki, sokakta arkadaşının küçük oğlunu görür. Para ve şekerle kandırarak evine götürür. Ertesi gün, dostunun davetine icabet ettiğinde, adamcağızı kan ağlarken bulur. Bir şeyden haberi yokmuş gibi, ağlamasının sebebini sorar. Adam oğlunu kaybettiğini, aramadık yer bırakmadığını, fakat bir türlü bulmadığını tüccara anlatır. Tüccar oğlunu tarif etmesini ister. Adam da tarif eder. Tüccar bir önceki gün adamın evinden çıkarken bir çaylağın adamın tarif ettiği eşkâlde bir çocuğu

[33] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de İkinci Bölüm'ün altıncı yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 73); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 77b).

[34] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de İkinci Bölüm'ün sekizinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 74); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 78a).

götürdüğünü söyler. Dostu tüccarın söylediği söze inanmayarak bir okka bile gelmeyecek bir çaylağın on-on beş okkalık bir çocuğu kaldırıp götüremeyeceğini söyler. Tüccarın da beklediği cevap budur. Tüccar, nasıl yüz dirhem gelmeyen fare yüz batman demiri yiyorsa bir okka gelen bir çaylağın on beş batman bir çocuğu rahatlıkla götürebileceğini söyler. Adam yaptığı hatanın farkına varır ve çocuğunu geri vermesi için tüccara yalvarır. Tüccar demirlerini getirmesini ve çocuğunu götürmesini söyler[35].

Yirmi altıncı bölüm "Der-Fazîlet-i Ketm-i Esrâr" başlığını taşımaktadır. Burada sır saklamanın önemi üzerinde durulur. Bu bölümde "pâdişâh ve rikâbdarı" hikâyesi anlatılmaktadır.

Bir pâdişâhın kendisine oldukça yakın bulduğu bir rikâbdarı vardır. Pâdişâh bir gün bu rikâbdarını yanına çağırarak bir sırrını açıklar ve bu sırrını hiçbir şekilde kimseye söylememesini tenbihler. Bu pâdişâhın bir kardeşi vardır. İki kardeş bir birine düşmandır. Rikâbdar daha yüce bir pâye elde etmek umuduyla pâdişâhın kendisine söylediği sırrını gidip kardeşine anlatır. Kardeşi bu rikâbdara türlü türlü hediyeler verir. Bir müddet sonra kardeşi tahta geçince yaptığı ilk iş rikâbdarın idamını ferman etmek olur. Bu işe bir anlam veremeyen rikâbdar sebebini sorar. Kardeşi de velinimetine ihanet edenin kendisine de ihanet edeceğini, bu yüzden rikâbdarın hemen idam edilmesi gerektiğini söyler[36].

Yirmi yedinci bölüm "Der-Fazîlet-i Ulûm" başlığını taşımaktadır. Burada ilim öğrenmenin insana getireceği sonsuz kazanç üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "avcı ve hünsâ balık" hikâyesi anlatılmaktadır.

İşinde oldukça maharetli bir avcı vardır. Bir gün tuzaklarını bir yere kurmuş, üç güzel kuş da tuzaklar çevresinde gezinmeye başlamıştır. Bu sırada, biraz ileride iki adamın kavga edercesine bağırarak konuştuklarını işitir. Bu gürültü kuşları ürkütüp kaçıracağından avcı gürültüye son verdirmek için o yöne doğru yürür. Avcı, kuşların ürküp kaçmamaları için bu konuşmaya son vermelerini ister. Adamlar, konuştukları konunun çok önemli olduğunu, bu yüzden konuşmayı kesemeyeceklerini söylerler. Avcı bu önemli konunun ne olduğunu merak eder. O konunun kendisine de anlatılmasını rica eder. Adamlar, eğer tutulacak üç kuşun ikisini kendilerine verirse meseleyi ona öğreteceklerini bildirirler. Avcı bu pazarlığı kabul eder. Seslerini keserler. Böylece kuşlar tutulmuştur. Avcı ikisini adamlara verdikten sonra o meselenin ne olduğunu sorması üzerine adamlar hünsâ konusu üzerinde münakaşa ettiklerini söylerler. Avcı bu 'hünsa' kelimesinin ne demek olduğunu bilmediğinden mânâsını adamlara sorar. Onlar da, ne erkek, ne de dişi olan yaratığa 'hünsa' denildiğini söylerler. Bir müddet avcı balık avlamaya gider. Göle ağ attığında ağına benzeri görülmemiş güzel bir balık takılır. Eğer balığı pâdişâha hediye ederse belki bir mükâfata nail olabileceğini umarak balığı pâdişâh sarayına götürür. Pâdişâh, hayvan meraklısı bir zât olduğundan, avcının getirdiği balıktan pek fazla memnun kalarak kendisine bin altın verilmesini emreder. Uzakta bulunan avcı, bin altın sözünü işitince çok sevinir. Padisahın yanında bulunan veziri bir balığa bunca ihsanın israf olduğunu söyleyerek çok daha az mükâfat verilmesi gerektiğini söyler. Pâdişâh da ihsanı verdiğini, geri dönmenin doğru olmayacağını söyler. Bunun üzerine vezir bir hile ile bu işten kurtulabileceklarini söyler. Bunun üzerine vezir, avcıya getirdiği balığın erkek mi dişi mi olduğunu sorabileceklerini, hangisini söylerse bunu ıspatlaması gerektiğini, eğer ıspatlayamazsa verilen ihsanı geri alabileceklerini söyler. Bunun üzerine balıkçıyı çağırıp balığın erkek mi, dişi mi olduğunu sorarlar. Avcı birden adamlardan öğrendiği meseleyi hatırlar ve

[35] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün yirmi yedinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 66); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 75b).

[36] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de İkinci Bölüm'ün üçüncü yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 70); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 76a).

getirdiği balığın cinsiyetinin 'hünsa' olduğunu söyleyince vezir verecek cevap bulamaz, pâdişâh da kahkahalarla gülerek avcıya bin değil, iki bin altın verir[37].

Yirmi sekizinci bölüm "Der-Kabûl-i Pend ü Nesâyih" başlığını taşımaktadır. Burada nasihat dinlemenin insana kazandıracakları üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde "iki kaz ve kurbağa" hikâyesi anlatılmaktadır.

Bir su kenarında iki kaz ile bir kurbağa yaşamaktadır. Bunların arasında derin bir dostluk bağı bulunmaktadır. Havalar soğumaya başlayınca kazlar başka yerlere göç etmek isterler. Kurbağaya veda etmek için yanına giderler. Kurbağa bunu duyunca çok üzülür ve kendisini de yanlarında götürmelerini ister. Kazlar böyle bir şeyin mümkün olamayacağını anlatmaya çalışsalar da kurbağa dinlemez. Arkadaşlarını böyle üzgün bir şekilde bırakmaya kazların gönlü razı olmaz. Kurbağayı da yanlarında götürmenin bir çaresini aramaya başlarlar. Kazların birisi bir çubuk getirir. Kurbağanın, çubuğu ağzıyla sıkı bir şekilde tutmasını ve yolculuk sona erinceye kadar da ne olursa olsun, kim ne derse desin ağzını hiç açmamasını tenbih eder. Kurbağa çubuğu ağzına alır, kazlar da her iki tarafından tutarak uçmaya başlarlar. Pek çok köy, şehir geçerler. Geçtikleri her köyde insanlar kurbağanın uçmasına hayret ederek onu görmek için yollara dizilip, ona bağırarak selam vermektedirler. Yine bir köyden geçerken insanlar yollara dökülmüş kurbağayı seyrediyor ve ona bağırarak selam vermektedirler. Kurbağa bir anlık gaflete kapılarak onların selamına karşılık vermek ister ve ağzını açtığı anda kendini yerde bulur[38].

2.3. Metnin Kuruluşunda Dikkat Edilen Hususlar

Metinde geçen Arapça ayet, hadis ve ibareler metin içerisinde eğik olarak çeviri yazıyla verilmiş, anlamları dipnotta yine eğik olarak yazılmıştır.

Metinde geçen Farsça mısra ya da beyitler metin içerisinde düz olarak çeviri yazıyla verilmiş, anlamları dipnotta eğik olarak yazılmıştır.

Metinde okunmasından şüphe duyulan ifadelerin yanına (?) işareti konmuştur.

Metinde olmayan fakat anlam ve vezin itibariyle olması gereken ifadeler [ ] işaretleri arasında gösterilmiştir.

Farsça "vâv-ı madule" " ḫ^{v} " şeklinde gösterilmiştir.

Eserin metni matbu olduğu için çalışmada, varak numaraları değil sayfa numaraları gösterilmiştir. Sayfa numaraları koyu olarak köşeli parantez içinde belirtilmiştir (**[4], [15], [40]** gibi).

Metinde günümüz imlâsı esas alınmış, çeviri yazı yapıldığı için ünsüz sertleşmeleri gösterilmemiştir (itdi, yapdı… gibi).

Şiirlerde zihaflı heceler kısa yazılmıştır.

[37] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de On Birinci Bölüm'ün üçüncü yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 143); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 93a).

[38] Bu hikâye Hümâyûn-nâme'de Birinci Bölüm'ün yirmi ikinci yan hikâyesidir (Bülbül, 2009: 62); Osman-zâde Tâib'in eserinde bu hikâye bir nasihat olarak değerlendirilmiştir (Osman-zâde Tâib, 1141: 73a).

[2] Kitāb-ı Nāfiʿu'l-āṡār Nevbāve-i Ṡimāru'l-esmār

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
Ḳufldur genc-i kelām-ı ḳadīm

Ḥamd ü şükr-i tu Ḫudāyā gerzen
Be-ser-i cümle-i ẕī bāl-i suḫan[39]

Ey Ḫudāvend-i muṭīʿ u ʿāṣī
Müfteḳar ẕātıña dānī vü ḳāṣī

Buyurup ketm-i ʿademden īcād
Bu ḳadar ʿālemi ḳıldıñ ābād

Niʿmet ü luṭfuña yoḳdur ġāyet
Hemme müstaġraḳ-ı baḥr-ı niʿmet

Ḥamd ü şükrüñde cihāndır ḥāʾir
Onda maḳdūr-ı beşerdir ḳāṣır

Neṡr Ey meşşāṭa-i ʿarūs-ı maʿnā v'ey vāsıṭatü'l-ʿıḳd-i şevher-i elfāẓ-ı dil-ārā ki *nūn ve'l-ḳalemi ve mā yesṭurūn*[40] şehādet-i ʿuluvv-i cenābuña kāfī ve *levlā'l-ḳalemü mā ḳāme dīnün ve lā ṣulḥun ʿīşün*[41] dalālet sumūḳdur ki vāfīdir, dūşīze-i pākīze-i vālā-nijād nev-peydāyī-i ḳarḥa-i ṣabīḥa ile peyġūle-gīr-i sütūr-ı Zebūr olan zāde-i ṭabāyıʿ-ı eslāfıñ bu vech ile ṭafaḳ ve icrā-yı ʿıḳd u kābīninde evlā tertīb-i nigār-ḫāne-i ḥamd ü ṡenā-yı ḥażret-i fermān-fermā-yı *ve ḫalaḳnāküm ezvācā*[42]ya ṣarf-ı yārā vü iʿtinā etmedikçe lā-muḥāle levāzım-ı ʿurs u sūr **[3]** eczem ü ebter ve mūcib-i bemeng ü nigū-sār-ı māde vü ner olaraḳ imtizāc-ı izdivācdan ḥiṣṣe-yāb ve netīce-i iʿtibār-ı tebār-ı üli'l-enẓār ile tefrīḥ-i elbāb olunmaḳ cilve-ger-i mir'āt-ı istiḥāledir. Ey dāver-i sürūş-ı cübūş-ı (?) ḫıṭṭa-i *el-meliku'llāh* v'ey zūr-āver-i ʿaẓamet-i dest-gāh-ı dārü'l-ḥikem-i *lā Rabbe sivāhū*[43] olan ḫallāḳ-ı bī-iştibāh, sen ol pādşāh-ı müsteḥaḳ-ı īḳāsın ki maḥżan yed-i ḳudret ü meşiyyetiñle heyūlā-yı ʿademden ṣūret-peẕīr-i ḥīṭān-ı vücūd olup vaẓīfe-i ḫūrān-ı ḫızāne-i ġayb-ı *lā-reyb*iñ olan ṣunūf-ı maḫlūḳāt

Her zebānī ki ū suḫan rāned
Ve cedehu lā-şerīke lehu ḫᵛānd

Suṭūrunda iṡbāt-ı vücūd edip merciʿ-ı żamīri *yüsebbiḥu'llāh* olmadıḳça müsteḥaḳ-ı ṭaʿn u nefrīn-şıfat-ı kefūr ve *eş-şākirü yesteḥıḳḳu'l-mezīde*[44] naẓarından mestūr olacağı meşakkāt-ı cezm-i aṣḥāb-ı cevl ü ḫıredde mānende-i şuʿle-i cevvāledir.

Leke'l-ḥamdü yā müsteʿįnü ve yā muʿīn.
İyyāke naʿbüdü ve iyyāke nestaʿīn[45]

---

[39] *Ey Allah'ım tacın için sana hamd ve şükürler olsun, kullarının hepsi sözün meclisinde.*
[40] *Nûn. Kalem ve ehl-i kalemin satırlara dizdiği ve dizeceği şeyler hakkı için… (Kalem, 1).*
[41] *Kalem olmasaydı din ve hayat olan sulh olmazdı.*
[42] *Hem sizi çift yarattık (Nebe 78).*
[43] *Allah'tan başka İlah yoktur.*
[44] *Şükreden ihsana layıktır.*

Beyt

Be-ẕikr ü fikr-i Yezdān bāş meşġūl
Ki bāşī derd ü ʿālim-i merd-i maḳbūl[46]

Der-Naʿt-ı Şerīf Ḥażret-i Seyyidü'l-verā ***ʿaleyhi ve ʿalā ālihi ekmelü'ṣ-ṣalavāti ve esne't-teḥāyā***[47]

Ey ülfet-gāh-ı sipihr-i *levlāk*[48]
Maṭlaʿ-ı bedr-i *ve mā erselnāk*[49]

Ṣāḥib-i şerʿ ü münevver-minhāc
ʿĀric-i selm-i nūr-ı miʿrāc

Bir işāretle olup fermān-ber
Şaḳ olup geldi ḥużūruña ḳamer

Eşref-i muʿcize kim Ḳur'ān'dır
Ḥaşre dek baʿs̱ine ki burhāndır

Kevs̱er'e oldu benānıñ mecrā
Ḳıldıñ aṣḥāb-ı güzīni irvā

Cümlesi buldu ḥayāt-ı cāvīd
Oldular feyż-i velāyetle bedīd

Çār-ı yāriñ ki heme ehl-i ṣafā
Çār rükn eyledi dīne Mevlā

Hem imāmeyn Ḥüseyn ü Ḥasan
Ḳurret-i aʿyun-ı aṣḥāb-ı sünen

Ṣad ṣalāt ile selām ez-dil ü cān
Oldu mefrūża-i ẕimmet her ān **[4]**

Nes̱r Gevher-fürūşān-ı ās̱ār-ı nev-peydāyı elmās-pāre-i ṣınāyiʿ-ı bedīʿ-ı ṭabāyıʿların ʿandelīb-i muʿciz-destān *ve mā yenṭıḳu ʿani'l-hevā*[50] ḥamāme-i ḥaḳḳ-ı Ḳur'ān *in hüve illā vaḥyun yūḥā*[51] refīḳ-ı ṭarīḳ-ı vuṣūl bir ser-menzil-i necāt ve ḥayāt-ı Ḫıżr-ı şefīḳ- rāh-ı ümmīd-i be-ser-çeşme-i ḥayāt u s̱ebāt-ı ḥabīb-i Ḫudā ḫātemü'l-enbiyā şefīʿ-ı rūz-ı dil-sūz *yevme yeteẕekkeru'l-insānu mā saʿā*[52] Fāris-i ser-meydān *yevme yenfeḫu fi'ṣ-ṣūri fe-te'tūne efvācā*[53] efendimiz ḥażretlerine ṣalāvāt-ı mütevāṣılāt ve nefḥāt-ı taḥıyyāt ile muṣayḳal u perdāḫte ve yeke tāzān-ı *ve's-sābiḳūne's-*

[45] *Hamd senin içindir. Ey yardım eden ve yardıma cevap veren (hamd sana mahsustur. Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz.*
[46] *Yaratılmışların derdi makbul olursa, yaratıcıyı zikretme ve düşünme işgal edilmiş olur.*
[47] *Selamın en güzeli ve salavatın en kâmil olanı onun ve ailesinin üzerine olsun.*
[48] *Sen olmasaydın (kâinatı yaratmazdım).*
[49] *Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik (Enbiya 107).*
[50] *Ve arzusuna göre söz söylemez (Necm 3).*
[51] *O başka değil, ancak bir vahiydir, vahiy olunuverir (Necm 4).*
[52] *İnsan neyin peşinden koştuğunu anlar, ama artık iş işten geçer (Nâziât 35).*
[53] *O gün Sûr'a üfürülür. Siz de bölük bölük gelirsiniz (Nebe 18).*

sābiḳūn[54] ve kūy-ı rebāyān-ı ser-meydān-ı *ulāʾike'l-muḳarrabūn*[55] olan ʿıtra ve aṣḥāb-ı ḥażrātına terżīh ü terfīl ve tencīh ü tebcīl ile cilā-dāde vü ārāste etmedikçe bāzār-ı iʿtibārda rütbe-i revāca vāṣıl u resīde olmayacağı müslim-i aṣḥāb-ı dīn ü diyānet ve müberhen-i erbāb-ı ʿaḳl u kiyāsetdir. *Ṣalli ʿaleyhi ve ʿalā ālihi, mā-ẓuhru'l-ḥubbi ʿalā ve ālihi.*

Der-Sitāyiş-i Ḥażret-i H̱ilāfet-Penāhī

Meh-i tābende-i burc-ı ẖilāfet
Be-ʿadleş dāred ʿālem emn ü rāḥat

Ẕükāʾü nūrihi ʿadlün ve aḳsāṭ
ʿAni'ẓ-ẓulāmi ḫāli arżı'l-eşṭāṭ[56]

Cenāb-ı Ḥażret-i ʿAbdü'l-Mecīd H̱ān
Mübārek ẕātı faẖr-ı āl-i ʿOs̱mān

Ḥaḳīḳī ẕātına vaṣf-ı ẖilāfet
Ki her bir emri bir vefḳ-ı şerīʿat

Cihān sīrāb-ı ʿadl ü şefḳatidir
Nişīn-i sāye-i ẓılliyyetidir

ʿİnān-ı ẖāme destinde müsellem
Niṭāḳ-ı seyfine pīçīde Rüstem

Felaṭun eder taʿlīm-i ḥikmet
Arisṭo'ya verir tedbīri ḥayret

Hezarān ẖāṣṣeler vermiş ki Mevlā
Yeter her birisi şāhāne yektā

Mezāyā vü nikāta ṭabʿı deryā
Zebān-ı şevketi ḥikmetle gūyā [5]

İṣābet üzredir reʾyinde dāʾim
Ki jengār-ı ġadrdan ṭabʿı sālim

Degil imkānda medḥ-i ẕātın iḥṣā
Ne mümkin vaṣf-ı ʿaṣrı olmaḳ imlā

Ne ʿaṣr-ı şāhi kim yoḳdur mis̱āli
Ne şāh-ı ʿaṣr kim olmaz hemāli

Görüldü niçe ās̱ār-ı bedāyiʿ
Ẓuhūra geldi envāʿ-ı ṣınāyiʿ

Temāşā etmemişdir çeşm-i eslāf
Bütün ās̱ār-ı ʿadl ü dād-ı aʿṭāf

[54] *İmanda, fazilette öncüler ki ne öncüler! Onlar herkesi geçer (Vâkı'a 10).*
[55] *İşte onlar, Allah'a en yakın olanlardır (Vâkı'a 11).*
[56] *Onun nurunun parlaklığı adalettir ve zulmetten hakkı gözetmektir ve yeryüzünde haddini aşanları yok etmektir.*

Felekdir ʿadl ü dādıñ sīne-çāki
Esed-i bām felekde lerze-nāki

Ümīd-i Nīl-i pā-būs ile her ān
Eder ḳaddin ḫamīde çarḫ-ı gerdān

ʿUṭārid Müşterī ki ḫādimidir
Zuḫal dildāde-i rıḳıyyetidir

Ẕekādır bān-ı bāb-ı ʿafr-i şevket
Ḳamerdir pāsbān-ı ḳaṣr-ı devlet

Sürünce issini cevlāngāha
Ṣabā olmaz resīde gerd-i rāha

Müşīr-i reʾyine münḳād-ı ʿālem
Vezīr-i ʿazmine dünyā müsellem

Ne görmüş böyle bir dārātı Dārā
Ne İskender'de cārī böyle ārā

Bahār-ı ʿadli ʿimrān-baḫş-ı ʿālem
ʿAnādil-i hüner luṭfuyla ḫurrem

Revāc-ı himmeti bāzār-ı ʿadle
Nigāh-ı raġbeti kālā-yı fażla

Nitekim nes̱r-i envār ede ḫūrşīd
Ola seyyāre eflāk üzre nāhīd

Vücūdun ḥıfẓ ede Mevlā ḫaṭādan
Açılsın gül gibi ṭabʿı ṣafādan

Nes̱r Risāle-i şevket ü ḫilāfeti *es-sulṭānü ẓıllü'r-raḥmāni fi'l-arż*[57] ile dībāce-ṭırāz *ve iẕā erāda'llāhü en yaḫlüḳa ḫalḳan li'l-ḫilāfeti meseḥa nāṣıyetehü biyedihī*[58] tecellī-i maḫṣūṣuyla ʿāmme-i efrād-ı insānīden mümtāz-ı ẓıll-i ḫudāvend-i bī-enbāz ve *ve refaʿnāhü mekānen ʿaliyyen*[59] naẓm-ı kerīmiyle ʿalem-efrāz-ı imtiyāz olan semāʾ-i ẕātü'l-burūc-ı baḫtiyārī ve salaṭanat u saʿd-ı ekber-i sipihr-i cihāndārī ve ẓılliyyet-i rūḥ-ı mücessem-i ʿālemiyān-ı māye-i rifāh u ārāmiş-i cihān-ı Süleymān-ı zamān-ı velī-niʿmet-i ʿamīmü'l-iḥsān es-sulṭānu ibnü's-sulṭānu es-sulṭān ʿAbdü'l-Mecīd Ḫān dām-ı fī serīr-i salṭanata mādārü'd-devrān efendimiz ḥażretleriniñ **[6]** sümm-i semend-i saʿd u iḳbālleri ġarra-i nāṣıye-i āsmān-ı ḫilāfet ve nefʿ-i miṣār-ı mücellā-yı mecd ü iclālleri sürme-i dīde-i mülk ü millet olduğu rūz-ı fürūz-ı müsʿadet bürūz-ı dünbür ve naḳd-i niyyet-i ḫayriye-i mülūkāneleri tiryāk-i devāʿī-i ʿadl ü inṣāf ile zehr-i efāʿī-i ẓımm u iʿtisāmıñ inʿidām u inṣırāfına maṣrūf u mecd ve himmet-i seniye-i tācdārāneleri teber-i ḳavāʿid-i naṣafet ü dād ile bünyād-ı cevr ü bī-dādıñ inhidām u ecḥāfına maʿṭūf olup ser-çeşme-i deryā ḳıyās-ı rūḥāniyyet-i peyemberīden

57 *Sultan yeryüzünde Allah'ın gölgesidir.*
58 *Allah hilafeti (vekilini) yaratmayı arzu ettiği zaman eliyle saçını mesheder.*
59 *Biz onu üstün bir makama yücelttik (Meryem 57).*

fāʾiż-i dürūd-ı hümāyūnları olan reşḥāt-ı füyūżāt ile ṭarāvet-efzā-yı çār-ı bāġ-ı mülk ü millet ve taḳviyet-nümā-yı bün ve bīḫ-ı şecere-i s̱ābitü'l-aṣl-ı şerīʿat olduḳları ve eyādī-i erbāb-ı ẓamm u bī-dād ile miyāne-i girībān ʿaceze-i zīr-i destān vażʿ-ı siyāc-ı Tanẓīmāt-ı ḫayriyye ve ʿilāve-i püştībān-ı aḥkām-ı ʿadliye ile, bu demde gerek ḫūnī oldu rāʿī gūsfendān, taʿaddī eylemek ḳābil midir kimse reʿāyāya müʾeddāsı üzre gūsfendān reʿāyāyı hecme-i gürgān-ı ġadr ü eşṭāṭdan maḥrūs buyurduḳları meşhūd u müsellem ve **Beyt**

Ne şübhe ṣūr-ı ḳıyāmetde hem fenā bulmaz
O rütbe eyledi bünyān-ı ʿadli müstaḥkem[60]

Mezāyāsı sübḥa-i zebān-ı ʿālemdir ve ġıbṭa-fermā-yı Ṭahmāsb u Nūşīrevān olan zamān-ı nādir zamān-ı cihāniyānları edvār-ı eslāfa miḳyas ve ferd-i āferīde ʿaṣr-ı maʿdelet-ḥaṣr-ı mülūkānelerinde ḫilāf-ı şerʿ ü ḳānūn ḥarekete muḳtedir ü elyes olmayıp ḫiṣṣeṣiyle ṣaḥrā-yı mir'āt-āsā-yı mülsā-yı dünyā sebeb-i müstaḳil ezhāḳ-ı aḥḳāḳ-ı umūr-ı reʿāyā olan muġaylān lāzımü'l-izāle-i irtişādan taṭhīr ü müberrā buyurulmuş iken işbu evān-ı ihtirāz-ı ḫāme-i ʿacz-i iḳtirānda daḫi maḥżan ıṣlāḥāt-ı mülkiye ḥaḳḳında der-kār olan diḳḳat-i mütemādiye-i cenāb-ı şāhāneleri īcāb-ı ʿālīsince şāyed peyġūle-gīr-i ḫabā vü iḫtifā olup ḳalması melḥūẓ olan ḫār u ḫas ile berāber beyne'l-eḥibbā taʿāṭīsi mecāz olan hedāyānıñ miḳdār u derecesi taʿyīn ü taḥdīd **[7]** buyurularaḳ mā-fevḳī mecāz olup *eḫaẕü'l-emīri'l-hediyyete suḥtün ve ḳabūlü'l-ḳāżi'r-rüşvete küfrün*[61] ḥadīs̱-i şerīfi müʾeddāsı ve Ḥażret-i İmām Nevevī'nüñ *ve min ḫaṣāyiṣı'l-Muṣṭafā ṣalla'llāhü ʿaleyhi ve sellem inne lehü ḳabūle'l-hediyyeti bi-ḫilāfi ġayrihi mine'l-ḥükkāmi*[62] kelāmları mezāyāsı ve Cenāb-ı ʿÖmer *rażıya'llāhü ʿanh*[63] ḥażretlerine bir faḫẕ-ı cezūr ihdā olunup baʿdehū bir ḫuṣūṣ-ı daʿvā ẕeylinde mehdī-i faḫẕ-ı cezūr ḫaṣmıyla ḥużūr-ı ḥażret-i emīrü'l-müʾminīne ḥāżır olaraḳ *yā emīre'l-müʾminīn aḳżī lī ḳażāʾen faṣlen kemā yefṣulü'l-faḫẕe mine'l-cezūri*[64] diyü ḫiṭābında Ḥażret-i İbni Ḫiṭābu'llāh-ı Ekber kebīran hedāyā'l-ʿammāl suḥt buyurduḳları mefādī üzre derece-i ḥürmet ü memnūʿiyyete resīde olan ḥuṣāt-ı hedāyānıñ daḫi gül-zār-ı ʿālemden ḳaṭʿ u ḳamʿ-ı refʿ ü defʿiyle ez-sırr-ı nev-taṣfīh ü tanẓīf-i riyāż-ı ẓılliyyet ve duhān-ı ḳāṭıbe-i ʿammāle bend-i ḫāşāk-i ḥalef ü īmān ile bī-iḳtidār tenāvül-i şīr-i raʿiyyet buyurduḳları nezd-i melāʾ-i aʿlāda sāpāş ü aṭrāya şāyān ve böyle tüvān u ifāża-i cūybār-ı maʿdeletle ḳāṭıbe-i ḳaṭṭān-ı memālik-i maḥrūse-i şāhāneleri sāye-i devḥatü'ṣ-ṣafā-yı cihān-ārālarında murabbaʿ-nişīn-i çemen-i ṣuffe-i emn ü emān ve izāḥa-i ẓılām-ı ḥayf u şeḳāvetle kāfe-i nişīnān-ı bilād-ı maʿmūre-i ḫüsrevāneleri yeksere ḫurrem ü ḫoş-ḥāl ü şādmāndır. **Mıṣrāʿ**

Uyur āhū-bere zānū-yı şīrān-ı ziyān üzre

Ve ḥaḳḳā ki şehriyār-ı Cemşīd-i iştihār-ı ʿadālet-şiʿār efendimiz ḥażretleri bir pādşāh-ı felek-bārgāh-ı melek-intibāhdır ki Keyūmers̱ ü Cemşīd ve belki ibtidā-yı gerdiş-i çarḫ u māh u ḫūrşīdden bu vaḳte gelince yaʿnī devr-i Ādem'den bu deme müntehā olunca bu resme tevānger-i fehm ü firāset ve ṣāḥib-i ḫazāʾin-i ʿaḳl u kiyāset ve mālik-i mülk-i raḥm ü şefḳat ve sālik-i müslik-i ḥilm ü mürūʾet ve müʾesses-i niẓām u intiẓām ve şenāver-i deryā-yı tevfīḳ ve ilhām-ı sefīne-i merāḥim ve

[60] Beytin vezni bozuktur.
[61] *Emirin hediyeyi alması helaldir. Kadı'nın rüşveti kabul etmesi küfürdür.*
[62] *Ondan başka "hâkimlerin hilâfina, rasulullah için hediyeyi kabul etmek vardır." hükmü rasulullahın özelliklerindendir.*
[63] *Allah ondan razı olsun.*
[64] *Ey mü'minlerin emiri, devenin butuna hükmettiğin gibi benim için doğru hüküm ver.*

eşfāḳ-ı defīne-i meḥāsin-i aḫlāḳ ḥā᾽iz ḫaṣā᾽il-i ḥamīde fā᾽iz şemā᾽il bir güzīde bir pādşāh-ı Cem cāh-ı **[8]** bā-intibāh-ı müe᾽eyyed-i *min ʿındi'llāh* sāye-endāz-ı taḫt-gāh-ı ẓıll-i İlāhī olduġun dīde-i ʿacā᾽ib-i be-dīn-i rūzgār müşāhede vü temāşā etmemişdir ve iḥtimā-yı ḫıṭaṭ ve merātib-i salṭanat-ı seniyyeleri ḥaḳḳında der-kār olan efkār-ı ilhām-ı ās̱ār-ı Cem-şiʿārīleri *inna'llāhe ye᾽mürüküm tü᾽eddū'l-emānāti ilā ehlihā*[65] mecrāsında cilve-ger *vāʿiẓü'l-ḳavse ilā bārīhā*[66] mü᾽eddāsı üzre bāhirü'l-es̱er olup *iẕā erāda'llāhü bi'l-emīri ḫayran ceʿalelehü vezīra ṣıdḳın in nesiye ẕekkerehü ve in ẕekere eʿānehü*[67] ḥadīs̱-i şerīfi burhān-ı te᾽yīd-i İlāhī olaraḳ bir ẕāt-ı ẕī-ārā-yı hem-şiʿār İbni Berḫıyā'nıñ dest-i istīhāl-i bī-hemālini mühr-i mihr-hümāyūnlarıyla tenvīr ü mükerrem buyurduḳları ās̱ār-ı beyyine-i ilhām-ı Rabbānīdir. Binā-berīn-i ʿaṣr maʿdelet-ḥaṣr-ı baḫtiyārīlerinde idāre-i iḳdāḥ-ı efkār ve kelā-yı ẕü'l-ārā ile bezm-i ʿālemde tehī᾽e vü tertīb olunan niẓāmāt-ı müstaḥsine ve ḳavānīn-i ḥükmiyeniñ müṭālaʿa vü iḫtirāʿı bīrūn-ı ḥavṣala-i bārā-yı ulu'l-ārā ve dūḫte-i kār-gāh-ı himmet-be-himmetleri olan envāʿ-ı emtiʿa ve aḳmişe-i pür-nidā-sāy-ı ṣınāyıʿ ve maʿārif-i ʿuḳūl-i felāsifeye ḥayret-nümā ve üstüvāne-i lüzūm-ı ḥaḳīḳīye mübtenī olaraḳ inşā vü iḥyā buyurulan mekātib-i müteʿaddide ve sā᾽ir ebniye-i cismiye-i nā-maʿdūda ve ās̱ār-ı pesendīde eks̱er *min en yuḥṣā*[68] olup ems̱āl ü eşbāhı mir'āt-ı şu᾽ūnāt-ı eslāf u müteḳaddimīn olan kütüb-i tevārīḫde keşīde-i rişte-i suṭūr olmadıġı ʿınd-i tevārīḫ-şināsānda müsellem ve ġayr-ı mestūrdur. Hemān ḥażret-i Rabb-i müsteʿār ṣıfat-ı raḥīm ü raḥmānī ḥürmetine ẕāt-ı hümāyūn-ı mülūkānelerin mā-aḫtelefü'l-mülevvān ve mā-dāretü'd-devrān-ı evreng-i muʿallā-yı tācdārī ve erīke-i ʿuẓemā-yı şehr-yārīlerinde mü᾽ebbed ü ber-ḳarār ve yārū-yı Ḫıżr-ı tevfīḳāt ile pür-kār-ı meṣāliḥ-ı devlet-i ʿaliyyelerin istiḳāmet ü muvaffaḳıyet ile devvār eyleyip ednā Ḳıṭmīr-i Kehf salṭanat-ı seniyyeleri olan bu çāker-i şākirü'l-iḥsān ve bu ʿabd-i nā-tüvān-ı dil-i perīşānı şāyeste-i iḥsān-ı şehen-şāhī ve pīrāste-i elṭāf-ı **[9]** firāvān-ı ʿālem-penāhī buyursun. Āmīn. *Bi-cāhi min baʿs̱i raḥmeten li'l-ʿālemīn.* **Mes̱nevī**

Der-eyyām-ı ʿadl-i tu ey şehr-yār
Ne dāret şikāyet kes ez-rūzgār

Cihānet be-kām u felek bār-bād
Cihān āferīnet nigehdār bād[69]

Der-Medāyiḥ-i Ḥażret-i Vekālet-penāhī

Mefḫaru'ṣ-ṣadru reşīdü'l-vüzerā
Māriyü'n-nāsu naẓīr aḳṭaʿā

Āṣaf ez-reşk-i ū der-lücce-i hem
Derīdeş cevherān-küşter-i Cem[70]

---

[65] *Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adalete uygun tarzda hüküm vermenizi emreder (Nisa 58).*
[66] *Yayı ustasına ver.*
[67] *Allah, hayrını dilediği yöneticiye doğru bir yardımcı nasip eder, o da unuttuğu şeyleri hatırlatır. unutmadığı işlerde de yöneticiye yardım eder.*
[68] *Sayılabilenden çok.*
[69] *Ey şehriyar zamanede senin adaletinden kimse şikayet etmez. Senin cihanın, feleğin bir isteğiyle yok olur, senin yarattığın cihanı koruyan O'dur.*
[70] *Asaf, onun kıskançlığından denizin ortasında, elinde Süleyman'ın parmağındaki mücevher (var).*

Mihr-i luṭfuyla cihāndır pür-nūr
Bu keşāyişle göñüller mesrūr

Reʾyiniñ ṣāʾib olup dost-dārı
El-muʿīdir laḳab-ı güftārı

Feyżi bir besteyi bir reste eder
Reʾyi rasṭuları (?) dem-beste eder

Gelmemiş hem ne gelir böyle vezīr
Ḫāriḳ-ı ʿāde meger ola naẓīr

Cāmiʿü'l-kelm-i kemālāt u şiyem
Ġıbṭa-endāz-ı nuḥās-ı ḥātem

Buldu vaḳtinde cihān emn ü emān
ʿAṣr-ı Mehdī'ye muʿādil bu zamān

Reʾyiniñ rehberi tevfīḳ-ı Ḫudā
Fikriniñ pīşrevidir nūr-ı ẕekā

Dāni vü ḳāṣiye luṭfu şāmil
Keremiñ mūcididir el-ḥāṣıl

Vāżıʿ-ı ḳufl-i der-i dār-ı reşā
Bāni-i iss-i niẓām-ı dünyā

Eṣer-i ḥaḳdır ġarażdan ʿārī
Dil-pesendīde heme kirdārī

Müruʾet ẕātı hemāl-i ḳamḳam
Oldu müstaġraḳı bi'l-cümle enām

Sürʿat-i ṭabʿı ṣabāya hem-dem
Mükneti seng-i girāna tevʾem

Ehl-i ʿirfān u hüner ḥaḳḳında
Neyyir-i ʿāṭıfeti tābende

Vaṣfınıñ olsa midādı deryā
Edemez ḫāme-i eşcār aḥṣā

Nitekim eyleye gerdān-ı gerdūn
ʿÖmr-i iclālini Ḥaḳ ede füzūn

Der-İstirḥām Ez-Ṣadr-ı müşārun ileyh

Dāverā ṣadr-ı mekārim pīrā
Ey ḫudāvend-i faḳīr ü ġurebā

Kimsesiz etdi beni çarḫ-ı leʾīm
Ne şefīḳ u ne raḥīm u ne ḥamīm **[10]**

Ḫuşk olup ravża-i baḫtum ḥayfā
Görmez es̱mārını aṭfāl-i menā

Verse sāḳī-i felek ber-bāda
Kec-rev-i ṭāliʿidir laġzīde

Oldu bed-baḫtıma hem-pā aʿdā
Etdiler naḳd-i ḥużūru yaġma

Ḥüsn-i ḫıdmetlere saʿy etmiş iken
Emegim verdi hebāya düşmen

Ġayretu'llāh eder elbette żuhūr
Etdigi gibi bulur şaḫṣ-ı ʿuḳūr

Bī-kese dest-res olmaḳ şānıñ
Ehl-i ʿirfāna ḳadīm iḥsānıñ

Bu yıḳılmış dile gel deme yıḳıl
Ki olur şān-ı ḫıdīvīye maḫal

Emegim eyleme żāyiʿ bārī
Emegiñ etmeye żāyiʿ bārī

Yetişir çekdigim āzār u elem
Bir buçuḳ sāle ḳarīb oldu çilem

El-mededü'l-meded ey ẕī-iḥsān
Eyle aḳrān arasında ḫandān

ʿÖmrüm olduḳça duʿālar edeyim
Naẓm u nes̱r ile s̱enālar edeyim

Der-Evṣāf-ı Ḥażret-i Fetvā-penāhī

Ḥażret-i ʿĀrif Ḥikmet Beg kim
ʿAcz-i vaṣfıyla sipihr ü kilkim

Revnaḳ-efzā-yı serīr-i fetvā
Fażl ile ẕātı ferīdü'l-ʿulemā

Sāmiḥ-i mis̱li degildir gerdūn
Baʿde ẕe'n-ned lehü keyfe yekūn

Dense Saʿdī ile hem-rütbetdir
Baḥrı bir ābzene nisbetdir

Nāẓım-ı silk-i derārī-i hüner
Nūr-ı ṣafvet ile ṭabʿı enver

Baḥr-ı fażlında bulunmaz sāḥil
Görmedik ḳaʿrına olmuş vāṣıl

Maḫzen-i cevher-i ʿilm ü ʿirfān
Ṭabʿıdır kān-ı mezāyā vü beyān

Fārisī vü ʿArabīde māhir
Sih zebān üzre naẓīrsiz şāʿir

Sīnesi lafẓ-ı hidāye maʿnā
Ẕātı feḥvā-yı kelām-ı taḳvā

Mübtedā ḥālinedir ṣāfī ḫaber
Cid-be-cid ẕī-şeref ü pāk-gevher

Ṣadrı mir'āt-ı ʿarūż-ı kelimāt
Ẕihni maṭlaʿ-ı envār-ı nikāt

Etse bir emre muḳaddem tedbīr
Olur elbet oña tālī taḳdīr

Dūna ḫarṭ-ı ḳatād olsa bir iş
Cism-i ṣāf eyler onu bī-teşvīş [11]

Nūr-ı ilhām ile ḳalbi lāmiʿ
Yem-i ʿirfān-ı ʿamīḳ u vāsiʿ

Aṣmaʿīde bu feṣāḥat-i nā-būd
Bermekīde bu semāḥat mefḳūd

Ḥāṣılı cümle kemālāt-ı beşer
Baḥr-ı ẕātında şināverlik eder

Tā ki tābende ola ʿāleme şīd
ʿÖmrü efzūn ola iḳbāli mezīd

Der-Medāyiḥ-ı Muḫtaṣara-i Vükelā-yı Feḫām-ı Ḥażrehü

Ẕāt-ı vālā-yı sipehsālārı
Seyfiniñ nuṣret-i Ḥaḳ kirdārı

Yaʿni hem-nām-ı cenāb-ı Ḥaydar
Mihr-i sulṭān-ı cihān ser-ʿasker

Mülhem-i ḫāṭırı ḳānūn u niẓām
Oldu vaṣṣāfı felekde Behrām

Fetḥi Paşa-yı mücellā kirdār
Ẕikre ḥāceti şiʿārı der-kār

Ḳapudan yaʿni Süleymān Paşa
Ḥasan Aḫlāḳi miṣāl-i deryā

Hem reʾīs Ḥażret-i ʿĀrif Paşa

Āsmān ḳadr-i mekkār-pīrā[71]

Ḥażret-i Nāẓır-ı ʿĀlī Paşa
Mis̱li nā-yāb-ı ṣunūf u kilā

Pür-himem Ḥażret-i Rifʿat Paşa
Maʿdelet-perver-i ṣāḥib-ārā

Ḥażret-i Nāẓır-ı Nāfiẕ Paşa
Ẕātı beyne'l-vüzerā bī-hemtā

Pür-hüner yaʿni reʾīsü'r-ruʾesā
Nādirü'l-mis̱l Meḥemmed Paşa

Daḫi var nice sezā-yı midḥat
Yoḳdur ammā ki maḥalde vüsʿat

Tā ki bir bir ederek vaṣf u s̱enā
Ola zībende-i naẓm-ı zībā

Cümlesin ede muvaffaḳ Mevlā
Görmesin dīdeleri ġam ḳaṭʿā

Nes̱r Der-Sebeb ü Esās-ı Naẓm u Tertīb

Ḥikmet-i ʿameliyye üzerine müʾesses ü mürettеb olan kütüb ü müʾellifātıñ aḥsen ü evcezi olup ās̱ār-ı yerāʿa-i ḥükemā-yı Hind olan kitāb-ı şevḳ-efzā-yı elbāb-ı zebān-ı vuḥūş u behāyimden eṣnāf-ı efsāne vü rivāyātı cāmiʿ rükūn-ı kerde-i ulu'ṭ-ṭabāyiʿ-ı evāsīle ola ḥakīm-i rūşen-reʾy-i birehmen Bīdpāy Hind-i şāhī-reʾy-i Dābşelīm'iñ nāmına zebān-ı Hindī üzre taṣnīf ve baʿdehū zamān-ı Nūşīrevān-ı maʿdelet-dāstānda luġat-i Pehlevīye ve ḫulefāʾ-i ʿAbbāsiyye'den **[12]** ḫalīfe-i s̱ānī Ebū Caʿfer *ṭābe s̱erāhū*[72] ḥażretleriniñ kemāl-i raġbetlerine mebnī ʿaṣrında lisān-ı Tāzīye ve mülūk-i Sāmāniye'den Ebu'l-Ḥasan Emīr Naṣr bin Aḥmed-i Sāmānī zamānında şīrīn-zebān-ı Fārisīye naḳl ü tercüme Kitāb-ı Kelīle ve Dimne ve aḳṭār-ı Rūm'da Hümāyūn-nāme nāmıyla tesmiye olunup baʿdehū Sulṭān Maḥmūd Ġaznevī evlādından Ebu'l-Muẓaffer Behrām Şāh'ıñ himmetiyle ṭarz-ı cedīd üzre tertīb ü teʾlīf olunmuş ve müʾeḫḫiran Sulṭān Ḥüseyn Bayḳara ümerāsından Emīr Süheylī iltimāsıyla aḥsen-i kelimāt ve evcez-i ʿibārāt ile tertīb olunup Envār-ı Süheylī nāmıyla bāzār-ı ṣaḥḥāfda rehīn-i iştihār ve Sulṭān Süleymān ibni Sulṭān Selīm Ḫān *ṭābe s̱erāhümā* ḥażretleriniñ zamān-ı maʿdelet-iḳtirānlarında daḫi zebān-ı Türkī üzre heyʾet-nümā olaraḳ S̱imārü'l-esmār nāmıyla şöhret-şiʿār olmuşdur. Ancaḳ kitāb-ı meẕkūruñ aṣl vażʿından murād-ı fevāʾid-i ḥikemiyye ve neṣāyiḥ-ı edebiyyeyi şevḳ-engīzāne ismāʿ u iḥsās ile bir bir ṭıbāʿ-ı ẓurefāya īrās̱-ı neşʾe vü neşāṭ ve derūn-ı erbāb-ı ẕekāya ferş-i ḳālīçe-i inbisāṭdır. ʿİbāret ü küşāyiş-i bālde naẓmıñ nes̱r üzre rüchān u tefevvuḳu rehīn-i rütbe-i bedāhet iken teng-nāy-ı naẓma sevḳ-ı tevsen-i himmet buyurulması ve baʿżı ḥikāye ve efsāneleri ārāyiş-i leṭāfetden muʿarrā ve ḫuṣūṣiyle tertībi pīrāyiş-i intiẓāmdan müberrā olması ve zamān-ı saʿd-ı iḳtirān ḥażret-i şāhānede emtiʿa-i hüner ve maʿārif-i revācgīr-i bāzār-ı iʿtibār olup ve herşī-i ārāyiş-i intiẓām ve ḥüsn-i tertīb ile mānend-i ʿarūs-ı dil-

[71] Bu mısraın vezni bozuktur.
[72] *Kabri iyi ve temiz olsun.*

firīb-i hey᾿et-peẕīr-i aḥsen-i ṣūret olmaḳda bulunması cihetleriyle maḫżan s̱enāver-i deryā-yı ᶜirfān ve kerāmet-i āftāb-ı felek-i vilāyet ve ḥaḳīḳat-i muḥyī-i ṭarīḳ-ı feyż-i refīḳ ḥażret-i ġavs̱-i aᶜẓam derece-i ḳuṭbiyyetle mükerrem Ṭā᾿ir Riyāż Firdevsī Marᶜaşī-zāde Şeyḫ Aḥmed Ḳuddūsī *ḳaddesa'llāhü esrārehū*[73] ḥażretleriniñ yārū-yı himmet-i rūḥāniyyet-i mürşidāneleri s̱emeresi olaraḳ deryūze-ger-i derīçe-i ᶜirfān u hüner olan bu efḳar-ı kesīr-i kes̱īrü't-taḳṣīr-i **[13]** bī-ḳudret ü biżāᶜat yaᶜnī Adana müftīsi merḥūm Ḥācī İsḥaḳ Efendi ḥafīdi nā᾿il-i rütbe-i ḥażret-i şehr-yārī es-Seyyid ᶜAbdü'n-nāfiᶜ ᶜİffet bu vaḳt ᶜuzlet ü kürbet ü ẕilletde perīşānī-i ḫāṭır ve ᶜacz-i bāhir ile berāber güncīde-i ḫardār-ı imkān u iḳtidār olduğu ḳadar niçe zevā᾿id-i pür-fevā᾿id ᶜilāve ve baᶜżı ḥikāyāt-ı nā-maṭbūᶜaların ṭayy u terk ü tebdīl ile mānend-i le᾿ālī-i girān-bahā ḥüsn-i tertīb ü nev-edā üzre naẓm ü telfīfe ṣarf-ı yārā vü iᶜtinā ve külliyen gevher-i nes̱rden bī-es̱er olmamaḳ emeliyle ẕeyliyesini daḫi iżāfe-i envāᶜ-ı teḥaffüf-i müşgīn-riyā-yı nes̱r ile dükkānçe-i ᶜaṭṭār-āsā ve Nāfiᶜü'l-ās̱ār ve Nev-bāve-i S̱imārü'l-esmār nāmıyla müsemmā etmişdir ve tehācim-i nā᾿iyāt-ı gerdūn-ı dūn-ı ġadr-şiᶜār ve ḥarḳat-i firḳat-i birāder ü ᶜıyāl ve tebār-ı mūcib-i tevezzüᶜ ve müstevcib-i teşettüt-i aḥvāl olup bir zede sāmān ve bir küşte devrān olduğumuz vuḳūᶜ bulan ḫabṭ u ḫalel ve zīġ u zelīl-i pür-teşvīşe vesīle-i maᶜẕeret ittiḫāẕ olunaraḳ meşşāṭa-i ḫāme-i ẓarfa nigār-ı zülf ḫam-be-ḫam silsile-i suṭūr-ı ᶜanberīn ile pīrāye-baḫş-ı ruḫsāre-i ṣaḥāyif olmuşdur, *ve minhü't-tevfīḳ*[74]. **Beyt**

Ḫudāyā āb u reng-i laᶜl ü gevhered beyānemrā
Der-i gencīne-i rāz-ı ḥaḳīḳat kun dehānemrā

İbtidā-yı Naẓm-ı Kitāb

Açıl ey ḫāme-i müşgīn-riyā
Eyle taᶜṭīr meşām-ı ẓurefā

Ṣadef-i ṭabᶜa müdām eyle rükūn
Ondadır niçe le᾿ālī meknūn

Eyle tezyīn ᶜarūs-ı kelimāt
Ola pīrāye mezāyā vü nikāt

Seyr eden kāleñi olsun ḥayrān
Ṭūṭiler medḥiñi ḳılsın destān

Çīn-i Māçīn'de Hümāyūn-fāl nām
Var idi bir şeh ṣāḥib-i ilhām

Ṣāḥib-i fikr ü ḫıred dil-āgāh
Re᾿y ü tedbīri Ḫuceste bir şāh

Bir vezīri var idi bī-ems̱āl
Fikreti ᶜuḳde-küşā-yı eşkāl

Re᾿y ü tedbīr ile nām-āver idi
Oña Ḫuceste-re᾿y derler idi **[14]**

---

73 *Allah sırlarını mübarek etsin.*
74 *Başarı ondandır (Allah'tandır).*

O şehen-şāh-ı cihāndār-ı güzīn
Re᾿yine ḳā᾿il olur idi hemīn

Re᾿y-i aġyāra degildi muḥtāc
Ki vezīri idi ṣāḥib-i minhāc

Bir gün ol şāh-ı Sikender-sīret
Ol vezīr ile ederdi ṣoḥbet

Etdi ol ṣāḥib-i ārāya su᾿āl
Key vezīrim ʿacabā ḳanḳı ḫuṣāl

Żabṭ-ı mülk ü milele ola temel
Gelmeye salṭanata ẕerre ḫalel

Dedi ey pādşeh-i dānā-dil
Bu iki şeydir onu raʿnā bil

ʿĀrif-i ʿadl ü siyāset olasın
Bunlarıñ şarṭını raʿnā bilesin

Bulmaya salṭanatıñ ẕerre zevāl
Olasın mülk-i beḳāda ḫoş-ḥāl

Fā᾿iz-i devlet-i dāreyn olasın
İki ʿālemde selāmet bulasın

Ḥikmet ü maʿdelet olmuşdur esās
Salṭanat dārına ey ḫayru'n-nās

Diḳḳat et vaʿẓına ehl-i ʿameliñ
Nuṣḥunu fiʿle çıḳar ẕī-ḥükmüñ

Tā ki mülküñ ola maʿmūr ābād
Ola ʿadliñle raʿiyyet dil-şād

Nitekim eyledi re᾿y Dābşelīm
Ne ki nuṣḥ eyledi Bīdpāy-ı ḥakīm

Ol naṣīḥatde olup rāsiḫ-dem
Görmedi renciş ü ekdār u elem

Sürmüşdü niçe yıl salṭanatı
Mülküne basṭ ederek maʿdeleti

Ḫayr ile nāmını etdi ibḳā
Ḥaşre dek oldu sezā-yı iṭrā

Çün vezīr eyledi itmām-ı kelām
Söyleyip pendini ber-vech-i merām

Bīdpāy ile şeh-i Dābşelīm

Ḫaberin gūş edicek şāh-ı kerīm

Dedi bu ʿuḳde-i dildir niçe sāl
Çün işitmişdim anı bi’l-icmāl

Bulmadım rāzların keşf edecek
Ḳıṣṣa-i nādiresin vaṣf edecek

Şimdi cezm oldu ki ey dānā-dil
Ḥall olur ẕātıñ ile bu müşkil

Bir eṡer aḫẕi ümīdim zīrā
Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe demişler ḥükemā

Gūş edip emri vezīr oldu mücīb
Ṭoġrusu nādir olur böyle firīb

Pür-belāġat ederek basṭ-ı maḳāl
Eyledi şāhı rehīn-i āmāl

Ne şekerler yidi ol ṭūṭi-dehen
Etdi ol ḳıṣṣayı bir zülf-i resen [15]

Evvelā medḥine cūyān oldu
Ḫayr-ı edʿiyeye būyān oldu

Dedi ey şāh-ı ʿadālet-pīrā
V’ey şehen-şāh-ı ḫilāfet-ārā

Şevket ü ʿömrüñü Ḥaḳ ede füzūn
Heme emālike etsin maḳrūn

Şöyle naḳl eyledi kim baʿżı ruvāt
Ṭūṭiyān-ı şekeristān-ı nikāt

Hind sevādında var idi bir şāh
Mālik-i milket ü ṭabʿ-ı āgāh

Reʾy-i Dābşelīm ile nām-āver
Dāver-i ʿāli-güher ʿadl-efser

Maʿni-i ismi demek şāh-ı ʿaẓīm
Ṣāḥib-i reʾy idi ol şāh-ı kerīm

Ehl-i ḥikmet o zamān vāfir idi
Cümlesi meclisine ḥāżır idi

Onlarıñ reʾyi ile ʿāmil idi
Böyle bir pādşeh-i ʿāḳil idi

Yād iderler idi ḫulḳ-ı ḥaseni
Ekṡeri ḥaṣr edip anda suḫanı

Bir gün īrād-ı meḥāsinde iken
Baḥs̱-i envāʿ-ı eḥāsinde iken

Ṣoḥbet-i cūda olup cerr-i kelām
Verdiler vaṣf-ı seḫāya endām

Cūddur ḥātemi nām-āver eden
Bermekī ḳadrini hem ber-ter eden

Bāḳidir ʿaleme çün nām-ı seḫā
Ṣatın al nāmuñı ḳıl bez̠l-i ʿaṭā

Çürümezmiş dediler cism-i kerīm
Ṣāḥib-i cūda budur luṭf-ı ʿaẓīm

Esḫıyā bez̠l-i ʿaṭāyā eyler
Dāʾimā ḳadrini aʿlā eyler

Buḫldur aḳbaḥ-ı efʿāl-i ʿibād
Ḥırṣ ile kendiyi eyler ber-bād

Ḥükemā cümlesi yek-dil bir bir
Olucaḳ midḥat-i cūd-ı muḫbir

Feyż-i ilhām ile o şāh-ı cevād
Etdi iḥṣān u ʿaṭāyı iʿdād

Ḫalḳı cemʿ eyleyip anda derḥāl
Eyledi niçe ḫazāʾin ibz̠āl

Eyleyip şarṭ-ı cevādı itmām
Etdi taḥṣīl-i rıżā-yı ʿallām

O gece vāḳıʿasında bir pīr
Gördü mānende-i ḫūrşīd-i münīr

Dedi kim eylediginñ bez̠l ü ʿaṭā
Oldu maḳbūl ḥużūr-ı Mevlā

Olucaḳ ḫᵛābdan ey şeh bīdār
Cebel-i Şarḳī'ye tīz ol reftār

Göresin anda ʿacībü'l-aḥvāl
Olasın nāʾil-i genc-i āmāl **[16]**

Bu beşāret ile oldu bīdār
Müjde-i ġayb ile oldu huşyār

Der-ʿaḳeb ʿazm-i reh-i kūh etdi
Dāmen-i kūhda ġāra yetdi

Gördü müstaġraḳ-ı nūr olmuş ġār

Onda bir pīr oturur pür-envār

Etdiler ülfet ü ṣoḥbet vāfir
Celb-i himmet ile bāṭın ẓāhir

Dedi ol pīr kelimāt-ı maḳrūn
Bunda var cevher ü naḳd-i medfūn

Pederimden baña mevrūs̱ ammā
Yoḳ luzūmu saña etdim ihdā

Ḳıl ḳabūlüñle bu pīri mesrūr
Ḥażret-i Ḥaḳ seni etsin maḥbūr

Der-ʿaḳeb ḥufr ile ol meʾvāyı
Buldular medfen-i bī-hemtāyı

Maḫzen-i cevher ü naḳd-i mevfūr
Bir ḥarīr üzre daḫi çend süṭūr

Geldi rüʾyāsı ẓuhūra ʿaynen
Ḳıldı aḥlāmını Mevlā ḥaḳḳan

Rāz-ı rüʾyāyı hemān ḳıldı ʿayān
Eyledi pīre vuḳūʿātı beyān

Oḳuyup ḫaṭṭ-ı ḥarīri ol şāh
Oldu gencīne-i nuṣḥa āgāh

Şāh Ḫūşeng anı etmiş işʿār
Važʿ edip anda nuḳūd-ı bisyār

Şöyle yazmış oña ol şāh-ı kerīm
Key şeh-i reʾy şehen-şāh-ı feḫīm

Bunda defn eylemişiz naḳd-i vefīr
Daḫi çend saṭr-ı naṣāyiḥ taḥrīr

Ḥaḳ naṣīb etse gerek sen rāya
Etdi ilhām onu bu ednāya

O veṣāyā ki olunmuş işʿār
Yed ḥesābıyla olur istiẓhār

Olasın cümlesi ile ʿāmil
Ede Ḥaḳ cümle menāya vāṣıl

Görmeye salṭanatıñ ẕerre zevāl
Gelmeye ḳalbiñe ʿālemde melāl

İʿtimād etme ṣaḳın nemmāma
Müfsidiñ işini ver itmāma

Müttefiḳ ola ḳulūb-ı erkān
Düşmeniñ luṭfuna bend etme miyān

Eldeki maṭlabı żāyiʿ etme
Rāh-ı taʿcīl ü şitāba gitme

Eyle tedbīr-i umūra diḳḳat
Etme aʿdāya ṣaḳın emniyyet

Ẕātıña eyleyerek ʿafvı şiʿār
Kimseye eyleme renc ü āzār

Nā-mülāyim işe etme reftār
Māye-i ẕātıñ ola ḥilm ü vaḳār [17]

Ḳurenāyı ede gör şaḫṣ-ı emīn
Rāżı ol her ne ḳażā ola ḳarīn

Vardı on dörde veṣāyā kāmil
Dāʾimā bunlar ile ol ʿāmil

Her biriçün bulunur efsāne
Baḫş eder ḥiṣṣe dil-i insāna

İster iseñ onu ḥāṣıl ḳılasın
ʿĀzim-i kūh-ı Serendīb olasın

Onda var çünki Ḥakīm-i Bīdpā
Cümle destānı o eyler inbā

Oḳuyup cümlesini Dābşelīm
Etdi bir bendeye mülkü teslīm

Kendisi ʿazm-i Serendīb etdi
Sāʿat-i saʿdda pīre yetdi

Etdi Ḥaḳ ḥüsn-i mülāḳātı naṣīb
Gördü ol pīrde pek ṭarz-ı ʿacīb

Söyledi ḳıṣṣa-i ḫᵛāb u genci
Sebeb-i terk ü diyār u renci

Eyledi şāha Birehmen taḥsīn
Etdi efsāne-i pendi telḳīn

Yād edip her birine bir destān
Ḳıldı daʿvāya bedīhī burhān

Anları dür gibi hep naẓm edelim
Ṭūṭi-i ṭabʿa şeker çignedelim

Yazalım niçe zevāʾid onda

Fehm olur dürlü fevā᾽id onda

Niçe fesāneler işʿār edelim
Ḳalb-i ḫᵛābīdeyi huşyār edelim

Bu da bizden ola devrāna eṡer
Ola raḥmet ile yāda rehber

Der-İḥtirāz ez-Nifāḳ-ı Nemīmkār u Ġammāz

Ḳāla'llāhü teʿālā in cā᾽eküm fāsıḳun bi-nebe᾽in fetebeyyenū[75]
Ḳāle aleyhi's-selām ennemīmetü ve'ş-şetīmetü ve'l-ḥamiyyetü fi'n-nāri lā yectemiʿanne fī ṣadri mü᾽minin[76].

Ġamz eder ise birin ehl-i nifāḳ
Yaʿni bir şaḫṣ-ı ḳabīḥü'l-aḫlāḳ

Eyle taḥḳīḳ ü taḥarrī bisyār
Mevāḳıʿ her ne ise ḳıl iẓhār

İʿtimād eyleyerek nemmāma
Germ-i taʿcīle sebeb āṡāma

Dā᾽imā ṣabr u te᾽ennī eyle
Ḥaḳḳı taḥṣīle temennī eyle

El sözi ile teʿaddī etme
Bī-sebeb ġadre taṣaddī etme

Ṣoñradan ḥayf u nedāmet ne müfīd
Ādemi nādim eder ṭabʿ-ı ḥadīd

Bā-ḫuṣūṣ kim ḳıranā-yı şāhī
Ḥased eyler oña yemde māhī **[18]**

Onlarıñ ʿarżını naḳż etmek için
Kendiyi maẓhar-ı feyż etmek için

Ne fesādlar ḳoparır ehl-i ḥased
Oñmaz onlar daḫi dünyāda ebed

Ḫāṭır-ı pādşehi taġyīre
Çalışırlar niçe bed-tedbīre

Eyle bir kerre tevārīḫe naẓar
Ġamz-ı erbāb-ı ḥasedle ekṡer

Dökülüp nā-be-maḥal çoḳ ḳanlar
Bī-sebeb gitdi bedenden cānlar

---

[75] *Herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa onu iyice tahkik edin (Hucurât 6).*
[76] *İftira, küfür, arkadaşa kötülük cehennemdedir. Bunlar mü'nin sadrında toplanmaz.*

Aṣdıḳā-yı vükelā-yı devlet
Oldu siper-i sihām-ı nekbet

Her ne söylense onuñ aṣlına yet
Ṣoḥbet-i ehl-i ġarażdan ḥaẕer et

İşte bu ḳıṣṣa burada burhān
Eylemiş onu Birehmen ityān

Ḥikāye

Söyle ey kilk-i hezār-ʿirfān
Öyle bir ḳıṣṣa ki olsun burhān

Bir bāzirgān var imiş dānā-dil
Ṣāḥib-i ʿaḳl u tevānger kāmil

Rehber olmuşdu oña rīş-i sefīd
Emr-i rıḥlet idi ḥālinde bedīd

Getirip mergden ol pīre selām
Püşt-i ḫam ʿazme ederdi ibrām

Nezdine daʿvet edip ferzendin
Aldı āġūşuna ol dilbendin

Evvelā dīn ü diyānetde hezār
Eyledi nuṣḥ u veṣāyā bisyār

Dedi hüm eyle ticāretle sefer
Ḫıżr-ı tevfīḳ ola dāʾim rehber

Eyledi onuñ ile ḫatm-i kelām
Ḳıldı hem vaḳt-i ḥayātı itmām

Gitdi ʿuḳbāya o pīr-i ẕī-māl
Ḳaldı ferzendine çoḳ māl-i ḥelāl

Etdi icrā-yı veṣāyā-yı peder
Eyledi rāh-ı ticāretde sefer

Zīr-i bārında iki gāv var idi
Oña Şeterbe Meterbe dir idi

Geldi bir cāde Şeterbe'ye fütūr
Nā-müyesser olup ol yerden ʿubūr

Murġzār idi o meʿvā-yı tuḥaf
Buldu maṭlūbu gibi āb u ʿalef

Tek ü tenhā ederek raʿy u çerā
Dāʾimā ẕevḳ ile bī-çūn u çirā

Gün-be-gün ḳuvveti oldu müzdād
H̯āne-i cismini etdi ābād

Eyleyip gāhi bülend-i āvāz
Bah̯ş ederdi hirās u ifzāz **[19]**

Heybet-i bāngi verirdi dehşet
Getirir idi ḳulūba riḳḳat

Var imiş onda meger şāh-ı sibāʿ
Ṣāḥib-i şevket ü encüm-itbāʿ

Nāmına derler idi şīr-i jiyān
Bendesi idi cemīʿ-ı ḥayvān

Ẓann eder idi o şīr-i maġrūr
Yoḳdur ems̱āli onuñ ṣāḥib-i zūr

Görmeyip gāvı velākin deyyār
Etmemişdi onu ʿömründe şikār

Dah̯i āvāzı da mesmūʿı degil
Her şeyiñ cehli bu gūnā müşkil

Çünki gāvuñ işidip āvāzın
Şiddet-i naʿra-i pür-efzāzın

Heybet-i naʿraya ḥayrān oldu
Bīm-i cān ile hirāsān oldu

Yaḳdı kānūn-ı dilin nār-ı hirās
Etmedi līki vuḥūşa iḥsās

Eyledi sedd-i der-i seyr ü şikār
İnzivā oldu ṭarīḳ-ı muh̯tār

Oña h̯ıdmetde idi iki şeġāl
Birisi Dimne denir Türkçe çaḳal

Digeri idi Kelīle yaʿnī
Tilkidir ister iseñ ger maʿnā

İkisi dah̯i zekāda maʿrūf
Onlarıñ ṭabʿ u dehāsı mevṣūf

Dimne'ye oldu ki bāhir iḥsās
Görünür şīrde ās̱ār-ı hirās

Tilkiye eyledi bu ḥāli suʾāl
Dedi var şīrde aṭvār-ı melāl

Vardır ās̱ār-ı melālet onda

Ḳalmadı nūr-ı beşāşet onda

İşidip dedi Kelīle bu maḳāl
Ḫāric-i ṭavr-ı edeb bu ne suʾāl

Ġaraż-ı basṭ-ı suʾāl-i aḥvāl
Taḳye ḳapmaḳ ise bu emr muḥāl

Bu sebeb ile taḳarrübse murād
Olamazsın bu emelde dil-şād

Eldeki niʿmetiñe şükr eyle
Senden ednālarıñı fikr eyle

Eldeki niʿmete şükr etmeyerek
Niçeler bulmadı bir loḳma etmek[77]

Ḳāniʿ-i ḫıdmet ü niʿmet olalım
Tā ki āsāyiş ü rāḥat bulalım

Dimne çün oldu bu pendi sāmiʿ
Olmadı oña velākin ḳāniʿ

Dedi yār sāde degil ṭuʿme ereb
İntisāb-ı der-i sulṭāna sebeb

Mesned-i ʿāliye olmaḳ vāṣıl
Daḫi aḳṣā-yı menāya nāʾil **[20]**

Herkesiñ bunda olup dil-ḫᵛāhı
Ṭutdu her biri münāsib rāhı

İsterim ben de bu taḳrībe sebeb
Olayım vāṣıl-ı aḳṣā-yı ereb

Gerçi yoḳ ehl-i merātibde beḳā
İʿtibārı var onuñ gül-āsā

Pāydār olmadadır ṭabʿ-ı denī
Ḫār ile bir dutar erbābı onu

Çün Kelīle işidip bu suḫanı
Keşf edip ġonce-mis̱āli deheni

Dedi ey dāder-i vālā-güherim
Deheni mecmaʿ-ı şīr ü şekerim

Suḫanıñ gerçi sezā-yı ıṭrā
Her şey erbābına nisbet ammā

[77] Bu mısraın vezni bozuktur.

Mesned ü manṣıba lāzım erbāb
Her şeye verdi Ḫudā bir esbāb

Şeref-i aṣl u nesebdir elzem
Bā-kemālātı ola tuġ u ʿalem

İkisinden daḫi biz reh-yābız
Manṣıb u mesnede bī-erbābız

Sözünü etmedi Dimne teslīm
Ne ḳadar etdi Kelīle tefhīm

Dedi mesnedde neseb zāʾiddir
Bundaki fikr ü suḫan fāsiddir

ʿAḳl u ʿirfān u kiyāset elbet
Neseb ü fażla muḳaddem ḫaṣlet

Var iken bende bu hūş-ı kāmil
Olmaḳ işden mi menāya vāṣıl

Böyle pespāye niçe bir ḳalayım
Bir ṭaḳım şaḫṣa niçin pāy olayım

Eyleyip yaʿni taḳarrüb şāha
Giderim ben de bir ʿālī-cāha

Çün Kelīle işidip bu suḫanı
Çāre-i ḳurbete açdı deheni

Dedi yā bāʿiṡ-i ḳurbet ne olur
Ḫāṭır-ı devlete āyā ne gelir

Dedi dergāha varıp pür-tenhā
Sebeb-i ḥüzni edip istinbā

Ne ise bāʿiṡ-i ḥüzn ü ḫaşyet
Olaraḳ vāḳıf-ı nabż-ı ʿillet

Çāre-i defʿini şāyed bulurum
O zamān ḳurba sezā-vār olurum

Çün Kelīle ederek gūş-ı kelām
Bildi kim Dimne eder böyle merām

Menʿine bulmadı çāre ḳaṭʿā
Kār-ger olmadı pendi aṣlā

Dedi çün diñlemediñ ġayrı cevāb
ʿAdd edersin bunu bir rāh-ı ṣavāb

Ḳurb-ı sulṭānda olur niçe ḫaṭar

Dā᾿imā eyle umūruñda ḥaẕer [21]

Ḫatm olup anda su᾿āl ile cevāb
Etdi Dimne reh-i maḳṣūda şitāb

Eyledi nefsine ʿālī-himmet
Etdi dergāha duḫūle cür᾿et

Görücek anı dedi şīr-i dilīr
Bir mühim var ise tīz eyle ḫabīr

Bī-icāzet bu duḫūle cür᾿et
Vardır elbette oña bir ḥikmet

Dimne çün ehl-i feṣāḥatden idi
Yaʿni ẕī-nuṭḳ-ı belāġatden idi

Naẓm edip dürlü le᾿ālī-i suḫan
Eyledi ṭabʿını şīriñ rūşen

Eyleyip ṣoḥbet-i şīri izʿāl
Dimne'yi ḳıldı muṣāḥib derḥāl

Bir gün izāde-i aġyār oldu
Şīri āsūde vü tenhā buldu

Sebeb-i ḥüznü edip şīre su᾿āl
Dedi şehā ne sebebdir bu melāl

Yine gāv etmiş idi bir āvāz
Şīre ʿarż eyler iken Dimne niyāz

Şīr bir āh-ı ḥazīn çekdi o dem
Dimne'yi eyledi pür-sūz-ı elem

Dedi ol ʿillet-i ḥüzne āgāh
Ki ẓuhūr etdi bu ṣavt-ı gümrāh

Fehm olur ġayrı bu ṣaḥrāda ḫırām
Ġālibā olmaġa yüz ṭutdu ḥarām

Görmedik kendisin ammā bir ān
Ḳuvvet-i ẕātına ṣavtı burhān

Dedi ey pādşeh-i ẕī-ṣavlet
Bu mudur bāʿis̱-i bīm ü ḥayret

Ẓāhir-i ṣavta sebeb terk-i diyār
Kār-ı ʿāḳil midir eyle efkār

Cüs̱s̱e vü ṣavta baḳılmaz ḳaṭʿā
Bir mi keyfiyyet-i lafẓ u maʿnā

Emr ü fermānıñ olursa ṣādır
Göreyim ṣāḥib-i ṣavtı bāhir

Olaraḳ vāḳıʿ-ı ḥāle vāḳıf
Ḳuvvet ü himmetini hem ʿārif

İdeyim ṣoñra ḥużūra ʿavdet
ʿĀʾid olsun ḳuluña bu ḫıdmet

Pek mülāyim görünüp bu tedbīr
Verdi ruḫṣat oña ol vech ile şīr

ʿAzm edip gāva yetişdi der-ān
Bildi aḥvālini oldu ḫandān

Bī-tevaḳḳuf edip ʿavdet der-ān
Eyledi gāv idigin ʿarż u beyān

Dedi ger ḳāmet ü ḳaddi bālā
Ṣāḥib-i ṣavt u şikemdir ammā

Ḫūrd u ḫᵛāb u ʿalef ü āba müdām
Eylemiş himmetin onda itmām **[22]**

Bu ḳadar ās̱ār-ı şecāʿat onda
Görmedim zūra ʿalāmet onda

Emriñ olur ise der-ān gideyim
Anı bir rıbḳa ile bend ideyim

Teng edip bu yeri ol bed-baḫta
Edeyim celb onu pāy-ı taḫta

Şīr bu tebşīre meserret etdi
Daʿvet-i gāva işāret etdi

Dimne-i fitne olup gāva ḳarīn
Eyledi ʿarż-ı maḳālāt-ı bihīn

Sebeb-i maḳdemini etdi suʾāl
Eyledi pürsiş-i ṭabʿ u aḥvāl

Çün Şeterbe idi bir ṣāf-nihād
Eyledi mā-vaḳaʿı hep īrād

Sergüzeşti ederek istiknāh
Dimne aḥvāle olunca āgāh

Dedi var ṣāḥibi [bu] murġzāruñ
Pek ḫaṭarşī görünür aṭvāruñ

Ṣāḥib-i ṣavlet ü ḳudret bir şāh

Mālikidir bu yeriñ ol āgāh

Seni daʿvet iderim ol şāha
Dilerim ʿazm edesin dergāha

İnḳıyād üzre olursuñ ʿāzim
Cürmüñ ʿafvına ol hem cāzim

Yoḳ ḫilāf ile olursañ ʿāmil
Fikr et encāmını olma ġāfil

Gāv çün gördü ki n'oldu ḥālet
Bildi kim gitdi serinden devlet

Ġalebe etdi hirās u vaḥşet
Etdi teslīm-i zimām-ı ṭāʿat

Dedi hem ʿafv-ı siyāsetde baña
ʿAhd ü mīs̱āḳıñ olur müstedʿā

Eyleyip Dimne daḫi ḥilf ü yemīn
Eyledi gāvı vesāvisden emīn

Oldular ikisi dergāha revān
Dimne öñce varıp ḳıldı beyān

Geldi gāv eyledi ʿarż-ı ādāb
Yüz sürüp ḫāke mis̱āl-i miḥrāb

Etdi ikrām oña ol şīr-i jiyān
ʿAfv u talṭīfine ḳıldı şāyān

Cānına verdi o ān emniyyet
Etdi ber-manṣıb-ı ʿālī-himmet

Luṭf-ı şāh ile olunca mükrem
Gāv daḫi eyleyerek şükr-i neʿam

Ḫıdmet-i şāha kemer-bend oldu
Gün-be-gün feyż ü taḳarrüb buldu

Rütbe vü mesnedi oldu müzdād
Ḫāne-i ḫāṭırı oldu ābād

Eyledi ḫıdmete bir rütbe ḳıyām
Cümleniñ fevḳına kesb etdi maḳām **[23]**

Dimne āgāh olaraḳ bu ḥāle
Ḳalmadı ṭāḳati bu aḥvāle

Ḥased ü ḥıḳd ile bī-rāḥat olup
Kendi kesbi ile āzārı bulup

Etdi bu ḥāleti tilkiye beyān
Iżṭırāb u elemin ḳıldı ʿayān

Gāv çirā ġam iken ey yār-ı ḳadīm
Rütbeler verdi oña şāh-ı kerīm

Cümle erkāna ser-efrāz oldu
Rüteb ü manṣıb u ʿizzet buldu

Ben ise ḳaṭʿ-ı merātīde iken
Gitdi evvelki maḳāmım elden

Żaʿf-ı reʾyim ile buldum bu ġamı
Sūʾ-i tedbīr ile çekdim elemi

Ṣordu tedbīr nedir bunda hemān
Olaraḳ ẕillet-i gāva pūyān

Rütbesinden onu tenzīl ederim
Emr-i ḳahrın daḫi teshīl ederim

İşidip bunu Kelīle dedi āh
Ḳaṣd-ı fāsidde gezersin eyvāh

Fehm olur cānına ḳaṣd etmişsin
Ṣafḥa-i fikriñe ḳayd etmişsin

Olma ġāfil ki bu ḳaṣd-ı fāsid
Ekṡeri ṣāḥibinedir ʿāʾid

Bu cevāb ile olup ḫatm-i kelām
Yıḳılıp gitdi o yerden nemmām

Bir vaḳit eyledi Dimne ʿuzlet
Tā ki bir gün bularaḳ bir furṣat

Dāḫil-i dergeh-i şāhī oldu
Gözleri ḫūn-ı elemle ṭoldu

Şīr dedi Dimne'ye nerde ḳaldıñ
Yā niçin baḥr-ı hümūma ṭaldıñ

Dedi riḳḳat mi olur bī-ḥikmet
Onu ʿarż etmege lāzım ḫalvet

Ḫalvet etdi o zamān şīr-i dilīr
Dedi tīz ḥādiṡeden eyle ḫabīr

Çünki teʾḫīrde vardır āfet
Ḫaber-i ḥikmetle eyle sürʿat

Dimne çün buldu ṭarīḳ-ı furṣat

Eyledi ġamzına gāvıñ ġayret

Eyledi ẕemmini ber-rütbe beyān
Pür-ġażab oldu o dem şīr-i jiyān

Dedi gitsin oña tīz bir ādem
Defʿ olup gitsin o ḫāʾin bu dem

Dimne çün şīre dedi ey şāhā
Ḳorḳarım eyleye fitne peydā

Onda çün oldu ihānet-i maḫfī
Lāzım icrā-yı siyāset-i maḫfī [24]

Şīr dedi beyyine yoḳ daʿvāya
Nice sürʿat olunur icrāya

Dedi kim Dimne firāset vāfī
Ḳalb-i ṣāfuñ onu fehme kāfī

Celb edip onu ḥużūra şāhā
Naẓar et çeşm-i firāsetle oña

Ḫāʾin elbette telsün (?) eyler
Hem eder pīş ü pes ü rāsta naẓar

Çün ola ḥubs̱-i ʿaḳīdet ẓāhir
Daḫi ās̱ār-ı ihānet bāhir

Ol vaḳit verme o bed-kāra mecāl
Eyle icrā-yı siyāset derḥāl

Şīre rāst geldi bu tedbīr-i firīb
Dedi vāḳıʿ da budur reʾy-i muṣīb

Eyleyip böyle firīfte şāhı
Gāva dönderdi o demde rāhı

Gāva ʿarż eyledi şāhıñ ḳaṣdın
Telḫ edip yaʿni dimāġ-ı ḳandin

Bīm-i cāna düşüp ol bī-çāre
Dimne'den istedi reʾy ü çāre

Var mı bu mehlekeye rāh-ı ḫalāṣ
Biliriz ẕātıñı ṣāḥib-iḫlāṣ

Dedi tedbīr ü tedārük bī-sūd
Ḥezme ṣarf eyle müdāmen mechūd

Olma ġāfil varıcaḳ meclisine
Diḳḳat et ḥālet-i ḫışm u kīne

Gāh yatar gāh oturur gāh ḳalḳar
Pençesi ile gehī h̬āki ṭutar

Ki zemīne uraraḳ dünbālin
Bildirir bunlar ile aḥvālin

Eyleyip gāvı firīfte ol ān
Āteş-i laġb ile oldu sūzān

Dimne çün tilkiye geldi şādān
Pür-mesār etdi vuḳūʿātı beyān

Dedi bu emr idi kerşī-i ʿasīr
Oldu bir vefḳ-ı menā böyle yesīr

Çün Kelīle işidip bu h̬aberi
Dedi yār eylediñ emr-i h̬aṭarı

ʿĀḳıbet bunda nedāmet görülür
Şübhesiz renc ü veh̬āmet çekilir

Fitnedir nāʾme-i cāy-ı h̬afā
Leʿana'llāhü limen eyḳażahā[78]

Söyledim niçe meḥāẕīr-i şedīd
Eyleyip niçe ṣuverle tehdīd

Etmedin her ne denildiyse ḥaẕer
ʿAn-ḳarīb ẓāhir olurdu h̬aṭar

Ḳalmayıp şīrde ṣabra ṭāḳat
Etdi dergāhına gāvı daʿvet

Gāv çün vardı ḥużūr-ı şīre
H̬avf ile düşmüş idi tedbīre **[25]**

İki cānibden ʿalāyim ẓāhir
Olıcaḳ oldu ʿadāvet bāhir

Etdiler yek-digere ʿaṭf u hücūm
Gāv bir ḥamlede oldu maʿdūm

Bitirip işini gāvıñ der-ān
Şīrden gitdi lehāb-ı ġażbān

Es̱er-i nedmi nümāyān oldu
Böyle taʿcīle peşīmān oldu

Ṣoñradan fāʾide yoḳdur ẕerre
Ḥayfdehü baʿde h̬arābü'l-Baṣra

---

[78] *Allah fitneyi uyandırana lanet etsin.*

Gördü kim Dimne olur şīr-i nādim
Tesliyet baḫşine oldu ʿāzim

Dedi aʿdāya nedāmet ne revā
Yaḳışır öyle gürūha bu cezā

Böyle envāʿ-ı tesellī buldu
Tesliyet-baḫş-ı dil-i şīr oldu

Līki gitdikçe nedāmet artar
Etdigi gibi bulur Dimne ḫaṭar

Bāb-ı s̱ānīde olur bu maʿlūm
Maḳṣad oldu bu ḳadarla mefhūm

Başḳa bir ḳıṣṣa da etdim işʿār
Tā ki meşhūd ola ḥazma ās̱ār

Ḥikāye-i Nādire

Var imiş bir şeh-i şöhret-āmīz
İsm-i pāki idi Sulṭān Pervīz

Vüzerādan idi bir şaḫṣ-ı celīl
Nezd-i şāhīde idi ḳadri nebīl

Mübtelā etdi ġurūra şeyṭān
Ṭāʿat-i şāha olup rūgerdān

Etmek isterdi ʿatv u ʿıṣyān
Fehm edicek onu nīk-endīşān

Geldiler mefsedetin iʿlāna
Südde-i sāmiye-i sulṭāna

Söyleyip cümle vuḳūʿ-ı ḥāli
Etdiler ḳaydına istiʿcāli

Olmasın böyle ḫuṣūṣa ihmāl
Sāridir sāʾire bu dāʾ-i ʿużāl

Görünür şimdi eger şeyʾ-i yesīr
Giderek defʿi olur emr-i ʿasīr

Bildi ger şāh-ı güzīn-i dānā
Bī-ġarażdır kelimāt-ı vükelā

Līki ṣabr eyledi icrāsında
Rāh-ı ıṣlāḥa olup cūyende

Dedi yarın ol cemʿ-i erkān
Celb olup anda hem ol bī-iẕʿān

Öyle icrā-yı siyāset olsun
Cümle ḥużżārede ʿibret olsun

Ṭıbḳ-ı fermūde-i şāhī ferdā
Cemʿ olup cümle vekīl-i vüzerā **[26]**

Taḫt-ı şevketde oturdu Pervīz
Ḳahramānāna mehābet-engīz

Şaḫṣ-ı pür-naḳż-ı ḫabāṣet-aṭvār
Eyledi cāy-ı ḳadīminde ḳarār

Müteraḳḳib idi herkes emre
Vaḳt-i pāşī-i şerār-ı ḳahra

Etdi ol tīre-dile şāh-ı kerīm
Ṣūret-i cehl ile iḥsān-ı ʿaẓīm

Rütbe-i sābıḳasında bālā
Ḳıldı ber-rütbe-i ʿulyāya sezā

Eyledi niçe ʿaṭāyā iḥsān
Ṣurre-i ṭabʿını ḳıldı hemyān

Cümle erkān oña oldu ḥayrān
Oldu ḥayretle göñüller sūzān

Ḳahr u kīn üzre iken dūn-ı efkār
Bü'l-ʿaceb oldu ẓuhūr-ı āṣār

ʿAfv-ı cürmünden onuñ ṣarf-ı naẓar
Oldu bu rütbe ʿaṭāya maẓhar

Vardır elbette buña bir ḥikmet
Sebeb-i ʿafv u ʿaṭāya ʿillet

Oldu müstaġraḳ-ı ḥayret vükelā
Her biri verdi oña bir maʿnā

Dedi ol pādşeh-i devr-endīş
Ġūte-ḫūrān-ı biḥār-ı teşvīş

Sebeb-i ʿafvımı īrād edeyim
Sizi endīşeden āzād edeyim

Dünkü gün ʿarż olunan cümle maḳāl
Vāḳıʿu'l-emre muvāfıḳ aḳvāl

İḳtiżā etdigi şaḫṣ-ı maġrūr
Olmalı bend-i gezendle maḳhūr

Bu cezā oldu mühimm-i devlet

Tā ki miḳdārını bilsin nekbet

Bes ki fikr eyledim āyā ḳanda
Vurmalıdır onu ḳayd u bende

Olmalı öyle ki ber-ḥabs-i medīd
İnfiṣām olmaya ḥaḳḳında bedīd

Ḥiyel ü mekr ile bulmaya rehā
Etmeye reʾy ü tedbīri vefā

Cümle aʿżālarını eyleye bend
Ede her ʿużvuna bir gūne gezend

Buña zencīr ü selāsil olamaz
Ḳayd u ẓāhirle cezāsın bulamaz

Oldu bu rāha ki reʾyim cūyān
Ḳalbdir cümle-i ʿużva sulṭān

Bend eder ḳalbi daḫi luṭf u kes̱īr
Oña teʾs̱īr edemez çün tedbīr

Reʾyime tābiʿ olup bī-pervā
Eyledim beste-i zencīr-i ʿaṭā

Tā ki mevcūd ola bu ʿālemde
Olmaya ḳayd-ı cenāndan sāde [27]

Etdiler şöyle rivāyet o ġurūr
Ol ḳadar oldu bu yüzden mesrūr

Bend olup bendelige ez-dil ü cān
Ṣıdḳ ile eyledi sebḳ-ı aḳrān

Ḥazm ile böyle o şāh-ı ʿāḳil
Eyledi ḫāʾini ṣıdḳa vāṣıl

Görmedi renc-i nedāmetden es̱er[79]
Böyle efsāneye oldu maẓhar

Der-Beyān-ı Lüzūm-ı Tertīb-i Mecāzāt-ı Erbāb-ı Ġamz u Nifāḳ

Ve cezāʾü seyyiʾetin seyyiʾetün mis̱lühā[80]

Mıṣraʿ

Her ki bedī kerd be-coz bed ne-dīd[81]

[79] Bu mısraın vezni bozuktur.
[80] *Ama unutmayın ki haksızlığın karşılığı, yapılan haksızlık kadar olabilir (Şûrâ 40).*
[81] *Tahtanın suda batmamasının hikmeti nedir?*

Ḥiyel ü mekr ile erbāb-ı nifāḳ
Etdirir ādeme emr-i eflāḳ

Etdirip terk-i ṭarīḳ-ı müruʾet
ʿĀḳıbet nādim eder ol nekbet

Olma aʿẕūba kelāma tābiʿ
Reʾy-i ḳāʾil ile olma ḳāniʿ

İttifāḳan ger eder ise ṣudūr
Reʾy-i nemmām ile bir fiʿl-i duḥūr

Oña taʿcīl-i siyāset lāzım
Ehl-i ifsād için ʿibret lāzım

Ḳalmasın etdigi ol bed-kāra
Kendi de uġrasın ol āzāra

Yanmasın nārına başḳa maẓlūm
Öyle bed-kārlar olsun maʿdūm

Olmaz ıṣlāḥ o gibi ehl-i nifāḳ
Cānıñ altında imiş bed-aḫlāḳ

Bulur elbette belāsın nemmām
Ḳıṣṣa-i Dimne olunsun itmām

Tā ki burhān ola bu daʿvāya
Naḳl olunmuş idi sulṭān reʾye

Tekmile-i Ḥikāye-i Dimne

Eyledi çünki Şeterbe rıḥlet
Eyledi Dimne sürūr u ferḥat

Şīr ise nādim-i taʿcīl ü şitāb
Nefsine eyler idi buġż u ʿitāb

Ẕikrini yād ederek bī-rāḥat
Eyleyip cümle sibāʿı daʿvet

Dāʾimā ol şeh-i şīr-i dil-rīş
Gine aḥvāli ederdi teftīş

Daʿvet etmişdi pelengi bir şeb
Ḳıldı dārū-yı tesellīyi ṭaleb

Dedi ey pādşeh-i dānā-dil
Etmez endīşe bu emre ʿāḳil

Etmeli bunda taḥarrī vāfir
Tā ḥaḳīḳat ola ẓāhir bāhir **[28]**

Gāva isnād olunan cümle mevād
Mā-vaḳaʿ ise olur reʾy-i reşād

Yaʿni şāyān-ı mecāzāt olmuş
Kendi fiʿlince cezāsın bulmuş

Emr-i bi'l-ʿaks olur ise raʿnā
Ḳahr-ı şāhīye olur Dimne sezā

Dedi ey muʿtemedim ẕī-ārā
Bunu senden dilerim ḳıl icrā

Müteʿahhid olup onu ḳılan
Rāh-ı taḥḳīḳine hem oldu revān

Mesken-i Dimne'ye ṭoġru gitdi
Ez-ḳażā anda teṣādüf etdi

Tilki Dimne'ye edip baḥs̱-i dırāz
Eylemişlerdi bu rāza āġāz

Çün peleng eyler idi oña gümān
Oldu tennūre-i ẓannı sūzān

Çün Kelīle der idi gel ey yār
Edelim siz ile ḳaṭʿ-ı iḳrār

Bula gör kendiñe bir başḳa ṣadīḳ
Kimi ister iseñ ol oña refīḳ

Oldu vācib bize çün ḳaṭʿ-ı vedād
Ḳayd-ı iḫlāṣdan eyle āzād

Bī-sebeb gāva ihānet etdiñ
Şāhı ber-sūz-ı nedāmet etdiñ

Şāha bed-ʿahdligi etdiñ kirdār
Eylediñ renc-i derūna dūçār

Çün cezā cins-i ʿameldir elbet
Başıña gelse ger gider nekbet

Ehl-i dīvāne olursa bu ʿayān
Seni elbette ederler bī-cān

Ġayrı hem-ḫāneligim oldu muḥāl
Böyledir işte birāder aḥvāl

İşidip Dimne dedi ey dāder
Gelmesin ḫāṭıra bu emr-i ḫaṭar

Gāv için terk olunur mı hīç yār

Çün geçen geçdi ne lāzım tekrār

Açdı ebvāb-ı fütūḥu Mevlā
Ḳıl meserret ki ʿadū buldu fenā

Çün Kelīle dedi ey nā-bīnā
Bu ḳabāḥat ile böyle ḥālā

Ḫāṭırıñ bezm-i ferāġatde gezer
Neşʾe vü şevḳ-ı meserretde gezer

Söyledi Dimne ki ey merd-i dilīr
Bulunur mu buña hergiz tedbīr

Tābiʿ-i ḥırṣ-ı maḳāṣid oldum
Bāʿiṣ-i fiʿl-i mefāsid oldum

Şübhesiz bunda şeʾāmet vardır
Başa elbette bir āfet vardır

Çün ḫurūc etdi kemāndan bir tīr
Onu ircāʿa olur mu tedbīr **[29]**

Çün peleng gūş edip ol rāzı hemān
Dergeh-i şīre o dem oldu revān

Cümle mesmūʿunu etdi iʿlām
Söyledi vāḳıʿa-i ḥāli tamām

Ḥāl-i keyfiyyet olup şīre ʿayān
Der-ʿaḳeb eyledi emr-i dīvān

Cemʿ olup cümle vezīr ü erkān
Dimne iḥżār olunup hem der-ān

Dimne'ye her ne olunduysa suʾāl
Etdi ilzām ile īrād-ı maḳāl

Çünki taḳrīre idi pek mālik
Reh-i ilzāma olurdu sālik

Etmedi cürmü o meclisde ẓuhūr
Ḳaldı ferdāya bu emr-i maʿsūr

Eyleyip Dimne'yi ḥabs zindān
Gitdi meʾvāsına ehl-i dīvān

İşidip ḥāli Kelīle der-ān
Geldi zindāna edip zār u fiġān

Dedi yārā bu ne keyfiyyetdir
Bu belāya ne sebeb ʿilletdir

Biliriz ḥikmetin ammā ey dil
Onu keşf eylemek oldu müşkil

Bir vaḳit oldu şuʿūrı meslūb
Etdi ḫūrşīd-i ḫıred onda ġurūb

Dedi etdim saña nuṣḥ-ı vāfir
Her ne kim söyledim oldu ẓāhir

Dimne keşf eyleyip anda yine rāz
Eyledi baḥs̱-i güẕeşte āġāz

Dedi nuṣḥ eylediñ ammā bisyār
Kār-ger olmadı ḳalbe deyyār

Ḥubb-ı cāh ile gelip ḥırṣ u ḥased
Beni döndürmez idi bundan ebed

Cümlesin nefsim edip anda ḳabūl
ʿĀḳıbet oldu bu zindāna vuṣūl

Çün Kelīle dedi ey ġam-dīde
Reʾyiñiz var mı rehā-yı ḳayda

Dedi efkārımı teks̱īr ederim
Ḥīle vü mekr ile tedbīr ederim

Nuṣḥ edip dedi Kelīle ey yār
Bunu ketm eyleme eyle iḳrār

Bāʿis̱-i maġfiret olsun bārī
Başḳa tedbīre çalışma ġayrī

Dedi tedbīr iderim tā-be-ṣabāḥ
Bulunur belki diger rāh-ı necāḥ

Dimne çün eyledi rāzın ismāʿ
Etdiler birbirine anda vedāʿ

Var imiş anda meger bir maḥbūs
İşidip cümle kelāmı menḥūs

Geçdi gūyā yedine bir niʿmet
Ṣaḳladı cānı gibi ol nekbet **[30]**

Çün ṣabāḥ oldu bütün erkāna
Gitdi daʿvetçileri dīvāna

ʿAḳd olunduğu gibi çün dīvān
Celb olundu yine Dimne der-ān

Dedi kim meclise ḳāżiyü'l-ḳużāt

Bunda lāzım görünür çün iṡbāt

Şāhidin etmeli ḥāli inbā
Ḥükm-i şerʿīye ola tā mebnā

Der-ʿaḳeb ḳıldı peleng basṭ-ı maḳāl
Etdi maḥbūsda şehādet derḥāl

Etdiler ḥükm-i ḳıṣāṣı icrā
Emr-i şāhīye olup ʿaṭf-ı cezā

Atdılar kūşe-i zindāna onu
ʿAtş u cūʿ ile açıldı deheni

Yeri zindān-ı cehennem oldu
Etdigi gibi cezāsın buldu

Der-Beyān-ı Fevāʾid-i İttiḥād u Muḥabbet

Ḳāle ʿaleyhi's-selām: El-müteḥābūne fi'llāhi ʿalā kirāsī min yāḳūtin ḥavle'l-ʿarşi[82]*.*
Ḳāle'llāhü teʿālā: Ḥıḳḳatü muḥabbeti ʿalā'l-müteḥābīne eẓallühüm fī ẓılli'l-ʿarşi yevme'l-ḳıyāmeti yevme lā ẓılle'l-uẓlā[83]*.*

Çün muḥabbet sebeb-i rāḥat-ı rūḥ
Mebdeʾ-i sebl-i füyūżāt-ı fütūḥ

Bulunur onda fevāʾid-i bisyār
Görünür nefʿine pek çoḳ āṡār

Etmedik onları bunda imlā
ʿAḳl ile fehm olunur hep zīrā

Bī-ġaraż olmalıdır ḥubb-ı derūn
Li-ġaraż çünki zevāle maḳrūn

İkidir mertebe-i cāh-ı ḥıbāb
Oldu mādūnı onuñ naḳş-ı ber-āb

Birisidir ġaraż-ı şerʿe menūṭ
O da taḥṣīl-i rıżāya merbūṭ

Meṡelā ṣāḥib-i ālāya velā
Olmalı etdigiçün celb-i rıżā

Gözedip yaʿni rıżā-yı Mevlā
Verir erbābına her demler ʿaṭā

Böyle mıʿṭāya olan ḥubb-ı derūn

[82] *Birbirini Allah için sevenler arşın etrafında yakuttan kürsüler üzerine oturacaklardır.*
[83] *Allah birbirini sevenler üzerine hak olur, onları arşın gölgesinde Allah'tan başka hiçbir gölgenin bulunmadığı gün, kıyamet gününde gölgelendirir.*

Olmasa celb-i menāfiʿ maḳrūn

Ḥubb-ı h̲āliṣdir o dah̲i ammā
Baḥs̲imiz onda degildir dānā

Rütbe-i s̲āniyedir çün maḳṣūḍ
Onda iġrāż u sebebdir mefḳūd

Ṣāf olup olma jengār-ı ġaraż
Dünyevī uh̲revi ümmīd-i ʿivaż

Bu da çend rütbe imiş ey ʿāḳil
Var ise ehli onuñ ol vāṣıl

Dostunu nefsine eyler taḳdīm
Kāfe-i mülkünü eyler teslīm **[31]**

Bir de her şeyde ṭutar dostu şerīk
Bes ki şerʿ eyleye menʿ-i teşrīk

H̲āne vü esb ü libās u h̲uddām
Kāfe-i mā-melek ü zerḳ u ṭaʿām

Olmaya yanlarında teklīf
Bu benim bu da seniñle taʿrīf

Māl degil belki fidā-yı cāna
İḳtiżāsında gele meydāna

Sūʾ-i ẓann etmemeli ih̲vāna
Belki bīgāne olan insāna

Açmalı dah̲i cenāḥ-ı taʿẓīm
Eyleyip ferş-i ʿız̲ār-ı tekrīm

Rütbe-i ḥubba ile anı h̲abīr
Eyleyip ṭarz-ı edeble taʿbīr

Etmeli ḥāline dāʾim diḳḳat
Olmasın żīḳ-ı maʿāş u kürbet

Cümlesinden hele budur elzem
Yek-diger üstünedir ḥaḳḳ-ı ehem

Eylese ʿazm-i seferle īmā
Eyleme onda tereddüd ḳaṭʿā

Z̲emm eder ise ṣadīḳı z̲emmām
Ḳıl ṣıyānet ile ʿarżın itmām

Etme menfūru olan nām ile yād
Şükr inʿāmını eyle taʿdād

ʿAfv-ı zillet ile eyle tevḳīr
Her ne rütbesini etse taḥḳīr

Onda olduḳça tehāvün ẓāhir
Nefse ʿöẕr eyleyerek ol ṣāyir

Ger olursañ oña ẕerre muġber
Sen şeḳāvetde olursun rehber

Cürm eder ise ḥuḳūḳa dāʾir
Menʿ edip ḳıl oña nuṣḥ-ı vāfir

Kār-ger olmaz ise pend ü cevāb
İki yol yazdı oña ehl-i ṣavāb

Ṣoḥbeti ḳaṭʿ ile etdi īmā
Ḥażret-i nādire gör budur rā

Etmedi terki ebū ẕer tercīḥ
Cürm ile ülfet olunmaz teşrīḥ

Çünki ṣoḥbetde es̱erdir bāhir
Refte refte oña nuṣḥ et vāfir

Ede gör ṣabr ile her dem irşād
Belki Ḥaḳ eyleye şāyān-ı reşād

Yaʿni dost eylemelidir peydā
Līki bu rütbede olsun zīrā

Ṣopalu ẕāci denir sāʾirine
Baḳma dostum diyeniñ ẓāhirine

Vaḳt-i iḳbāl ile edbārı hemān
Dost olan dutmalıdır çün seyān

Böyle ṣādıḳları dāʾim ara bul
Gerçi bu vaḳte göre pek müşkil **[32]**

Vaḳt-i devletde getir onu ele
Onu cevher gibi dāʾim ṣaḳla

Vaḳt-i edbārda çün püştībān
Ḳuvvetü'ẓ-ẓahr olur elbet iḫvān

Bunda bir ḳıṣṣa demiş Dābşelīm
Evvelā eyleyip onu terḳīm

Baʿdehü baʿżı ḥikāyāt-ı laṭīf
Eyledim dür gibi naẓm u terdīf

Ḥikāye

Söyle ey kilk-i sütūde-sīret
Ola daʿvā-yı muḥabbet müs̱bet

Semt-i Keşmīr'de bir ṣaḥrāda
[Ki] ḫucestān-ı feraḥ-efzāda

Zāġ ile mūş u keşef bir āhū
Geşt edip niçe zamānlar hersū

Murġzārı edinip cümle vaṭan
Ḥubb u ḫulletle edip ẕevḳ u suḫan

Geçirip luʿbet ile eyyāmı
Daḫi bir yerde edip iṭʿāmı

Ḥāṣılı böyle edip ülfet-i tām
Bir yere cemʿ olaraḳ rūz u meşām

Zāġ ile mūş u keşef ber-muʿtād
Geldiler cāy-ı ḳadīme dil-şād

Gelmedi vaḳti geçirdi āhū
Dediler yek-digere kim yā hū

Ne sebeble ʿacabā gelmedi yār
Cümlesi eyledi teftīş-i kenār

Bulmayıp zāġa recā eylediler
Onu vicdāni menā eylediler

Mūcib-i ḥüzn olup onlara bu ḥāl
Açdı zāġ onda hemān per ü bāl

Gördü bir dāma giriftār olmuş
Bīm-i cān ile dil-āzār olmuş

Etdi yārāna onu zāġ iḫbār
Cümlesi etdi o semte reftār

Mūşa bu ḫıdmet olunca taḥmīl
Etdi dendān ile dāmı taḥlīl

Ẓāhir olmuşdu ġubār-ı ṣayyād
Olmadan vāṣıl oña ol bī-dād

Mūş çün ḫıdmeti ḳıldı itmām
Ḳalmadı bāʿis̱-i teslīm-i zamān

Ṣıçrayıp āhū o dem oldu revān
Zāġ uçup mūş daḫi oldu pinhān

Bes keşef ḳaldı o yerde ḥayrān
Uçmaġa ḳaçmaġa yoḳ tāb u tüvān

Dāmı çün gördü kesilmiş ṣayyād
Oldu bu ḥālete ġāyet nā-şād

ʿAcabā kimden olupdur bu diyü
Naẓar eyler iken anda hersū **[33]**

Keşefi gördü o dem ol bī-dād
Dedi boş gitmegi ṣınf-ı ṣayyād

Nā-mübārek diyü ʿadd eylerler
Şimdilik ṭorbamıza bu da yeter

Girdi çün ṭorbaya ol bī-çāre
Aradılar oña iḫvān çāre

Dediler cümle-i yārān bir bir
Edelim her birimiz bir tedbīr

Mūş dedi ḫāṭırıma etdi ḫuṭūr
Kim ede āhū o ṣayyādı ʿubūr

Gösterip kendimiz mecrūḥ-ems̱āl
Çünki meşhūd ola ṣayyād bu ḥāl

Bıraḳıp ṭorbayı reftār eyler
Ṣayd için sürʿat-i bisyār eyler

Sen hemān uġruna lengān lengān
Ṭamaʿın kesme ol āheste revān

Belki bu ṭarz ile ḳurtula refīḳ
Dediler cümlesi bu reʾy-i ḥaḳīḳ

Oldu bu reʾy ile āhū pūyān
Çünki ṣayyād onu gördü der-ān

Bıraġıp torbayı ʿazm etdi oña
Mūş gelip ṭorbayı kesdi bu yaña

Çün keşef ḳurtulup ʿazm etdi o ān
Oldu bir mecmaʿ-ı āb içre nihān

Āhudan ʿāciz olup çün ṣayyād
Torbasın almaġa geldi nā-şād

Keşefi bulmadı oldu ḥayrān
Bü'l-ʿaceb ḥāl ile oldu tersān

Ḫavf edip nefsine eylerdi beyān

Ki perī meskeni ẓannum bu mekān

Ġūller ḫ^{v}āb-gehidir yāḫūd
Oldu bu ḥāl o sebebden meşhūd

Gelmeyip bir daḫi bu ṣaḥrāya
Hem vaṣıyyet edeyim dünyāya

Etdi ṣayyād o maḥalden rıḥlet
Etdi yārān-ı vefā cemʿiyyet

Şükr edip Ḥaḳḳ'a emīn ü sālim
Oldular ẕevḳ ile onda ḳā᾿im

İttiḥāda sebeb ol mehlekeden
Geçdiler cümlesi bī-renc ü miḥen

Ḳıṣṣa-i digerini yād edelim
Aṣdıḳā sūdını işhād edelim

Ḥikāye-i Diger

Sünnilerden birisi Īrān'da
Sākin olmuş idi bir dükkānda

Rāfıżīden biri hem-sāye idi
Sebb-i aṣḥāb eder idi o gidī

Her ṣabāḥ eylese dükkānı küşād
Sebb-i aṣḥābı ederdi īrād **[34]**

Ehl-i īmāna yaḳışmaz bu ḥāl
Ehl-i İslām'a verir renc ü melāl

Buña ṭāḳat getirir mi mü᾿min
Bunu kāfir daḫi itmez ḫā᾿in

Ḥāṣılı Sünni görüp bu ḥāli
Ṭutuşup ġayret ile eẕyāli

Her ṣabāḥ Sünni edip hem muʿtād
Ḥasan-ı Kāşi'ye seby-i īrād

Güç gelip bu daḫi ol kerāha
Rāfıżī etdi teşekkī şāha

Dediler eyleye şāyed inkār
Ḥükmü maʿsūr olur etmez iḳrār

Zīr-i dükkāna girip çend ferzend
İşidip eyleyeler renc ü gezend

Etdiler onda bu gūnā tertīb

Çend sipāh oldu ḫafīce tesrīb

Var imiş Sünniye bir yār-ı ṣadīḳ
Eyleyip ḥāl-i vuḳūʿı taḥḳīḳ

Der-ʿaḳeb eyledi bu rāzı ʿayān
Etdi bir ḥīle daḫi oña beyān

Çün ṣabāḥ oldu yine ber-muʿtād
Rāfıżī eyledi dükkānı küşād

Baʿdehū Sünni gelüp dükkāna
Rāfıżīye dedi ferzendāne

Şu bizüm on biñi ver etme cefā
Etme ferdāya atıp ġayrı eẕā

Aḳçeniñ baña lüzūmu der-kār
ʿAvn u teʾḫīre gel etme dūçār

Rāfıżī oldu bu sözden pür hem
Dedi her gün gibi söyle ādem

Dedi Sünnī ki ne sözdür bu söz
İsterim ḥaḳḳımı senden her rūz

Muḫtefīler işidip böyle cevāb
Etdiler Rāfıżiye şemm ü ʿitāb

Olucaḳ şāha bu efsāne beyān
Aldılar on biñi ondan der-ān

Aḳçeyi Sünni alıp buldu sürūr
Rāfıżī ḥabs ile oldu maḳhūr

Müddet-i ḥabsini etdi itmām
Geldi dükkānına ḳıldı ārām

Etdi Sünnī o leʾīme der-ān
Ḥasan-ı Kāşi'ye seby-i ityān

Rāfıżī ben daḫi der idi oña
Ḥabs olup on biñi gitdi zīrā

Bu da ās̱ār-ı uḫuvvet oldu
Bī-elem naḳd-i vefīri buldu

Geldi bir ḳıṣṣa-i diger bāle
Görmedim rūy-ı cevāz ihmāle

Ḳıṣṣa-i Pür-ḥiṣṣe-i Diger [35]

Var imiş bir melik-i bī-naṣafet

Ẓulmü Ḥaccāc'a edermiş sebḳat

Bir niçe efḳar-ı bī-çārelere
Ġamz edip şāha nifāḳ zümrelerine

Cümlesin ḳatle olundu fermān
Heme ḫalḳ oldu bu ḥāle giryān

Cümlesi cemʿ olucaḳ meydāna
Birisi geldi onuñ merdāne[84]

Dedi sizden ederim istidʿā
Cümleden evvel olam ḳatle sezā

İşidip bunu o şāh-ı aẓlam
Celb edip onu ḥużūruna o dem

Ṣordu ey kimse nedir bu aṭvār
Sāʾir eyler iken nāle vü zār

Söyle bu cürʾetiñ ḥikmetini
Ḫᵛāhiş-i terk-i ḥayāt ʿilletini

Dedi bunlar ki benim iḫvānım
Māye-i rāḥat-ı cism ü cānım

Tā ki evvel edeyim terk-i ḥayāt
O ḳadarca ola iḫvāna necāt

Gūş edip çünki melik bu ḳāli
Etdi taḥsīne sezā bu ḥāli

Cümlesi ʿafv ile pür-nūr-ı sürūr
Etdiler mehlekeden böyle ʿubūr

Ḥāl-i iḫvāna münāsib diger
Yazdı bir ḳıṣṣa-i nev-kilk-i ʿiber

Oldu rāvī-i ʿÖmer bin Ḫaṭṭāb
Rażi-i ʿanhü cenāb-ı vehhāb

Ḥikāye-i Ḥayret-Nümūn-ı Diger

Bir kişi ṭabḫ iderek bir biryān
Etdi bir dostına ihdā der-ān

O daḫi eyleyip ihdā birine
Gönderip ḥāṣılı yek-digerine

Devr edip böyle bütün iḫvānı

[84] Mısranın yanında şu ifade vardır: "Yaʿni Ebu'l-Ḥasan en-Nūrī".

Gezdirip elden ele biryānı

ʿĀḳıbet gördi ki ṣāḥib-i biryān
Eyledi kendiye biryān devrān

Söyledi cümlesine aḥvāli
Etdiler şükre sezā bu ḥāli

Böyledir şarṭ-ı uḫuvvet ammā
Şimdi emsāli misāl-i ʿAnḳā

Der-ʿAdem-cevāz İʿtimād be-Ḫande-rū ve Luṭf-ı Aʿdā

İnne'l-ʿadüvve ve inne ebedī müsālemetün. İẕā raʾā minke yevmen firṣatün veṣbin.

ʿArż edip gāhi ʿadū ṭavr-ı ḳarīb
Gösterir mekr ile elvān-ı ʿacīb

Dāne bāşī-i temelluḳlar ile
Düşürür ġāfili dām-ı ḥiyele

Ṣıdḳ ile ḫıdmetin eyler itmām
Bulucaḳ furṣat alır elbet kām **[36]**

Ẓāhiren ṣıdḳını işbāt eyler
Vaḳt-i ġaflet gözedir dāma çeker

Etme esrārıña hergiz āgāh
ʿĀḳıbet fāʾide vermez eyvāh

Farażā olsa aṣamm u aʿmā
Yine ṭurdurma ḳapıñda ḳaṭʿā

Gösterir ṣıdḳ ile teslīmiyyet
Gözedir gözleri ammā furṣat

Aġlayıp ʿaczini eyler iẓhār
Merḥamet eyle diyü eyler zār

Ḥalf edip ṣıdḳına eyler īmān
Ḥalfin ammā eder az günde ʿayān

Niçeler düşmeni ıṣlāḥa hezār
Ṣarf edip saʿy u nüḳūd-ı bisyār

Görmeyip fāʾidesin āḫir kār
Eyledi nefsini nedme dūçār

Düşmeniñ ḥāṣılı şeyṭānlıġına
Ḫıdmet-i ṣıdḳ ile būyānlıġına

İʿtimād etme degildir cāʾiz
Olsa da ṣıdḳına burhān bāriz

Kendi taṣmīm-i ṣadāḳat etse
Ne ḳadar terk-i ʿadāvet etse

Vaḳt-i furṣat yine eyler ġāfil
Düşmen olmaz saña dost el-ḥāṣıl

Bunu is̠bāta eger Dābşelīm
Etdi bir ḳıṣṣa ve lākin terḳīm

Etdim ben onu bunda manẓūm
ʿAdd edip yaʿni kitāba meşʾūm

Söyledim ḳıṣṣa-i raʿnā zībā
Yaʿni taḥsīn ü pesende uḫrā

Ḥikāye

Var imiş vaḳt-i selefde bir şīr
Nāmına derler imiş şāh-ı dilīr

Ṣāḥib-i mülk ü şecāʿat şeh idi
Encüm-i şīrde gūyā meh idi

Reʾy ü tedbīr ile meşhūr-ı cihān
Böyle bir nādire-i şīr-i zamān

Vermemiş idi H̱udā bir evlād
Bu emel ile olurdu nā-şād

Dergeh-i Ḥaḳḳ'a edip ʿarż-ı menā
Yüz sürüp eyledi Mevlā'ya duʿā

Dedi ey pādşeh-i ẕī-iḥsān
Bir beçe eyle bu ʿabde şāyān

Etdi iḥsān oña Ḥaḳ bir ferzend
Şükr edip şīr oña oldu dil-bend

Dediler nāmına Ās̠ār-ı Duʿā
Daḫi taʿyīn olunup bir lala

Çünki hengām-ı ṭufūlet idi
Māʾil-i dāʾire-i luʿbet idi **[37]**

İltizām eyleyerek ẕevḳını şīr
Etmedi terbiyetinde tedbīr

Şīre bir ʿillet edip anda ẓuhūr
Cismine ʿārıż olup żaʿf u fütūr

Etdiler dürlü tedābīr ü devā
Oldular ʿacze muḳārin ḥükemā

Maḫleb-i merge giriftār oldu
Yerini mülk-i ʿademde buldu

Bīʿate geldi vekīl ü vüzerā
Geçdi meʾvāsına Āṣār-ı Duʿā

Ṭıfl idi gerçi ve lākin pür-dil
ʿİlm-i şücʿānide ġāyet kāmil

Sürmemiş idi ve lākin devrān
Görmemiş idi şuʾūnāt-ı cihān

Zūr-bāzū ile ġāyet maġrūr
Fikr ile olmamışdı mefṭūr

Sāde-dil sāde-nihād endek-sāl
ʿĀleme ḥükmü ederdi āmāl

Dāyesi idi onuñ çün rūbāh
Hem vezīr etdi anı bī-āgāh

ʿAzl edip yaʿni pelengi der-ān
Etdi bir mülk-i digerde iskān

Ṣordu rūbāha cihānda eyā
Serkeş olmuş bize kim var ʿacabā

O daḫi eyledi nāsı taʿrīf
Ḥüsn-i tedbīr ü zekāsın tavṣīf

Cümle erkānını cemʿ etdi hemān
Bu suʾāli yine etdi ityān

Cümlesi söylediler ʿayn-ı vezīr
Pür-ġażab oldu hemān şīr-i dilīr

İstedi eyleye insāna sefer
Maḥv ide onları tā ser tā ser

Dedi efsānelerin yād edesiz
Cümle aḥvālini īrād edesiz

Dedi üştür ki eyā şāh-ı kerīm
Ṣāḥib-i cüs̱s̱e iken böyle ʿaẓīm

Bend edip başıma bir ḥabl-i sehīl
Düşme ḥaml ile çün bār-ı s̱aḳīl[85]

Sevḳ ederler beni her aḳṭāra

---

[85] Bu mısraın vezni bozuktur.

Böyle dūçār olaraḳ āzāra

Ḫavf edip ḫudʿalarından her bār
Ederiz ḫıdmete dāʾim reftār

Ḥırs u pūzīne daḫi etdi ḳıyām
Etdi ikisi daḫi ʿarż-ı merām

Dām ile bizi çekerler bende
Ögredip luʿbet ederler bende

Etdirirler bize luʿb-ı bisyār
Ḳoca ḳarı gibi gāhī reftār [38]

Ḳazanıp aḳçeyi bu sīret ile
Aldadır birbirini luʿbet ile

Ḥāṣılı şerḥ eyle bir bir ḥālin
Her birisi niçe ṣad aḥvālin

Şīr o dem eyledi iʿlān-ı sefer
Nuṣḥ u pend eylemedi ẕerre es̱er

Cemʿ edip niçe vuḥūş-ı bisyār
Sefere eyledi bir gün reftār

Ādemīler işidip bu ḥāli
Meşveret eylediler aḥvāli

Bir dürūdger idi onda ḥāżır
Ḥiyel ü ḫudʿada ġāyet māhir

Dedi yoḳ cemʿ-i cüyūşa ḥācet
Öyle ḥayvāna nedir cemʿiyyet

Ben taʿahhüd ederim ol emri
Edeyim oña ki bir tedbīri

Ola efvāh-ı enāma destān
Ḳala ḥayretde o reʾyimde cihān

Cümle ālātını aldı der-ān
Şīriñ ordūsuna çün oldu revān

Seg onu gördü gelüp verdi ḫaber
Ḳalmadı ordūda ol anda es̱er

Her biri bir ṭarafa etdi firār
Sāde şīr eyledi taḫtında ḳarār

Gördü ol dülgeri bir pīr-i ḥaḳīr
Ġażaba geldi o dem şīr-i dilīr

Dedi kendi yeki bu pīr-i ḥaḳīr
Ne revādır ola ḳahr u tedmīr

Şānıma düşmez onuñla ġavġā
Ḥamle-i şīrde degil çünki sezā

Celb iledir kehene pīri o ān
Ṣordu kim ḳanda gidersin insān

Gösterip rūy-ı meẕellet dülger
Eyledi ḫayr-duʿā-yı bihter

Dedi ey şāh-ı dilīr-i devrān
Ḳuluña geldi pelengden fermān

İşitmiş yapmaġa ʿālī bir taḫt
Böyle emr eylemiş ol sāmī baḫt

Gūş edip bu suḫanı şīr-i zebān
İʿtimād eyleyip ol bī-iẕʿān

Dedi taḫt oldu sezā-yı şāhān
Ne revā taḫtına cülūsu ḳılan

Baña bir ʿāli serīr et īcād
Edeyim ben de seni hem āzād

Der-ʿaḳeb emre icābetle hemān
Oldu inşāsına taḫtıñ bu yan

Resm-i ṣandūḳadur bir taḫt-ı metīn[86]
Yapdı ol ṣāḥib-i efkār-ı zerīn

Getirip onu hemān meydāna
Gezdirip şīri oña şāhāne **[39]**

Vüsʿatin tecrübe için yatdı
Dülger üstüne ḳapağın atdı

Ḳapayıp eyledi hem ẕi'l-evtād
Ḥabs ile eyledi şīri nā-şād

Girdi ṣandūḳa-i mekre nā-gāh
Eyledi ḥāline şīr ol dem āh

Yabanıñ kelbi diyü hem dülger
Cānına rekz eder idi ekser

Getirip beldede bir meydāna
Atdılar ṣoñra onu zindāna

[86] Bu mısraın vezni bozuktur.

ʿİllet-i cūʿ ile oldu maḳhūr
Ādemī-zādeler oldu mesrūr

İşidip onu gürūh-ı şīrān
Düşdü şeb-lerzeye onlar el-ān

Böyledir mekr-i eʿādī ey dil
Sūʾ-i tedbīr ile olma ġāfil

Der-İḥtirāz Zevāl-i Maṭlūb ki Ḥāṣıl-ı Şidde

Saʿy ile ḥāṣıl olur çün maṭlab
Telef etme onu ihmāle sebeb

Ḥıfẓ edip maḥfaẓa-i diḳḳatle
Olma itlāfa sebeb ġafletle

Saʿy edip emr-i ḥuṣūle vāfir
Nerva olmaya żabṭa ḳādir

Maṭlabıñ ʿusreti vaḳt-i taḥṣīl
Yoḫsa tażyīʿ ü telef emr-i sehīl

Ehl-i manṣıb çalışır bir cāha
Unudur çıḳmadan ol rāha

Seyr eden onu müʾebbed diyerek
Dalḳavuḳlarda maʿāşın yiyerek

Zīr-i destāna eder renc ü eẕā
Gelmeyip ḫāṭırına ʿazl ü cezā

Bāb-ı ʿālīye gelip muḥżırlar
Etdigin meclise hep söylerler

Der-ʿaḳeb ʿazli ederse īcāb
Olur ol posta ile ṭabʿı ḫarāb

Çün ḥesābı olunca rüʾyet[87]
Görünür yüz biñe ṭoġru ẕimmet

O zamān başa gelir hūş ammā
Fāʾide var mı o vaḳt oldu hebā

Gelir İstanbul'a ḫacl ü nādim
Henūz olmaḳsızın o da ḳāʾim

Der-ʿaḳeb meclise olur iḥżār
Ol vaḳit ola muʿīni Ġaffār

[87] Bu mısraın vezni bozuktur.

Aḳçesini daḫi ṣarrāf ister
Onda ḫarçlıḳ denilen şey ne gezer

Yine bir manṣıb olunsa iḥsān
Ḥāl-i sābıḳların eyler nisyān

Böyledir cümle cihānıñ ḥāli
Gelmez efkāra geçen aḥvāli **[40]**

Tā ki aḥvāline edip diḳḳat
Ola maḥrūsı zamān-ı devlet

Seng-püşt ile daḫi pūzīne
Ḳıṣṣası etdi vefā burhāna

Ḥikāye-i ʿİbret-nümā

Ḳavm-i pūzīne ki meymūn derler
Bir cezīre idi ol ḳavme maḳar

Kārdān derler idi beglerine
Pīr olup digeri geçdi yerine

Bir gün o daḫi edip terk-i diyār
Bir cezīrede ne aġyār u ne yār

Eyledi onda ḳarār u ʿuzlet
Dedi *er-rāḥatü bessün fī'l-vaḥdet*[88]

Seng-püştden daḫi bir bī-ġam u kār
Etdi seyr-i reh-i devr-i aḳṭār

Ol cezīreye olup rāhı ḳarīn
Gördü bir pūzīnedir onda mekīn

Etdiler ṣoḥbet ile rabṭ-ı vedād
Geçdi eyyām-ı hezārān dil-şād

Seng-püşt oldu o rütbe mesrūr
Merzbūmun daḫi ḳıldı mehcūr

Ḫıdmet eyler idi pūzīne müdām
Hem-nefāyisle ederdi iṭʿām

Serine oldu hümā-yı devlet
Yaʿni pūzīne-i ʿālī-himmet

Zevcesi var idi merzbūmda
Ḳalmayıp fürḳate ṭāḳat onda

[88] *Rahat birlikteliktedir.*

Ḥasret-i zevc ile çün bī-ārām
Nevm ü rāḥat idi ḥuḳnāya ḥarām

Etdi bir ḥuḳnaya bu ḥāli beyān
Sūziş-i fürḳatini ḳıldı ʿayān

Söyleyip vāḳıʿayı ol gümrāh
Rāz-ı pūzīneden etdi āgāh

Dedi ol rütbede anlarda velā
Ki onuñ celbi muḥāl oldu saña

Belki pūzīne olursa itlāf
Seni terk etmeye ol bī-inṣāf

Yoḫsa celb oldu saña emr-i muḥāl
Verme bī-fāʾide hīç ṭabʿa melāl

İttifāḳ üzre edip reʾy-i firīb
Zevce bir kese olundı tesrīb

Seng-püşte varıp ol kimse hemān
Ḥuḳnanıñ ḫasteligin ḳıldı beyān

Dedi bir dāʾa giriftār oldu
Ḥāl-i merg onda nümūdār oldu

Seng-püşt çün işidip bu ḥāli
Müteġayyir olaraḳ aḥvāli **[41]**

Aldı pūzīneden ol dem ruḫṣat
Eyledi ʿazm-i diyāra sürʿat

Merzbūmuna o gün buldu vuṣūl
Gördü yārānını bi'l-cümle melūl

Zevcesin gördü yatar pisterde
Olmuş emrāż ile pek āzürde

Ne ḳadar ḥālini etdiyse suʾāl
Ṣādır olmaz idi bir gūne maḳāl

Ṣordu kim zevcesiniñ hem-demine
Bu temārużları taʿrīf idene

Yā bizimle niçin etmez ülfet
Ne sebeb terk-i maḳāl ü ṣoḥbet

O daḫi eyleyip iẓhār-ı elem
Verdi bu ṭarz ile bī-çāreye ġam

Olsa bir ḫaste şifādan meʾyūs

İstemez ṣoḥbeti olmaz meʾnūs

Dedi āyā nedir ol derde devā
Saʿy ile deste geçer mi ʿacabā

Dediler bu maraż-ı nisvāndır
Dil-i pūzīne oña dermāndır

Bunu vicdān u tedārük müşkil
Onu der-dest edemez bir ʿāḳil

Ġaraż-ı daʿvet idi istiḥlāl
Size teklīf olunur mu bu muḥāl

Seng-püşt oldu o dem pür-teşvīş
Ḳatl-i pūzīneyi ḳıldı der-pīş

Semt-i pūzīneye oldu ʿāzim
Hedm-i ḫıllet ile ol bī-ḥāzim

İştiyāḳ üzre iken ol ġāfil
Olucaḳ yār-ı ḳadīme vāṣıl

Pür-mesār eyledi taḥṣīl-i viṣāl
Ḳalmadı pūzīnede ẕerre melāl

Eyleyip şevḳ-ı viṣāli iẓhār
Etdi hem dāʾiresin istifsār

Seng-püşt ise ḳurup dām-ı ḥiyel
Dedi firḳatle olup lā-yaʿḳil

Etmedim onlara taḥṣīl-i vuḳūf
ʿAzm-i dīdāra dil oldu maṣrūf

Emelim daʿvete oldu cārī
Eyleme redde sezā vü şenārı

Faḫr ede maḳdemiñ ile ḫānem
Cennet-ems̱āl ola ol kāşānem

İşidip pūzine çün oldu mücīb
Seng-püşti edip ol ān taṭyīb

Dedi ger daʿvete oldum mesrūr
Līki müşkil baña bu baḥrı ʿubūr

Seng-püşt aldı onu püşte hemān
Oldu deryāya ḫırāmāna revān

Vasaṭ-ı baḥra olunca vāṣıl
Rāh-ı tercīḥ oña oldu müşkil [42]

Gāhi bu reʾyi ederdi taḳbīḥ
Zevcesin gāhi ederdi tercīḥ

Fehm edip pūzīne-i dānā-dil
Oldu teşvīş-i derūna vāṣıl

Seng-püşte dedi ey ṣādıḳ-ı yār
Görünür sende ʿacāʾib aṭvār

Yoḫsa bir fikre mi olduñ dūçār
Eyle bu bendeyi luṭfen iẓhār

Bulunur belki oña bir çāre
İbtilā olma meded efkāra

Seng-püşt eyleyip ġadr-i bisyār
Eyledi ḳıṣṣa-i ḥāli iẓhār

İşidip pūzīne etdi tedbīr
Dedi ey yār budur emr-i yesīr

Bu ne şeydir ki ṭutarsın mektūm
Bu devā cümleye emr-i maʿlūm

Yoḳ lüzūmu bize ḳalbüñ ḳaṭʿā
Sāde-dil sāde-nihādız zīrā

Dil ne şeydir ki olunmaz aʿṭā
Maraż-ı zevce-i yārāna devā

Biz onu hem çıḳarır hem yudarız
Böyle bī-dil daḫi seyrān ederiz

Yā niçin etmediñ evvel aḫbār
Tā berāber ola idi dil-i zār

Dedi ey yār-ı meʿālī-himmet
Onu terk etmege n'oldu ʿillet

Almadıñız niçin onu ʿacabā
Hīç göñül terk olunur mu cānā

Pūzīne verdi oña şöyle cevāb
Açdı ṣad gūne ṭarafdan ebvāb

Mevrid-i ḫāṭıradır çün ḫāṭır
Dediler oña onuñçün ḫāṭır

İnḳılābāta olur daḫi sebeb
Ḳalb ile onuñçün buldu laḳab

Hemm ü ġam anda çün olmaz noḳṣān

Bezm-i iḫvāna degildir şāyān

Bir eḥibbāya ki böyle gideriz
Biz onu sīneden iḫrāc ederiz

ʿAzmimiz daʿvet-i yār oldu ḫuṣūṣ
Ḫāṭırı terk edip onda maḫṣūṣ

İstedim eyleyelim ẕevḳ u ṣafā
Olmasa ḫāṭıra-i dil ḳaṭʿā

Eyleyip yāri bu yerden ʿavdet
Aḫẕ edip eyleyelim hem receʿat

Hem hedāyā ola bu ʿācizden
Ola kim bula şifā bu yüzden

Seng-püşt oldu bu sözle mesrūr
Aldanıp ḫudʿaya dil-şād u ḥubūr

Döndüler cāy-ı ḳadīme der-ān
Yetişip sāḥile pūzīne hemān [43]

Cān atıp bir şecer-i bālāya
Şükr ü ḥamd etdi o dem Mevlā'ya

Seng-püşt eyledi onda ārām
Daḫi taʿcīle ederdi ibrām

Dedi pūzīne ki ey sāde-nihād
Ey denāʾet ile perverde nijād

Etme daʿvā-yı mürüvvet ġayrı
Ḳılma ibrāz-ı ṣadāḳat ġayrı

Germ ü serdin geçirip dünyānıñ
Sürmüşüz niçe demin devrānıñ

Reʾyime ḳāʾil olur Eflāṭūn
Beni ẓann eyleme bir sāde-derūn

Ġayrı bul kendiñe bir yār-ı diger
Seng-püşt işte saña ḳaṭʿi ḫaber

Seng-püşt oldu bu rāza āgāh
Düşdü gird-āb-ı ġama eyledi āh

Gāhi ġadr eyledi gāhī inkār
Görmedi fāʾide ammā deyyār

Sūʾ-i tedbīr ile gitdi devlet
Yaḳdı tennūre-i cismin fürḳat

Fürḳat-i yār ile oldu pür-ġam
Bulmadı ʿillet-i hicre merhem

Merzbūmuna gelip böyle ḥazīn
Fürḳat-i yār ile eylerdi enīn

Öyle bir yārdan oldu mehcūr
Görmedi müddet-i ʿömründe sürūr

Devletin bulmuş iken ol ḫāsir
Olmadı żabṭına böyle ḳādir

Der-Beyān-ı Āfet-i Taʿcīl ü Şitāb

Et-teʾennī mine'llāhi ve'l-ʿaceletü mine'ş-şeyṭān[89]

Etme bir emre şitāb u sürʿat
Ki olur müntic-i nedm ü ʿāfet

Nezd-i erbāb-ı ḫıredde merdūd
Es̱er-i vesvesedendir maʿdūd

Ṣabr eden maḳṣada āsān ulaşır
Sāriʿıñ pāyına dāmen dolaşır

Mütetābiʿ görünür ṣabra ẓafer
Tīz-reftār olan āzāra düşer

Eyle āheste umūru icrā
Çün ḳoruḳ ṣabr ile olur ḥalvā

Hem peyember dedi *eṣ-ṣabru rıżā*[90]
Nıṣf-ı īmān diyü etdi īmā

Gāhi taʿcīle żarar ʿāʾid olur
Ki teʾennīde mażarrat görülür

Yeri var her biriniñ ey dānā
Onu temyīz eder erbāb-ı zekā

Bire taʿcīl ü şitāb et ammā
Naṣṣ-ı ḳāṭıʿ ile s̱ābit zīrā [44]

Nefʿ ü żarr olmasa onda ḳaṭʿā
O da āheste olursa ne ḫaṭā

Muḥtemel olsa żarar etme şitāb
Budur ol baḥs̱e bir rāh-ı ṣavāb

Bunda taʿcīl-i siyāset maḳṣūd

[89] *Yavaş davranmak (teenni) Rahman'dan, acele etmek ise şeytandandır.*
[90] *Sabır, razı olunmuş şeydir.*

Ḳıṣṣadır ol suẖan üzre mevrūd

Ḥikāye

Biliriz var idi bir bed-kirdār
Emr eden idi hem ol ġaddār

Telef-i nefsi edinmişdi şiʿār
Ẓulmü Ḥaccāc'ı ederdi iẖṭār

Zevcesi ile yatarken bir şeb
Ẓāhir olmuş oña bir ḥāl-i ʿaceb

Yaʿni beyt üzre bir ās̱ār-ı ḳadem
İşidip ṭabʿını ḳılmış pür-hem

Zevcesinden onu etdikde suʾāl
Zevceye oldu bu vefḳ-ı āmāl

Dedi ondan degilim ben āgāh
Ketẖüdā dāʾiresinde bī-gāh

Eks̱erī ẓāhir olur bu aḥvāl
Cāriyeñden onu sen eyle suʾāl

Sūʾ-i ḳaṣd eyleyip anda derḥāl
Vermeyip fikr ü teʾennīye mecāl

Ketẖüdā ile bütün ẖuḍḍāmın
Daẖi ol cāriye-i bī-kāmın

Eyledi cümlesini ḳatl ü telef
Kesr edip onları mānend-i ẖaz̠ef

Lerze-nāk eyleyen ol saḳfı meger
Bir seg eyler imiş ol cāya güẕer

Ketẖüdāsı idi ṣāḥib-ārā
Hem ṣadāḳatde idi bī-hemtā

Germ ü serd ile görüp niçe şuʾūn
Reʾyine beste idi Eflāṭūn

Hem kenīzek idi ḥūrīye mis̱āl
Pāk-dāmen ʿAdeviyye ems̱āl

Ẕeḳanı ehl-i dile cām-ı ṣabūḥ
Deheni teng-i dile kenz-i fütūḥ

Ruẖları sībe verirdi ḥamret
Lebi ṭūṭīlere ḳand-i ḥayret

Serviler ḳaddine nisbet ḳuru dal

Gülşen-i ḥüsne idi tāze nihāl

Çeşm-i āhūsu mis̱āl-i bādām
Zülfi ẓulmet-res-i ruḫsāre-i şām

ʿArżını kesr edip ol bī-inṣāf
Aldı sermāyesin etdi itlāf

Düşdü efvāh-ı enāma bu maḳāl
Oldu bādī-i teneffür bu ḥāl

Es̱er-i nedmini gösterdi şitāb
Nefsine etdi melāmetle ʿitāb [45]

Olmayıp fiʿline rāżī Mevlā
Etdi dünyāda vaʿīdin icrā

ʿĀḳıbet refʿ-i imāretle hemān
Oldu hem mā-melekinden ʿüryān

Ẕillet-i nefy ile oldu maḳhūr
Oldu efsāne-i ẓulmü meşhūr

Der-Fevāʾid-i Ḥazm u Tedbīr

Ber-feḥvā-yı *er-reʾyü ḳable şecāʿatü eş-şücʿānī*[91] *ḫuẕi'l-emre bi't-tedbīri fe-in raʾeyte fī ʿāḳıbetihi ḫayran fe-emżī ve in ḫıfte ġıyyen fe-emsik*[92].

Naẓm-ı ʿArabī

Lā tetruki'l-ḥazme min şeyʾin tüḥāziruh
Fe-in selimte fe-mā li'l-ḥazmi min beʾsin

Eẕẕül naḳṣun ve fiʿilü'ẕ-ẕilli münḳaṣıtün
Ve aḥzemi'l-ḥazme sūʾi'ẓ-ẓann bi'n-nās[93]

Ḥazm u tedbīr ile ol ālüfte
Tā ki ġamdan olasın vāreste

Ḥüsn-ārā ile ol devr-endīş
Mekr-i aʿdā ile olma dil-rīş

Olasın her bir emvāra ḥāzim
Sāz-mend ola umūruñ dāʾim

Ḥayret ü ġaflet ü nekş ü hūşā
Reh-i nā-refte-i ṣınf-ı ḥükemā

---

[91] *Cesurlar cesaretini göstermeden önce fikirlerini ortaya koyar.*
[92] *İşleri tedbirle yap; sonunda hayır görürsen yap. Yanlış olacağından korkarsan yapma.*
[93] *Seni korkutan şeyden yılma. Eğer sen selamete çıkarsan korkudan bir şey yoktur. Zelil olmak noksanlıktır. Noksan iş yapmak da noksanlık vericidir. Cesurluk işlemek suizandır.*

Ḥüsn-i re᾽y ile olanlar meftūr
Olmaz onlarda umūr-ı maʿsūr

Ḥazm imiş ṣāḥibini ḥıfẓa ḥiṣār
Bulamaz rāhını aʿdād-ı yār

Ġaflet insāna ḫafī bir düşmen
El-ḥaẕer olma muḳārin oña sen

Bāʿiṡ-i ferce-i aʿdā ġaflet
Sebeb-i celb-i belāyā ġaflet

Şöhret ü şāna mübādī tedbīr
Sebeb-i ḳahr-ı eʿādī tedbīr

Re᾽y ile gerçi bozulmaz taḳdīr
Yine sen eyleme sū᾽-i tedbīr

Sū᾽-i tedbīriñi yād etmeyeler
Maḥż-ı taḳdīr-i Ḫudā'dır diyeler

Ṣāḥib-i re᾽ye denir Eflāṭūn
Medḥ ile yād olunur merd-i fūṭūn

Ḥüsn-i tedbīri ile İskender
Aldı Dārā-yı cihāndan efser

Ẕātına nisbet edip şāhānı
Şuʿarā yād eder ekṡer onu

Ḥikmet-i ṭabʿa olanlar mālik
Dā᾽imā oldu bu rāha sālik

Naẓm-ı sūdunda görünmez ḥācet
Selefiñ ḥāline eyle diḳḳat **[46]**

Ḥikāye

Mīşe-i berdaʿ içinde bir mūş
Mütemekkin idi ol çāpük-hūş

Bir dıraḫt olmuş idi sāye-fiken
Sāye-i şāḥda ṭutmuşdu vaṭan

Daḫi bir gürbe olurdu sākin
Düşürüp ḥırṣ ile dāma pāyın

Ṭaleb-i ṭuʿme ile fare daḫi
Terk edip çıḳmış idi sūrāḫı

Zīr ü bālāya edip müdün-gāh
Çep ü rāstına baḳarken nā-gāh

Gürbeye oldu muṣādif naẓarı
Ḳalmadı būy-ı şuʿūruñ es̱eri

Oldu gird-āb-ı hirāsa dūçār
Etdi bu ḥāl ile medd-i inẓār

Görücek beste-i zencīr-i belā
Etdi ṣayyāda o dem ḫayr duʿā

Pür-mesār eyledi bālāya nigāh
Gördü şāḫ üstüne bir zāġ-ı siyāh

Oturup ṣaydına olmuş ḥāżır
Mūş yine oldu perīşān-ḫāṭır

Bir kemīn-gāhda hem bir rāsū
Ṣaydına siḥre müdāvim cādū

Ġalebe eyledi mūşa dehşet
Ḳalbine verdi eʿādī ḫaşyet

Pīşe ʿazm eylese gürbe ḫāṭır
Geride ṣaydına rāsū nāẓır

Eyidip gürbeye ʿarż etdi selām
O da pür-ḥüzn ü esef ḳıldı ḳıyām

Zāġ ise dem-be-dem eyler diḳḳat
ʿAzm-i ṣaḥrāya verir mi ruḫṣat

Gürbeyi eyledi tercīḥe sezā
Böyle reʾy eyledi taḥsīne becā

Gürbeniñ ḥālini çün etdi suʾāl
Eyledi gürbe daḫi ʿarż-ı melāl

Mūş dedi işte saña ṣāfī ḫaber
Sūʾ-i ḳaṣd etmez iseñ baña eger

Çün seniñ başıña gelmiş bu belā
Hem beni etdi iḥāṭa aʿdā

Beni sen eyle ḫalāṣ onlardan
Ḳalmaya sende daḫi ḳayd-ı miḥen

Etdiler ḳavl ü ḳarārı itmām
Etdi taʿrīf oña ber-vech-i merām

Gürbe çün eyledi mūşı tevḳīr
Būy-ı ḥürmetle dimāġın taʿṭīr

Zāġ u rāsūya bu ḥāl oldu bedīd

İkisi daḫi edip ḳaṭʿ-ı ümīd

Her biri bir ṭarafa ʿazm etdi
Mūş rehā buldu merāma yetdi

Ḳaṭʿ-ı bend etmege hem etdi ḳıyām
İḥtiyāṭ üzre olur idi müdām **[47]**

Gürbeniñ mekrine olup ḥāzim
Çün teʾennī ile keserdi dāʾim

Ẓāhir olduḳda ġubār-ı ṣayyād
Gürbe bu ḥāl ile oldu nā-şād

Ol vaḳit eyledi ḳaṭʿı itmām
Hevl-i cān ile edip gürbe ḳıyām

Eyleyip mūşu ferāmūş ol ān
Oldu bālā-yı dıraḫta pūyān

Mūş sūrāḫına girdi derḥāl
Ḥüsn-i tedbīr ile reh-yāb-ı melāl

Dāmını gördü şikeste ṣayyād
Döndü meʾvāsına ol dem nā-şād

Çıḳarıp başını sūrāḫdan mūş
Gürbeyi eyledi ṭavrı medhūş

ʿÖẕr edip gürbeye ʿarż etdi maḳāl
Dedi vaṣlıñ baña çün oldu muḥāl

Merḥabā ġayrı uzaḳdan yā hū
El-vedāʿ ey aḫ-ı ṣāḥib-nīrū

İşidip gürbe bu rāzı der-ān
Dedi çün ḫıdmetiñ olmuşdur ʿayān

Ḳalmadı ġayrı ʿadāvetden es̱er
İḥtirāz etmege yoḳ rāh-ı ḫaṭar

Edelim ülfet ü ṣoḥbet dāʾim
Beynimizde ola ḫıllet ḳāʾim

Mūş dedi çün işimiz oldu tamām
Ġayrı mümkin degil ol yerde ḳıyām

Gürbe bu ḥāl ile oldu meʾyūs
Mavlayup çehresini ḳıldı ʿubūs

Eyle tedbīrine mūşuñ diḳḳat
Düşmeni ṣulḥ ile vaḳt-i ḥācet

Emelin eyledi onda itmām
İḥtiyāṭ üzre daḫi ḳıldı ḳıyām

Böyle bir mehlekeden buldu rehā
Olmadı oña muẓaffer aʿdā

Ṣāḥib-i ʿaḳl u ḫıredken ādem
Ne revādır çeke ġafletle elem

Der-İḥtirāz Kerden ez-Mekr-i Düşmen

Mıṣrāʿ:

Düşmen ne'tvān ḥaḳīr ü bī-çāre şümered[94]

Mekr-i aʿdāya firīfte olma
Rişte-i ḥīleye beste olma

Ḥīleden ḫālī degildir düşmen
İḥtiyāṭ ile müdām aʿdādan

Ṣu uyur düşmen uyumaz derler
Dāne-i ḥīle ile dāma çeker

Ne teġāfüller eder kim aʿdā
Ġāfil ʿadd eyler onu nā-bīnā

Dāʾimā göstererek maḥviyyet
Eyler iẓhār-ı dünüvv ü ẕillet [48]

Ẓann edersen onu bir mūr-ı żaʿīf
Baş eger olsa ne rütbe taʿnīf

Gözedir ḥayye misāli furṣat
Ṣoḳar ʿaḳreb gibi bir gün elbet

Getirip ṣu niçe ṣad vā dīden
Dil-firībāne eder basṭ-ı suḫan

Seni aldatmaġa eyler kūşiş
Sen de aldatmaġa öyle çalış

Ḥikāye

Var imiş pādşeh-i mülk-i Yemen
Künye idi oña İbni Medyen

Ḳubbere nāmına bir murġa müdām
Üns ü ülfetle eder idi ġarām

Ṣoḥbet eylerdi onuñla dāʾim

94 *Düşman, hakir ve biçare sayılamaz.*

Meclisinde olur idi ḳāʾim

Bir beçe eyledi Mevlā iḥsān
Oldu bu luṭf-ı Ḫudā'ya şāyān

Pādşehe daḫi bir şeh-zāde
Oldu elṭāf-ı Ḥaḳ ol eṣnāda

Gün-be-gün buldu beçe neşv ü nemā
Ḳad-i şeh-zāde hem oldu bālā

Etdiler birbiri ile ülfet
Eyleyip geşt ü güẕār u ṣoḥbet

Celb ile Ḳubbere nev-bādeleri
Dāʾim iṭʿām eder idi oları

Ḳubbere gitdi yine ber-muʿtād
Mīve celbine cenāḥ etdi küşād

Beçe şeh-zāde ile bī-aġyār
Sāḥa-i luʿbete oldu reftār

Beçesi ile elinden ṭutdı
Dest-i şeh-zādeye pür-ḫūn etdi

Ġarażı idi laṭīfe ammā
Verdi şeh-zādeye biñ renc ü eẕā

Beçeye vermeyip ol anda amān
Müşte-i seng ile ḳıldı bī-cān

Ḳubbere geldi o demde nā-gāh
Beçesin küşte görüp eyledi āh

Çeşm-i şeh-zādeye etdi ceste
Ḫūn ile ḳıldı ruḫın āġuşte

İntiḳām aldı o ḥayvān gūyā
Beçesin etdi mi bilmem iḥyā

Onda göstermeyip ārāma cevāz
Etdi bir künküre üzre pervāz

Ḫaber-i mevḥiş olup şāha ʿayān
Çeşm-i şeh-zādeye oldu giryān

İntiḳām aḫẕına oldu pūyān
Görücek künkürede onu o ān

Dāne-i ḥīleleri ḳıldı niṣār
Dedi ey yār-ı enīsim bu ne kār

Çün geçen geçdi olacaḳ oldu
Herkes etdigi cezāsın buldu **[49]**

Püserim etdi ḳabāḥat ammā
Eylediñ sen de ḳıṣāṣın icrā

Yoḳ kerāhiyyete ʿillet sizde
Bizde yoḳ hem sebeb-i āzürde

İʿtimād et bu cevāba elbet
Olmasın böyle sebeble fürḳat

Yār-ı ġārımsın enīsimsin sen
Niçe mümkin ola fürḳat sizden

Ḳubbere dedi eyā şāh-ı güzīn
İʿtiḳād etmiş idim böyle metīn

Çıḳmayıp ṭavḳ-ı ʿubūdiyyetden
Hergiz ayrılmayayım ḫıdmetden

Kendime başḳa penāh eylemeyem
Kimseye ferş-i cibāh eylemeyem

Bulayım sāye-i devletde refāh
Etmeyem nefsime bir başḳa penāh

Ḥāliyen ḫūn-ı ciger-kūşemi āh
Dökdüler çün dem-i ḳurbāna şikāh

Ġayrı bu beyti ṭavāf oldu ḥarām
Nārvādır baña bu yerde ḳıyām

Ġadr-i şeh-zāde olunca ẓāhir
Sūʾ-i ḳaṣd oldu żarūrī ṣādır

Olduġu bāʿiṡ-i vaḥşet maʿlūm
Mūcib-i emr-i siyāset meczūm

Yār-ı müstevḥiş ile ṣoḥbetden
Ḥükemā menʿ eder ol cürʾetden

Dil-firībāne maḳālāt-ı güẕāf
İʿtimād etmez oña bu dil-i ṣāf

Terk edip ṣoḥbet-i şāhı nā-çār
Ederiz bīm-i ḳabāḥatle firār

Müddet-i hicreti şāh etdi suʾāl
Ḳubbere dedi rucūʿ emr-i muḥāl

Ḥāṣıl oldu melike cezm-i yaḳīn

Edemez Ḳubbere'yi ṣayda ḳarīn

Etdiler resm-i vedāʿı ikmāl
Oldu ṭabʿı meliküñ pür-belbāl

Der-Fażīlet-i ʿAfv-ı Cemīl

Oldu kirdār-ı ḥüsn ʿafv-ı cemīl
ʿAfvdır çün ṣıfat-ı Rabb-ı celīl

ʿAfv-ı cürm eyle hemān ey dānā
Cürm-i bisyārıñı ʿafv ede Ḫudā

ʿAfv ile düşmen olurmuş ṣādıḳ
Düşmeni dosta edermiş lāḥıḳ **[50]**

Bā-ḫuṣūṣ etmelidir cümle mülūk
Dāʾimā şāh-reh-i ʿafva sülūk

Oldu ḫaṣīṣe-i āl-i ʿOs̱mān
ʿAfv u ʿadl-i kerem-i bī-pāyān

Vāḳıʿā emr-i siyāset lāzım
Çünki āsāyiş onuñla ḳāʾim

Şerʿ ü ḳānūna muvāfıḳ teʾdīb
Maraż-ı müfsidete ʿayn-ı ṭabīb

Ḥāṣılı ʿafv u siyāset lāzım
Olmalı şerʿ ile ammā dāʾim

Yazdı laṭīfede sünbül-zāra
Ṣabr ile ʿafva bu remzi sāde

Ṣabrı aʿlā biliriz telḫ ammā
Yine olmaz mı niçe derde devā

Keẓm-i ġayẓ ile daḫi ʿafv-ı cemīl
Oldu memdūḥ-ı ḫudāvend-i celīl

Müşkil ammā ki beşerde bu ḫıṣāl
Meger iḳdār ede Rabb-i müteʿāl

Ḥikāye
Bir Ferīse olup ʿiffetle be-nām
Peşşe-i Hind'de ederdi ārām

Verʿ ü zühd ile meşhūr-ı cihān
Nūr-ı ʿirfānı cebīninde ʿayān

Ḥüsn-i tedbīri Felāṭūn-ems̱āl
Nīk ü bed mülhem olurdu aḥvāl

ʿUzlet etmiş idi ol meʾvāda
Ẕikr-i Ḥaḳ idi enīsi sāde

Mīşeye mālik idi bir arslān
İsmi Kām-cūy ile meşhūr-ı cihān

ʿAdle ṣūf eyler idi efkārın
Vaṣf eder idi cihān aṭvārın

Olmamış idi vezīre mālik
Rāh-ı taḥṣīle olurdu sālik

Semʿine oldu Ferīse vāṣıl
Eyledi ḥubb-ı derūnu ḥāṣıl

Etdi dergāhına celb ü daʿvet
Ḳıldı şāyān-ı nüvāz u ḥürmet

Gördü aṭvārını ẕī-reʾy-i sedād
Eyledi mesned-i ṣadra iḳʿād

Yār-ı nā-çār o daḫi ḳıldı ḳabūl
Eṯer-i maʿdeleti buldu şümūl

Gün-be-gün eyledi meliki ābād
Oldu bu vechle ḳadri müzdād

Reʾyi bir vefḳ-ı murād-ı şāhī
Meslegi idi ʿadālet rāhī

Yedine geçdi zimām-ı devlet
Ḳaldı destinde mehām-ı devlet

Kimseniñ ḥaddi degil lā vü neʿam
Oldu fermān-beri aʿyān u ḫadem **[51]**

Ḥased eyledi bu ḥāle erkān
Fikr-i mekr üzre idiler her ān

Buldular dārını bir gün tenhā
Etdiler gūşti-i şīri ilḳā

Rūz-ı digerde gelip hep aʿyān
Oldular cālis-i ṣaf-ı dīvān

Olmamış idi Ferīse ḥāżır
Bir mühim üzre olurdu nāẓır

Şīr çün gördü geçer vaḳt-i ṭaʿām
Etdi ḫuddāma tehevvürle kelām

Oldular ehl-i ḥased furṣat-yāb

Etdiler ḳadḥ-ı Ferīse'ye şitāb

Buldurup çāştı daḫi dārından
Bu ihānetle edip basṭ-ı suḫan

Etdiler niçe cerāyim isnād
ʿAzv ile nūrlu be-nūr-ı bī-dād

Geldi ġamz ile çün şīre ġażab
Celb edip meclisine ḳıldı teʿeb

Ṣordu keyfiyyet-i çāştın der-ān
Pür-ġażab ġayẓ ile ol şīr-i jiyān

Çün Ferīse idi bī-cürm ü günāh
Meger aʿdādan idi bī-āgāh

Dedi meʾmūrına oldu teslīm
Etdi inkāra taṣaddī o ẕemīm

Emr edip eyledi bend-i zindān
Etmek ister idi ḳatle fermān

Māderine bu ḫaber buldu vuṣūl
Oldu bu ḥādiṡeye ṭabʿı melūl

Dedi ferzendine ey nūr-ı baṣar
Görünür bunda saña emr-i ḫaṭar

Bī-günāh etme vezīri itlāf
Bulmaya ẓulm ile ẕātıñ evṣāf

Mey-i ḫaẕlānla olup ser-gerdān
Olma bī-behre-i ʿafv u iḥsān

ʿİffet-i ẕātı miṡāl-i ḫūrşīd
Vüzerā içre ṣadāḳatde ferīd

Ṣāḥib-i hūş u zekāda dānā-dil
Sūʾ-i aṭvāra degildir māʾil

Ḥased ü mekr-i eʿādīdir bu
Maḥż-ı iġrāża mübādīdir bu

Şīr çün māderiniñ güftārın
İşidip pend-i ṣıdḳ-ı kirdārın

ʿAfv u taḫlīṣ ile hem etdi vezīr
ʿÖẕr-i bisyār ile ḳıldı tevḳīr

Yüz sürüp dergeh-i şāha der-ān
Şükr-i iḥsān ile oldu giryān

Cürm-i ḥussādı edip istirḥām
Ḳıldı taḥḳīḳ-ı maḳāle ibrām

Dedi ger ʿafv ile oldum mesrūr
Vāḳıʿu'l-ḥāl eger etmezse ẓuhūr [52]

Nām olur baña ihānet şāhā
Eyle taḥḳīḳını luṭfen icrā

Şāh bir vefḳ-ı temennā-yı vezīr
Etdi erkānını celb ü tevḳīr

Verdi mecmūʿına kim emniyyet
Etmeyip ẕerre hirās u ḫaşyet

Söyleyip cümle vuḳūʿ-ı ḥāli
Refʿ ediñ sīnedeki belbāli

Cümlesi eyledi anda ḳarār
Ġamz u isnād idi cümle güftār

Dāmenin etdi Ferīse taṭhīr
Oldu memdūḥ-ı cihān ʿafv ile şīr

Der-İḥtirāz-ı Ẓulm ü Āzār

Ḳāle ʿaleyhi's-selām: El-cezā'ü min cinsi'l-ʿamel[95]

Ġadr ü āzār ile olma meʾlūf
Himmeti eyleme ẓulme maṣrūf

Müntaḳım nām Ḫudā'da dāḫil
Seni bed-kārıña eyler vāṣıl

Çün cezā cins-i ʿamel dedi rasūl
Oldu bī-dād ile āzārı maḥmūl

Etme bir nā-kese hem cevr ü eẕā
Āh-ı maẓlūmu ḳomaz yerde Ḫudā

Niçe ẓālimleri gördük raʿnā
Oldu dünyāda mecāzāta sezā

Āḫiretde daḫi ḥaḳk-ı ʿabdi
Maġfiret etmez imiş Ḥaḳ ebedī

Rūz-ı ʿuḳbāda bile ol ḳahhār
Defter-i seyyiʾeyi bī-iẓhār

Daḫi mażmūnunu ḳablü'l-iṡbāt

---

[95] *Ceza amelin cinsine göredir.*

Etmez icrā-yı mükāfāt-ı buġāt

Ẕikr eder idi cenāb-ı loḳmān
Sebeb-i ḥabs-i medīdin her ān

Eyledim ḥabse sezā bir ʿuṣfūr
Etdi dünyāda mecāzātı ẓuhūr

Nīk ü bed her ne eder ise ṣudūr
Eder elbette mükāfātı ẓuhūr

Ḥikāye

Mīşe-i şehr-i Ḥaleb'de bir şīr
Ẓulm ile olmuş idi şehr-i tekīr

Bir siyeh-gūş idi şīre ḫādim
Ḫıdmetin rüʾyet ederdi dāʾim

Rişte-i raḥm idi onda maḳṭūl
Dāʾimā sefk-i dimāya meşġūl

Bir sitem-kār idi ol bed-kirdār
Ġadr ü āzārı edinmişdi şiʿār

Çün siyeh-gūş idi bir dūr-endīş
Etdi bu fikr-i rezini der-pīş **[53]**

Kim muʿīn-i ẓulme āḫir kār
Ẓulmüne olsa gerekdir dūçār

Oldu bu fikr ile ḫavfa dūçār
Eyledi terk-i vaṭanla reftār

Buldu bir fāreye ṣaḥrāda vuṣūl
Bir dıraḫt ʿarḳını ḳaṭʿa meşġūl

Oldu ẓāhir o maḥalde bir mār
Mūşı ekl eyledi ḳıldı reftār

Ḫār-püşt oldu o eṡnāda ʿayān
Eyledi ḥayyeyi ṭuʿme der-ān

Oldu bir gürisne rūbāh ẓāhir
Üstüne etdi tebevvül vāfir

Ḫār-püşt etdi taṣavvur ol ān
Ki muṭayyer oldu siḥāb-ı nīsān

Serini eyledi iḫrāc nā-gāh
Başını aldı bedenden rūbāh

Oldu bir seg o maḥalde ẓāhir

Etdi rūbāhı şikār-ı ṭāhir

Oldu ẓāhir hem o es̱nāda peleng
Kelbi ihlāk edip ol çāpük-ceng

Yetişip anda pelenge ṣayyād
Eyledi onu helāk ü ber-bād

Bir süvārī dah̲i oldu ẓāhir
Püşt için etdi cidāl-i vāfir

Vermedi postu elinden ṣayyād
Oldu ihlākine bādī bu ʿinād

Oldu ṣayyād o maḥalde küşte
Ġadr ile mālik olunca posta

Etdi altında olan esbi h̲aṭā
Post diyü cānını ḳıldı ifnā

Çün bu ḥāl oldu siyeh-gūşa ʿayān
Etdi taḥṣīl-i yem-i iṭmīnān

Görmeyip onda o dem şīr-i dilīr
Etdi iḥżār ile ʿunf ü tekdīr

Sebeb-i ġıybetini etdi suʾāl
O dah̲i eyledi ʿarż-ı aḥvāl

Nuṣḥ edip dedi o ḥāli şīre
Kār-ger olmadı hīç teʾs̱īre

Ẓulmüne olmadı nuṣḥı ḥāʾil
Olmadı semʿine ḳaṭʿā vāṣıl

Ẓulm ü ġadr üzre ederdi ıṣrār
Bir gün eyler idi hem geşt ü güẕār

İki rūbāh-bereyi etdi şikār
Etdi māderleri ṣad āh ile zār

Dedi gel eyleme çeşm-i giryān
Āteş-i fürḳate ḳılma sūzān

Bir düşün fikr-i mükāfāt ile
Etme ġadriñle beni pür-nāle

Etmeyip şīr oña şefḳat ḳaṭʿā
Ḳıldı ferzendlerin ṭuʿme sezā **[54]**

Ḳaldı rūbāh o maḥalde giryān
Eyledi ḥālini ʿarż-ı Sübḥān

Beçe-i şīre daḫi baḳ n'oldu
Etdigi gibi mükāfāt oldu

Yetişip onlara rāh-ı ṣayyād
Eyledi tīr-i sitemle ber-bād

Şīr çün mīşeye geldi nā-gāh
Gördü ferzendlerini eyledi āh

Ḫūn ile ikisi hem āġuşte
Püştesiz ḫāk ile yeksān küşte

Öyle bir nāliş-i dilsūz etdi
Fezʿi ablaḳ-ı çarḫa yetdi

Aġladı ḥāline ḳuṭṭān-ı mişe
Tesliyet eyledi sükkān-ı mişe

Bir şeġāl var idi hem-sāye-i şīr
Eyledi tesliyet ü nuṣḥ-ı vefīr

Dedi feryād u fiġāndır bī-sūd
Buña ṣabr oldu ṭarīḳ-ı maḥmūd

Çün rıżādır dü-belāyāya devā
Bulunur ṣabr ile bu rence şifā

Şīr dedi yā ne sebebden bu ḳażā
Oldu ferzendlerime emr-i Ḫudā

Eyledi revv-i cevāb onda şeġāl
Dedi fiʿliñle ẓuhūr etdi bu ḥāl

Bu belā oldu mükāfāt-ı ʿamel
Çün bıraḳmaz onu Mevlā mühmel

Etmese idiñ eger ẓulm ü sitem
Sefk-i dem ile daḫi hetk-i ḥarem

Mübtelā olmaz idiñ bu derde
Bu ṣadāʿ olmaz idi hīç serde

Nitekim böyle sitem-kār olasın
Niçe ṣad gūne belālar bulasın

Oldu bu pend ile vāfir medhūş
Eyleyip cümlesini ḳarṭa-i gūş

Alıp atar cezāya āgāh[96]
Oldu ṭuʿme oña bes āb u giyāh

---

[96] Bu mısraın vezni bozuktur.

Ekl-i laḥm u demi terk etdi o ān
Tevbe-i ẓulm ederek ez-dil ü cān

Der-İḥtirāz ez-Kār-ı Nā-Mülāyim

Ve min kelāmi ehli'l-kemāli li-külli ʿamelin ricālün[97]

Fiʿliñi ḥāliñe eyle tevfīḳ
Eyle diḳḳat ki budur rāh-ı daḳīḳ

Olmasa ḥāle münāsib efʿāl
Eder aṣḥābını dūçār-ı melāl

Çünki taḥvīl-i ṭarīḳ-ı meslūk
Nezd-i erbāb żarūretde metrūk [55]

Ṣanʿatın terk eden olmaz rāḥat
Ḳahḳarı müşkil olur hem recʿat

Digerin eyleyemezseñ ḥāṣıl
Eldekin daḫi edersin zāʾil

Başıma geldi bu tebdīl-i ṭarīḳ
Ḫıżr-ı tevfīḳ idi her şeyde refīḳ

Yine çekdiklerim āzār u cefā
Nedmi eyler idi gāhī īmā

Silsilem ḥabl-i ʿulūma beste
Ḥażret-i Ḫālid'edir peyveste

Rāh-ı eslāfıma oldum sālik
Neşr ü tedrīsede oldum mālik

Oḳuyup hem oḳudum niçe fünūn
Dedirip nāmıma monlā-yı füṭūn

Oldu devriye ruʾūsu iḥsān
Bāʿiṡ-i şevḳım olup ez-dil ü cān

Ḥaṣr edip ders-i ḫayālīde ḫayāl
Daḫi sinnim idi pek endek-sāl

Ṭalebem gün-be-gün efzūn oldu
Hünerim beldede şöhret buldu

Dersimi diñler idi niçe füḥūl
Ġıbṭa eyler idi aṣḥāb-ı ʿuḳūl

Meclis-i beldede idim aʿżā

97 *Her işi yapacak bir adam vardır.*

Dersime olmadı mānīʿ ḳaṭʿā

Eḳs̱erī medḥ olunup İstanbul
Sevḳ ederlerdi beni ehl-i ʿuḳūl

Buġż-ı esbābede oldum dūçār
Rāh-ı İstanbul'a oldum reftār

Vāḳıʿā ḫāl-i cihān İstanbul
Mis̱li nā-dīde mekān İstanbul

Bir sene eyledim anda ārām
Eyledim dāne-i ẕevḳı itmām

Sāḥa-i ṭabʿa olunduḳça naẓar
Görünür idi kitābetden es̱er

Düşdü sevdāya o dem nefs-i raḥīḳ
Etdi tebdīl-i ṭarīḳa teşvīḳ

Oldu isʿāf-ı meʿālī elṭāf
Etdi āmāl-i derūnu itḥāf

Sāye-i şāh-ı cihānda der-ān
Rütbe-i s̱ālis̱e oldu iḥsān

Beldeme daḫi olundum meʾmūr
Luṭf-ı evfā ile oldum mesrūr

Rütbe-i s̱āniye hem etdi ẓuhūr
Çeşm-i ḥussād ile oldum manẓūr

Ġayretim ḫıdmete oldu maṣrūf
Dāʾimā ṣıdḳ u sedāda maʿṭūf

Żīḳ idi onda velī emr-i maʿāş
Yine vermez idi bu ṭabʿa ḫırāş

Eyleyip her bir umūrı teshīl
Rehber olmuş idi tevfīḳ-ı celīl **[56]**

Ġamz-ı erbāb-ı ḥased etdi ẓuhūr
İnfiṣālim ile oldum maġdūr

Etdiler ḫıdmetimi maḥv u hebā
Eyleyip nāmımı Ḥaccāc-āsā

Yine İstanbul'a etdim ʿavdet
Ġurbet oldu vaṭanımdan rāḥat

Eyledim onda teʾehhül der-ān
Ḳıldı teshīl onu Rabb-i Yezdān

Ġamz u isnād ile bī-ḥad aʿdā
Bir vaḳt eylediler dürlü eẕā

Olmayıp ḥaḳḳıma bir şey ẓāhir
Oldu Mevlā baña her dem nāṣır

Yoġ idi ẕerre ḳuṣūrum zīrā
Cümlesi ʿazv idi mollā dānā

Her ne kim oldu bu yüzden ḥādis̱
Oldu tebdīl-i ṭarīḳum bāʿis̱

Enseb-i ḥālim iken hem bu ṭarīḳ
Yine āzāra olundum terfīḳ

Var idi çün selefümde vüzerā
Ramażān oġlu gibi ehl-i livā

Ḥikāye

Ṣāḥib-i zühd ü verʿ bir zāhid
İttiḳā üzre Ḫudā'ya ʿābid

Meskeni idi onuñ şehr-i fütūḥ
Ḫānḳāhı ġurebāya meftūḥ

Mihmān oldu oña bir dervīş
Kürbet-i ġurbet ile ḫāṭır-rīş

Şarṭ-ı ikrāmını ḳıldı icrā
Eyledi mürde-i ṭabʿın iḥyā

Germ-i ülfetle edip pürsiş-i ḥāl
Sebeb-i seyrini hem ḳıldı suʾāl

Bu seyāḥat ne sebeble ḥādis̱
ʿAcabā n'oldu bu seyre bāʿis̱

Etdi dervīş de cevāba āġāz
Dedi destān-ı sefer ṭūl ü dırāz

Eylemez ise ṣudāʿı daʿvet
Edelim baḥs̱ ü beyāna cürʾet

Ḳıṣṣadan ḥiṣṣe dediler meşhūd
Oluruz himmet olursa pür-sūd

Dedi ger sākin-i Türkistān'ım
Fi'l-aṣıl ehl-i Firengistānım

O diyār içre idim hem ḫabbāz
Ṣanʿatım idi baña mis̱l-i rikāz

Daḫi aḥbābım idi bir dihḳān
Ġalle aʿṭā eder idi her ān

Böyle bir dost meded-kārım idi
Gūyiyā bir ṭolu anbārım idi

Bāğına eyledi bir gün daʿvet
Şarṭ-ı żayf üzre edip hem ḥürmet **[57]**

Ṣoḥbet-i dād u sitad eyler idik
Sūd-ı ṣanʿatları yād eyler idik

Kesbimiñ fāʾidesin etdi suʾāl
Yüzde yigirmi dedim sūd-ı ḥelāl

Etdi iẓhār-ı taḥayyür onda
Dedi bir fāʾide yoḳmuş bunda

Ẓann olur idi menāfiʿ-i bisyār
İʿtibār olmayacaḳ rütbe bu kār

Biz biraz toḫmı zemīne ekeriz
Bire maḥṣūlünü on aḫẕ ideriz

Emelim oldu zirāʿat ol ān
Bıraḳıp ṣanʿatı oldum dihḳān

Ṣarf olup oña bütün sermāye
Bü'l-ʿaceb düşdü göñül sevdāya

Fikr-i müstaḳbel ile pür-belbāl
Teng ü tār oldu daḫi ʿīş-i ʿıyāl

Bi'ż-żarūre yine açdım dükkān
Verdi sermāyeyi ḳarżan iḫvān

Aylığı ile dutup bir ḫādim
Onu ḥānūta ederdim ḳāʾim

ʿAzm-i ṣaḥrā ederek rūz u leyāl
Çiftçilik eyler iken bu minvāl

Sūd-ı sermāyeyi ḫādim-i ġaddār
Aḫẕ edip cümlesini etdi firār

Etdi āfet daḫi maḥṣūle ẓuhūr
Oldu ṣarfına hebāʾ-i menẟūr

Ṭabʿımı pür-ġam edip deyn-i vefīr
Eyledim terk-i diyārı tedbīr

Seyr-i büldān ederek bī-sāmān

Etmeyip yād-ı vaṭan ḫayli zamān

Renc-i ġurbetle çekip cevr-i medīd
Bir ḫaber oldu o es̱nāda bedīd

Ḳalmayıp ehl ü ʿıyālim ḳaṭʿā
Eylemiş mālimi ḥākim ġuremā

Yeʾs ile tā o zamāndan böyle
Devr-i büldān ideriz pür-vāle

Ḥamdüli'llāh ki bu vaḳt-i ḫurrem
Şeref-i bezmiñ ile ḳalmadı ġam

Tesliyet eyledi zāhid bisyār
Etdi dervīş-i faḳīr onda ḳarār

Zāhidiñ nesli idi ehl-i nebīl
Daḫi peyvest-i Benī İsrāʾīl

Bilir idi luġat-ı ʿİbrānī
Pek feṣāḥat ile söylerdi onu

Luġat-ı sāʾireyi hem ʿārif
Hep maḥallinde olurdu ṣārif

Düşdü teşvīş-i derūna dervīş
Oldu taḥṣīle hevesle dil-rīş

Zāhide eyledi taʿlīmi recā
Ez-dil ü cān edip iẓhār-ı menā [58]

Dedi zāhid oña ey mihmānım
Ederim rāhıña ifnā cānım

Līki efrenci zebān ile ʿİber
Onu cāmiʿ olamaz ṭabʿ-ı beşer

Bunu taḥṣīl eder iken nā-gāh
Eskisi daḫi olur maḥv u tebāh

Yine dervīş edicek basṭ-ı niyāz
Etdi taʿlīmine zāhid āġāz

Niçe dem eyledi ḥaṣr-ı evḳāt
Gelmedi żabṭına endek kelimāt

Yine zāhid oña nuṣḥ etdi vefīr
Etmedi ẕihnine ḳaṭʿā teʾs̱īr

ʿĀḳıbet gitdi lisān-ı sābıḳ
Geçmedi deste zebān-ı lāḥıḳ

Ele o gelmedi bu gitdi elden
Oldu bu ḥāl ile eski dilden

Der-Fażīlet-i Ḥilm ü Vaḳār

El-ḥalīmü seyyidün fi'd-dünyā ve seyyidün fi'l-āḫar.
Ve fī ḥadīs̱in āḫar: ʿAleyke bi'r-rıfḳın inne'r-rıfḳa lā yekūnü fī şeyʾin illā zānehüm ve lā yenziʿun min şeyʾin ilā şeʾnehün sadaḳa rasūlu'llāh[98].

Ṣıfat-ı ẕātıñ ola ḥilm ü vaḳār
Seni memdūḥ eder elbet bu şiʿār

Ṣāḥib-i ḥilme siyādet der-kār
İki ʿālemde bu ʿizzet der-kār

Etme bir vech ile taʿcīl-i umūr
Ḥall olur ṣabr ile ʿaḳd-i maʿsūr

Ḳıl taḥammül ne ḳadar olsa meşāḳ
Etme ḫırmeniñe ṣabrı iḥrāḳ

Cürm-i ednāya sebeb etme teʿeb
Ġamz ile eyleme iẓhār-ı ġażab

Dutdular çün ġażabı nāra naẓīr
Eks̱er ocaġı yaḳar nār-ı şerīr

Sūz-ı ḥiddetle derūnuñ yaḳma
Suḫan-ı ehl-i nifāḳa baḳma

Olasın ḥilm ile aḥsen kirḍār
Çekmesin kimse yüzüñden āzār

Buġż ile etme kedūret ḥādis̱
Terk-i āsāyişe ola bāʾis̱

Zīr-i destānıña etme āzār
Olmasın kimse yüzüñden ġam-ḫvār

Ḥüsn-i ḥāliñ göre dāʾim herkes
Ḫoş dil et olsa da farżan nā-kes

Çīn-i cebīn etme ġażab bir ferde
Etme ḥiddetle ṣaḳın āzurde

Ḥikāye [59]

Hind diyārında var idi bir şāh

---

[98] *Yumuşak huylu olan dünyada ve ahirette efendidir.*
Başka bir hadiste: Sana lazım olan yumuşak huyluluktur. Hangi şeyde olursa süsler. Hangi şeyden soyulursa onu kötü eder. Rasulullah doğru söyledi.

Nāmına derler idi Hīlār Şāh

İki ferzendi olup hüsn-i cemīl
Birisi māh-ı Ḫuten biri Süheyl

Daḫi māderleri nām-ı Īrān
Eglenir idi üçüyle her ān

Bir vezīri var idi nām-ı Belār
Ṣāḥib-i fikr ü ḫıred ẕī-efkār

Bir debīri var idi bī-emsāl
Mecmaʿ-ı nādire-i fenn-i kemāl

Daḫi bir pīl-i sepīdi var idi
Görmemiş mişlini kimse ebedī

Var idi hem iki buḫtī şütüri
Dāʾimā onlara idi naẓarı

Bir semendi var idi bī-mānend
Sürʿat-i seyrine ḫāṭıf dil-bend

Daḫi bir tīġa idi hem mālik
Dāʾimā bend-i niṭāḳa sālik

Bunlarıñ mişli cihānda yoġ idi
Şāh bunlarla tefāḫurda idi

Bir ḳabīle daḫi etmişdi ẓuhūr
Onlara ḳavm-i Berāhime denir

Nās-ı ıżlāla o ḳavm-i cüsūr
Ḳahrına oldu o sulṭān mecbūr

Eyleyip sevḳ-ı cüyūş-ı bisyār
Ḳatl-i ʿām etdi o şāh-ı ḳahhār

Verdi bes dört yüzüne emn ü amān
Eyledi ḫıdmet-i ḳurba şāyān

Çünki onlar idi ehl-i ḥikmet
Cümlesi elzem-i nezd-i devlet

Oldular ʿafv ile luṭfa şāyān
Gitmedi līki birinden ʿudvān

Furṣat-ı şāha raṣad-bīn olaraḳ
Ḥāfıẓ-ı ġayret-i āyīn olaraḳ

Ẓāhiren cümlesi ṣādıḳ bende
Līki merkūz-ı ihānet dilde

Bir vaḳit etdi bu ḥāl üzre güẕār
Gördü heft vāḳıʿa Şāh-ı Hīlār

Birisi verdi iki māhī selām
Dümleri üzre ederlerdi ḳıyām

Defʿa-i s̱āniyede hem bir zāġ
Bāl açıp uça eder şāha revāġ

Defʿa-i s̱ālis̱ede hem bir mār
Ṣarılıp sāḳına oldu devvār

Defʿa-i rābiʿada ser-tā-pā
Cismini ḫūn ile gördü ḥamrā

Oldu bir üştüre ḫāmisde süvār
Hem rikābında iki ḫıdmetkār

Gördü sādisde ki bir nār-ı şerār
Ser-i şāhīde olur şuʿle-nis̱ār **[60]**

Defʿa-i sābıḳa bir murġ-ı şikār
Başına urmada dāʾim minḳār

Ḫᵛābdan oldu o sāʿat bīdār
Oldu ḫaşyetle derūnu pür-nār

Düşdü teşvīşe o şeb tā be-ṣabāḥ
Ḳalmadı dilde şīm-i mifrāh

Geçirip destine ẕeyl-i seḥeri
Cemʿ edip cümle berāhimeleri

Etdi rüʾyāları birbir taḳrīr
Dedi lāzım buña ḥüsn-i taʿbīr

Görünürdü es̱er-i ḫavf u hirās
Iżṭırābın eder idi iḥsās

Buldular furṣat icrā-yı menā
Dediler ʿayn-ı ḫaṭar bu rüʾyā

Eyleyip ṭarz-ı ḥikemle tenvīr
Şu zemīn üzre olundu taʿbīr

Māhi maḫdūm-ı şehen-şāhīdir
Mār ise vālide-i māhīdir

Zāġdır pīl-i sepīd-i maʿlūm
Nār vezīr olduġu raʿnā meczūm

Hem şütürle o iki ḫıdmetkār

Daḫi üştür o semend-i reftār

Murġ-ı ḳāṣid ise ol şaḫṣ-ı debīr
Gördügüñ cümlesi bā-ḥaṣr-ı menā

Budur ancaḳ bu ḳażāya çāre
Eyleyip cümlesini ṣad pāre

Demlerin etmeli ḫalṭ u mecmūʿ
Daḫi bir ābzen olsun maṣnūʿ

Eyleyip şāhı o ḫūna iḳʿād
Oḳuruz onda füsūn u evrād

Buña cāʾiz degil aṣlā ihmāl
ʿAvḳıdır bāʿiṡ-i envāʿ-ı melāl

Şāh işitdikde bu taʿbīri o dem
Oldu iẓhār-ı ġażabla pür-hem

Dedi ey ḳavm-i mehīn-i devlet
Bu ne sözdür bu ne gūnā ṣoḥbet

Zīnet-i cāhıma bu nice kelām
Nice mümkindür olarsız ārām

Gitdi ḫalvet-gehine pür-ḥayret
Yem-i endīşeye düşdü ġāyet

Ġuṣṣası buldu dem-ā-dem şöhret
Kimse bilmezdi nedir bu ḥālet

Pürsiş-i ḥāle ḳıyām etdi Belār
Dedi şāhā ne sebeb bu efkār

Şāh daḫi eyledi rāzı ibrāz
Etdi esrār-ı derūnu serbāz

Etdi rüʾyāsını evvel ityān
Baʿdehū eyledi taʿbīri beyān **[61]**

Gūş edip onu vezīr oldu ḥazīn
Dedi ey şāh-ı ḫıred-mend-i güzīn

Vāḳıʿu'l-emr ise ger bu taʿbīr
Cān fedā rāhıña ey şāh-ı dilīr

İʿtimād olmaz o ḳavme ammā
Cümlesi ehl-i ġarażdır zīrā

Cümlemiz ṣādıḳ-ı dīn ü devlet
Eyle taḥḳīḳine şāhım diḳḳat

Ḥalline oldu bunuñ reʾy-i zerīn
Kūh-ı Ḫużrā'da heme kūşe-nişīn

Bir ḥakīm var ki denir Kārīdūn
Söyle rüʾyā ile taʿbīri bütün

Ẓulmet-i ḫāṭırı eyler tenvīr
Ṣāḥib-i ṣıdḳ u diyānet bir pīr

O zamān şübhe bulur refʿ ü zevāl
İḳtiżāsında olunmaz ihmāl

Reʾy-i şāh etdi bu tedbīri ḳabūl
Meclis-i pīre hemān buldu vuṣūl

Resm-i revḳīrini baʿde'l-tekmīl
Etdi taʿbīr ü menāmı tafṣīl

İşidip cümlesini Kārīdūn
Dedi bu vāḳıʿaya ol memnūn

Çün sefīrlerdir o iki māhī
Gönderir onu Serendib şāhı

Zāġdır bir şütür-i ser-efrāz
Mārdur tīġ-ı muraṣṣaʿ bir sāz

Hem şütürdür es̱er-i pīl-i sepīd
Efser-i pür-güher ol nār-ı bedīd

Ḫūn kim ẓāhirī bir dehşetdir
Erġuvānī denilen ḫilʿatdir

Cümlesi tuḥfe hedāyālardır
Bāʿis̱-i şevḳ u dil-ārālardır

Melik-i Ġaznevi hem Dehlevi şāh
Onu ʿarż etse gerek ol āgāh

Serdeki murġ ki urur minḳārın
Çekdirir cüzʾī göñül āzārın

O daḫi ʿāḳıbeti ḫayr-ı meʾāl
Gelmez ondan daḫi bir güne melāl

Līki ol ḳavm-i mehīn hergiz
Etme esrārıñı şāhım bāriz

Yoḳdur onlarda diyānet es̱eri
Görülür belki ihānet es̱eri

Ṣāh bu taʿbīr ile oldu mesrūr

Gün-be-gün etdi hem ās̱ārı ẓuhūr

İnfiʿāl eyledi Īrān Dūḫt'a
ʿAfv ile oldu yine dil-beste

Serine murġ ki ururdu minḳār
Bu ḳadar gösterebildi ās̱ār

Ẕikr olan tuḥfe hedāyā cümle
Geldi dergāhına elçiler ile **[62]**

Hem berāhimeyi ḳıldı iḥżār
Bāz-ı şemşīr ile hep ḳıldı şikār

Etdi ḫāʾinleri āġuşte-i ḫāk
Tīġ-ı cellād ile bir bir ihlāk

Eyledi ḥilm ü vaḳār ol dānā
Bulmadı rāh-ı meẕellet aʿdā

Der-İḥtirāz ez-Nā-münāsebāt-ı Şerīr

Güft berḫī-i erbāb-ı ḫıred yār-ı bed bed mār-ı bed[99]

Eyle aḥvāl-i ḳarīne diḳḳat
Bed-meniş şaḫṣ ile etme ülfet

Pür-ḫaṭardır kişiye sūʾ-i ḳarīn
Bir kemīn-gāha eder çünki ḳarīn

Herkese ḥāl-i ḳarīni mir'āt
Nīk ü bed sārīdir insāna ṣıfāt

Mār-ı bedden daḫi bed bed-yārān
Ḳābil-i ṭıbb u devā dāʾ-i yalan

Çāresiz derde ederler dūçār
Gülerek aġladır öyle bed-kār

Nerm ile sīneyi eyler iḥrāḳ
Bulamazsın oña tiryāḳ ile rāḳ

Ṣūret-i ḥaḳla eyler maġrūr
Eder efʿāl-i ḳabīḥa mecbūr

Beli anlar daḫi bulmaz rāḥat
Lāzım-ı ġayr-ı maġārıḳ ẕillet

Düzdügü dāma düşenler çoḳdur
ʿĀḳıbet ḫayrını görmüş yoḳdur

---

[99] *Akıl erbabının yüzüne, yar fenadır yılandan daha fena dedi.*

Ḥikāye

Kāmrān idi Ḥaleb'de bir şāh
Vermiş ayrı oña bir duḫter İlāh

ʿÖmrünüñ varı idi ol duḫter
İstedi celb olunup bir zer-ger

Tā ki maṣnūʿ ola bir pīrāye
Yaʿni ol nūr-ı ʿuyūn-ārāya

Bulunup onda bir üstād-ı zer-ger
Oldu aʿṭāfına şāhıñ maẓhar

Eyleyip niçe ṣanāyiʿ iẓhār
Ġūṭe-ḫūrīm-i ḳand-i güftār

Gün-be-gün buldu tezāyid ḳadri
Oldu taḳdīre sezā-vār es̱eri

Ḥarem-i ḫāṣa hem oldu maḥrem
Ruḫṣat olmuşdu duḫūle her dem [63]

Duḫter-i pādşeh ile dāʾim
Meclis-i ṣoḥbete idi ḳāʾim

Ḥaddini ḳadri olup efzūn-ter
İstiḳāmet-i rehini ḳıldı güẕer

Ṣundu emvāl-i reʿāyāya elin
Ġamza sevḳ eyledi mecrā-yı dilin

İstedi duḫter-i şāhī bir tāc
Oldular cevhere vāfir muḥtāc

Etdi teftīş ü taḥarrī zer-ger
Maʿden-i cevher idi bir duḫter

Pederi idi onuñ bir tüccār
Eyledi duḫter-i şāha iḫbār

Ḥarem-i şāha olundu iḥżār
Etdiler cevher-i maḳṣūdu nis̱ār

Mā-melek cevherini ol duḫter
Gösterip etmedi taḥsīn zer-ger

Daha aʿlālarını iḫrāca
Duḫteri renc ü ġam u izʿāca

Sevḳ edip duḫter-i şāhı zer-ger
Düşdü çengāl-i şikence duḫter

Bī-taḥammül ederek āh u fiġān
Gitdi cevher yoluna gevher-i cān

Pederi idi muḳaddemce meger
Bir sebeb ile ʿadū-yı zer-ger

İntiḳām üzre ḳızın etdi helāk
Pederi ḳıldı girībānın çāk

ʿArż-ı ḥāl eyledi şāha pederi
Yoġ idi şāhıñ o şeyden ḫaberi

Ḫāṭır-ı şāhī perīşān oldu
Diyet-i kāmile iḥsān oldu

Eyledi duḫterine ḫışm u ġażab
Nefy ile eyledi teʾdīb ü teʿeb

Ḫāric-i beldede bir bāġa hemān
Etdiler duḫter-i şāhı iskān

İşidip zer-ger onu etdi firār
Bir beyābānda giderken şeb-i tār

Ḥufr olunmuş idi onda bir çāh
Ol kemīn-gāha düşüp eyledi āh

Bir beber bir daḫi pūzīne vü mār
Üçü olmuş idi oña hem dūçār

Kendi teşvīşi ile çend eyyām
Bī-taʿarruż eder iken ārām

Sefer etmiş idi hem bir dervīş
Görücek zer-geri böyle dil-rīş

Etdi taḫlīṣına irsāl-i resen
Dutdu pūzīne hemān ucundan

Defʿa-i s̱āniye vü s̱ālis̱e hem
Beber ü mār olup āzāde-i hem

Cemʿ olup eylediler ḫayr duʿā
Etdiler ʿacz-i teşekkür īmā **[68]**

Cümlesi ḳıldı maḳāmın ebnā
Ḥaṣr edip maḳdemine çeşm-i menā

Etdiler daḫi temennā bisyār
Zer-geri etmeye taḫlīṣ-i diyār

Görünür onda ḫıṣāl-i meẕmūm

Bunu taḫlīṣa nedāmet meczūm

Etmedi onlara ḳaṭʿā ıṣġā
Resen-i himmeti ḳıldı aʿṭā

Etdi taḫlīṣ onu da ol yerden
Ḫayr-ı edʿiye alıp zer-gerden

O daḫi eyledi onu daʿvet
Cümlesi etdi niyāza diḳḳat

Dedi seyyāḥ ki icābet bir ser
ʿAvdet olursa seyāḥatden eger

Şimdilik ʿavdetimiz emr-i muḥāl
Çün seyāḥat dil-i zāra āmāl

Etdiler resm-i vedāʿı ityān
Oldular her biri bir rāha revān

Kendiyi zer-ger ederdi maḫfī
Bāġda duḫter-i şāhı menfī

Geçdi bu ḥāl ile bir sāl-i tamām
Etdi seyyāḥ daḫi seyrin itmām

Oldu sermāyesi üç yüz dirhem
Oldu ḥubbü'l-vaṭana beste o dem

Vaṭan-ı aṣliye etdi ʿavdet
Şehre ḳalmış idi bes bir sāʿat

Ḳaldı aḫşama kesildi ṭāḳat
Dāmen-i kūhda ḳıldı rāḥat

Nā-gehān geldi dü düzd-i ġaddār
Aldılar mā-melekin ol şeb-i tār

Dest ü pāyını edip beste-i bend
Etdiler ḳayd ile dūçār gezend

Gitdiler ḳaldı o yerde seyyāḥ
Etdi feryād u fiġān tā be-ṣabāḥ

Cāy-ı pūzīne idi ol vādī
İşidip onda olan feryādı

Gördü kim yār-ı Nuṣayrī dervīş
Beste-i ḳayd-ı belā pür-teşvīş

Bendlerin ḥal ile ḳıldı ikrām
Ḫānesinde yedirip dürlü ṭaʿām

Bıraḳıp evde onu pūzīne
Düşdü sārıḳlarınıñ pīşine

Onlar ise giderek tā be-seḥer
Bir maḥalde uyumuşlardı meger

Yanlarında ne var ise der-ān
Cümlesin eyledi defn ü pinhān

Bir dıraẖt üzre çıḳıp etdi ḳarār
Çün ḥarāmīler olunca huşyār

Gördüler mā-meleki bī-ās̱ār
Düşdüler fikr-i ʿamīḳa bisyār [65]

Dediler cinnī maḳāmı bu maḥal
Nefsimizde hele yoḳ ẕerre ẖalel

Düşdüler ẖavf u hirāsa der-ān
Şükr edip eylediler ʿazm ü revān

Verdi seyyāḥa ẖaber pūzīne
Neşʾe-baẖş oldu dil-i ġam-gīne

Buldu emvāl-i nuḳūdun kāmil
Oldu hem fażla-i māle vāṣıl

Eyledi resm-i vedāʿı īfā
Beberiñ ẖānesini ḳıldı menā

Eyledi oña beber çoḳ ḥürmet
Eyledi basṭ-ı ṭaʿāma sürʿat

Duẖter-i pādşāhıñ bāġı meger
Hem-civār idi oña cāy-ı beber

Bāġı devr eyle reh-i tenhāda
Celb-i mīvāye iken peyvende

Gördü kim duẖter-i şāhı tenhā
Seyr-i ḥavż ile eder ẕevḳ u ṣafā

Gerdeninde görünür pīrāye
Der-ʿaḳeb geldi beber ol cāya

Eyledi duẖter-i şāhı ihlāk
Yaʿni bir ḥamlede āġuşte-i ẖāk

Aldı pīrāyeyi ol bī-inṣāf
Etdi dervīş-i faḳīre itḥāf

Çün vedāʿ etdi beber ile hemān

Cānib-i şehre o dem oldu revān

Gördü bu luṭfu ḫilāf-ı cinsden
Dedi zer-ger ki benī nevʿimden

Maḳdemim ile eder kesb-i sürūr
Ṣarf eder ḫıdmeti elbet maḳdūr

Hem bu pīrāyeyi muṭlaḳ zer-ger
Ḳıymet-i lāyıḳası ile ṣatar

Kendisi nefʿ ile olur dil-şād
Elde sermāyem olur hem müzdād

Ṭoġru bu niyyet-i ḫāliṣle hemān
Ḫāne-i zer-gere çün vardığı ān

Gördü zer-ger onu etdi taʿẓīm
Ḥāl-i maġdūrunu ḳıldı tefhīm

Dedi seyyāḥ oña hīç çekme elem
Bizde var ḥayli nüḳūd u dirhem

Daḫi pīrāye-i cevher pīrā
Cümlesi rāh-ı birāderde fedā

Naḳd edip bunları etme tevḳīf
Beynimizde ne revādır teklīf

Size de bize de kāfī vāfī
Ḳalbiñi eyle kederden ṣāfī

Eyleyip böyle kelāmı tetyīm
Naḳd ü pīrāyeyi ḳıldı teslīm

Etdi diḳḳat ile imʿāḳ-ı naẓar
Bildi pīrāyeyi bī-şek zer-ger **[66]**

Duḫteriñ fevti şuyūʿ bulmuşdu
Zer-gere daḫi ḫaber olmuşdu

Zer-gere verdi neşāṭ-ı bisyār
Ḳapudan oldu feraḫla reftār

Şöyle fikr eyledi ḫāʾin der-ān
Ki edip şāha onu ʿarż u beyān

Ḳātil-i duḫter-i şāhī bu derim
Şübhesiz onu ḳıṣāṣ etdiririm

İʿtibārım eder ʿavdet tekrār
Baḫt-ı ḫᵛābīdemi eyler bīdār

Bā-ḫuṣūṣ bunca nuḳūd-ı dervīş
Elde sermāye olur bī-teşvīş

Bu ġanīmet ki baña etdi ẓuhūr
Ne revādır ki edem onda ḳuṣūr

Bu emel ile varıp dergāha
Verdi pīrāyeyi der-ān şāha

Dedi ey şāh-ı ʿamīmü'l-iḥsān
Ḳātil-i duḫter ki işte nişān

Bu ḫaberden beri çeşmim giryān
Ḳāṣıdın bulmaġa oldum pūyān

Etdi bu ḫıdmeti icrāya Ḫudā
Bendeñi aḥsen-i tevfīḳe sezā

Celb edip ḫāneme etdim iskān
Geldim iḫbārına şāhā der-ān

İşidip bu ḫaberi şāh o zamān
Oldu iḥżārına ṣādır-ı fermān

Gitdi meʾmūrları celb oldu faḳīr
Sebeb-i ḥāle degil idi ḫabīr

Geldi dīvāne elemle dervīş
Zer-geriñ mekrine oldu dil-rīş

Eyledi zer-gere bī-ṣabr u ḳarār
Ḥiddet-i ṭabʿ ile şetm-i bisyār

Görünüp onda bu gūnā ġılẓat
Ḳalmadı pürsiş-i ḥālime ḥācet

Etdiler bir ḫara onu irkāb
Hem olur idi niçe renc ü ʿaẕāb

Gezdirip şöhret ile esvāḳı
Dutdu āvāze-i şetm-i āfāḳı

Üç gün ol ḥāl ile oldu teşhīr
Baʿdehū eylediler der-zencīr

Tā ki itmām ola rūz-ı mātem
Ḳaʿr-ı zindānda çekip renc ü elem

Baʿdehū ola ḳıṣāṣı icrā
Diyü olmuşdu ḳarār-ı vükelā

Ḫar ile şehrī olurken dāʾir

Mār-ı maʿhūd olur idi nāẓır

Gördü kim yār-ı şefīḳ üzre bu ḥāl
Ṭabʿına düşdü teʾessüfle melāl

Oldu zindāna girerken hem-pā
Buldu aġyārdan onda tenhā **[67]**

Verdi dervīşe teḥāyā vü selām
Pürsiş-i ḫāṭırın etdi itmām

Bildi dervīş onu oldu şādān
Ser-güẕeşti daḫi etdi ityān

Ḳıldı iẓhār-ı telehhüf bisyār
Serzenişle dedi hey cānım yār

Demedik miydi saña bu zer-ger
Nā-kesi bed-ter ü hem bed-gevher

Oña iḥsān u isāʾet-i seyān
Kār-ger olmadı nuṣḥ-ı yārān

Dedi yoḳ serzenişe yār maḥal
Şimdi taḫlīṣ-ı girībāndır emel

Var ise ḳudretiñ eyle çāre
Ḳalmadı ṭāḳat-i cān āzāra

Mār dedi māl der-i şāhī deycūr
Zaḫm-ı zindān ile ḳıldım rencūr

Ḥālet-i merg ü helāki bāriz
Ḥükemā oldu devādan ʿāciz

Pür-elem māderiniñ ḥāline şāh
Oña dārū ise ancaḳ bu giyāh

Ḥall edip içse ḥalīble der-ān
Budur ol zaḫma devā-yı Loḳmān

Bu vesīle seni eyler āzād
Ẓafer-i düşmen ile hem dil-şād

Etdi dervīşe vedāʿ oldu revān
Bām-ı ḳaṣra çıḳıp oldu pinhān

Dedi āvāz-ı bülendle ey şāh
Ol bu şāfī ḫaberimden āgāh

Māder-i şāha murād ise devā
Etme zindāndaki dervīşe eẕā

Ondadır çünki ʿilāc-ı māder
İftirādır daḫi ġamz-ı zer-ger

Bām-ı ḳaṣr oldu teḥarrī vāfir
Bulmayıp eylediler der-ḫāṭır

Ki budur hātif-i ġaybī el-ḥaḳ
Degil insān benū nāṭıḳ muṭlaḳ

Etdiler dervişi der-ān iḫrāc
Ṣordular māder-i şāhīye ʿilāc

Dedi seyyāḥ ki budur emr-i yesīr
Etdiler şāhı beşāretle ḫabīr

Dergeh-i şāha olundu iḥżār
Dedi şāhım buña olma bīzār

Oña tiryāḳ u devādır ḥāżır
Biliriz daḫi ʿilāc-ı vāfir

Ederiz semi bedenden zāʾil
Bulur elbet şifā-yı ʿācil

Ruḫṣat-ı şāhi olur ise eger
Budur o lücce niyāz-ı aḥḳar

Mebḥaṡ-i ḥālimi inhā edeyim
Ṣoñra ol ḫıdmeti icrā edeyim **[68]**

Şāh kelāmında ṣadāḳat gördü
Rāh-ı talṭīf ile ḥālin ṣordu

Etdi tafṣīl ser-encāma ḳıyām
Ser-güẕeşt ile edip basṭ-ı kelām

Ẕimmetin etdi müberrā-yı günāh
Eyledi ḥāline şāhı āgāh

Baʿdehū eyledi tertīb-i devā
Māder-i şāhi hemān buldu şifā

Maẓhar-ı ʿafv-ı hümāyūn oldu
Himmet ü ḫilʿate maḳrūn oldu

Dutdular zer-geri seyyāḥa bedel
Oldu ẓāhir oña hengām-ı ecel

Etdiler onu o sāʿat ber-dār
Eṡer-i mekrine oldu dūçār

Böyle bir gevher ile çün ṣoḥbet

Eyledi bunca belālar daʿvet

Der-Tevfīż-i Umūr be-Ḫudāvend-i Ġayūr

Ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām: En-naṣru meʿa'ṣ-ṣabri ve'l-fercü meʿa'l-kerbi ve inne meʿa'l-ʿusri yüsran[100].

Eyle Mevlā'ya ki tefvīż-i umūr
Sehl ola cümle umūr-ı maʿsūr

Düşürür rence dili ṭūl-i emel
Ādemi bī-emel eyler çün emel

Dūr-ı ebvāba düşüp olma ẕelīl
Verir erzāḳıñı ḫallāḳ-ı cemīl

Dāʾimā Ḥaḳḳ'a tevekkül eyle
Feyż-i Mevlā'ya tevessül eyle

Māniʿ ü muʿṭi Ḫudā'dır dānā
Oña muḥtāc bütün bay u gedā

Sebeb-i ẓāhiriye ḳılma naẓar
Luṭf-ı Ḥaḳ'dır eliñe her ne geçer

Var iken bāb-ı küşād-ı Mevlā
Der-i sāʾirde meẕellet nervā

Olsa bir emre ne rütbe tedbīr
İḳtiżāsın eder icrā taḳdīr

Niçe dānāları gördük raʿnā
Oldu taḳdīr ile tedbīri hebā

Līki reʾyiñde ṣaḳın etme ḳuṣūr
Verme esbāba teşebbüṣde fütūr

İʿtiḳādıñ ola ammā cāzim
Ola pūlāda mümāṣil dāʾim

İʿtiḳādıñ ki ola cezme ḳarīn
Olur elbette Ḫudā saña muʿīn

Çün tevekkül ile baḥrı Mūsā
Eyledi pāy-ı semende mecrā

Hem tevekkül ile Ādem Ḥavvā
Oldular ḥüsn-i mülāḳāta sezā **[69]**

Nār-ı Nemrūd'ı Ḫalīl'e Mevlā

[100] *Yardım sabır ile beraberdir. rahatlamak üzüntü ile beraberdir. Muhakkak ki zorlukla beraber kolaylık da vardır.*

Ḳıldı tefvīż ile gül-geşt-āsā

İki ʿālemde bize kāfī Ḫudā
Ḥasbiya'llāhi teʿālā ve kefā

Ḥikāye

Rūm diyārında var idi bir şāh
İki ferzendi idi vāriṡ-i cāh

Yetişip şāha meḫālīb-i ecel
Ḳalmadı taḫt u şükūh üzre emel

Mihteri etdi o dem taḫta cülūs
Oldu ḥarmān ile kihter meʾyūs

Mekr-i dāderden edip ḫavf u hirās
Oldu endīşe ile pür-īcās

Bu tefekkürle edip terk-i diyār
Bir şeb etdi o maḥalden reftār

Geldi bir menzile çün vaḳt-i ġurūb
O gece çekdi hezār ḫavf u laġūb

Āftāb eyledi çün refʿ-i ẓulm
Etdi şeh-zāde yola vażʿ-ı ḳadem

Bir cevān oldu muṣādif nā-gāh
Oldu şeh-zādeye hem-rāh

Ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāl ol āfet
Etdi şeh-zāde ile ünsiyyet

Ṭabʿına geldi muvāfıḳ bu refīḳ
Oldu mānend-i behişt vebl-i ṭarīḳ

Daḫi bir şūḫ bazergān-zāde
Rāh-ı rāst üzre olup āmāde

Verdi teṣlīṣde saʿādet ṣūret
Etdiler cümlesi ʿaḳd-i ülfet

Hem ṭarīḳ üzre bir ibni dihḳān
Onlara oldu refāḳatle ʿayān

Māhir-i ʿilm-i zirāʿat ʿāḳil
Miṣli yoḳ çiftçi idi el-ḥāṣıl

Rufeḳā beytini Rabb-i erḥam
Ḳıldı çār rükn ile çün müstaḥkem

Çār ebrū gibi bir ḥüsn-i vifāḳ

Etdiler bend-i ḳarārı ıṭlāḳ

Ülfet ü ṣoḥbet ile her şeb ü rūz
Etdiler ṭayy-ı merāḥil niçe rūz

Oldular vāṣıl-ı şöhret-i suṭūr
Miḥen-i rāh ile gelmişdi fütūr

Etdiler onda ḳıyām u ārām
Zād-ı rāh olmuş idi daẖi tamām

Cümlesi ḳalmış idi bī-vāye
Yoġ idi dirheme dāʾir māye

Dedi o dem birisi ey yārān
Nafaḳa celbine lāzım pūyān

Edelim her birimiz ṣarf-ı hüner
Bī-teşebbüs̱ ele zīrā ne geçer **[70]**

Ṣāḥib-i ḥüsn-i cemāl onlardan
Dedi yārāna cemāl-i aḥsen

Cemʿ-i māl etmegedir bāʿis̱-i tām
Māl degil cān verir aṣḥāb-ı ġarām

Faẖr edip dedi bazergān-zāde
Ṣāḥib-i hūş u ẖıred her cāde

Elde sermāye ne reʾyi ḥāżır
Celb eder ṣarf ile māl-i vāfir

Dedi yārānına dihḳān-zāde
Ṣāḥib-i kesbe nuḳūd āmāde

Dāʾim esbāba teşebbüs̱ lāzım
Kesb ile oldu maʿīşet ḳāʾim

Açdı şeh-zāde belīġāne dehen
Ḥaṣr edip baḥs̱-i tevekkülde suẖan

Dedi iẖvānına rezzāḳ-ı cihān
Ḳulunuñ rızḳını eyler iḥsān

Ne ḳadar etse ʿibādı tedbīr
Eder īcābını icrā taḳdīr

Vāḳıʿā ḥüsn-i cemāl ʿaḳl u kemāl
Daẖi taḥmīl-i meşāḳa aʿmāl

Sebeb-i māl ü menāldir biliriz
Yaʿni bu mebḥas̱e teslīm oluruz

Līki bir şey᾿i Ḫudā etse murād
Bī-teʿeb ʿabdini eyler dil-şād

Bir şeye olsa irādet māniʿ
Cidd ü saʿy eder elbet żāyiʿ

Māniʿ ü muʿṭi Ḫudā'dır yārān
Emr ü taḳdīrine vābeste cihān

Gösterip emrine teslīmiyyet
Eyleriz Ḥaḳḳ'a bu yüzden ṭāʿat

Bu suḫanlarla o gün etdi mesrūr
Ḳaldı ferdāya bu re᾿y-i maʿsūr

Celb-i ʿīş etmege ferdāda hemān
Der-i şehre gelip ibni dihḳān

Oldu mesmūʿı revāc-ı hīzem
Kūha ʿazm eyledi sürʿatle o dem

Der-ʿaḳeb celb ile bir yük hīzem
Bedel oldu ṣatıp on dirhem

Aḫẕ edip dürlü ṭaʿām ile şarāb
Semt-i yārāna hemān ḳıldı şitāb

Etdi dervāze-i şehre işʿār
Kesb-i kār ehline yoḳdur ġam u zār

Kesb-i yek-rūzesi deh dirhemdir
Mālik-i dirhem-i deh bī-hemdir

Mütenaʿʿim olup ol gün yārān
Etdi yārānı mihmān-ı dihḳān

Ṣāḥib-i ḥüsn-i cemāl ol şeb-tār
Oldu zīnetde endām u ʿıẕār[101]

Ḳıldı ḫūrşīde ṭulūʿı ibrām
Etdi nāzende reviş şehre ḫırām **[71]**

Yoġ idi ehl-i dili ol şehriñ
Bir idi ḳadri ḫazefle güheriñ

Baḳmadı kimse o māha ḳaṭʿā
Ehl-i belde idi meyyāl-i nisā

Yoḳ imiş ḥāṣılı onda insān
ʿAfv ola oldu ise sürç-i lisān

[101] Bu mısraın vezni bozuktur.

Şuʿarā çünki sever ḫūbānı
Dür gibi naẓma çeker ḫūbānı

Zene meyl edici zenden ṣayılır
Merd olan ṭıfl-ı cevāna bayılır

Ḥāṣılı kūşe-i şehr içre ḥazīn
Pür-keder biri de olmuşdu mekīn

Oldu bir zen o cevāna meftūn
Bir kenīzek oña oldu maḳrūn

Ṭaraf-ı zenden edip ʿarż-ı selām
Eyledi daʿvete basṭ-ı ibrām

Der-ʿaḳeb oldu muḥīb ez-dil ü cān
Ḫāne-i ʿāşıḳaya oldu revān

Oldu mihmānı o gün el-ḥāṣıl
Oldular dürlü murāda vāṣıl

Semt-i yārāna olunca niyyet
Yüz direm oldu ḳadūma ücret

Böyle bir dilbere elbette zenān
Māl degil cānı ederler iḥsān

Aḫẕ edip onuñ ile dürlü ṭaʿām
Etdi yārānı mükemmel iṭʿām

Yazdı dervāze-i şehre der-ān
Ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāle bir ān

Ne keder māl ü menālde ḳıllet
Yüz direm seyr-i cemāle ḳıymet

Yevm-i s̱ālis̱de bazergān-zāde
Oldu bu ḫıdmete çün āmāde

Eyledi vaḳt-i seḥer şehre duḫūl
Bir bazergāna hemān buldu vuṣūl

Var idi ḫayli metāʿı ḥāżır
Almamış idi henūz bir tācir

Tāciriñ aldı metāʿın der-ān
Ṣarfına etdi o gün saʿy u revān

Onu on bir ḳazanıp el-ḥāṣıl
Biñ direm naḳde çün oldu vāṣıl

Aldı esbāb-ı maʿāşı bisyār

Etdi yārānına der-ān iḥżār

Yazdı dervāzeye o daḫi hemān
Ṣāḥib-i ʿaḳla keder yoḳ bir ān

Oldu yek-rūze-i kesb-i ʿāḳil
Biñ direm aḳçeye olmaḳ vāṣıl

Geldi şeh-zādeye nevbet ferdā
Etdi aḥvālini tefvīż-i Ḫudā

Cānib-i şehre hemān oldu revān
Baḳ ne luṭf etdi Ḫudā-yı mennān [72]

Beldeniñ şāhı vefāt etdi o gün
Ḫalḳ-ı ʿālem idi cümle maḥzūn

Ḳaṣr-ı şāhīye gelip şeh-zāde
Seyr-i mātemde idi āmāde

Ḳalmamış idi veliyyi ʿahdi
Ne nebīresi ne bir ferzendi

Cemʿ olup cümle vezīr ü vükelā
Meşveret eylediler kim āyā

Ḳanġı şāha tebaʿiyyet lāzım
Kim ola yoḫsa bu emre ḳāʾim

Bu kelām üzre olurken vükelā
Onda şeh-zāde dururdu tenhā

Gördüler onda ki bir bīgāne
Ṣoḥbete diḳḳat eder mestāne

Onu cāsūs diyü bādī-i naẓar
Ḥabs için meclise celb eyediler

Ḥāl ü keyfiyyeti olduḳda suʾāl
Ser-güẕeştinden edip basṭ-ı maḳāl

Etdi şeh-zāde lakin onda beyān
Daḫi ṭavrında idi ṣıdḳı ʿayān

Sebeb-i maḳdemi hem oldu suʾāl
Eyledi basṭ-ı beyān-ı aḥvāl

Vālidiniñ daḫi dīvānında
Var idi onu görenler onda

Etdiler ḳavlini taṣdīḳ u ḳabūl
Oldular cümlesi bu ḥāle melūl

Şevket-i vālid ü ecdādı hemān
Olunup onda beyān u ityān

Važʿ u ṭavrı idi hem şāhāne
Verdi ḥayret suḫanı dīvāne

Cemʿ olup onda ḳalıp ʿālem
Dediler işte budur emr-i ehem

Başḳa şāh istemege yoḳ ḥācet
İşte şeh-zāde sezā-yı şevket

Etdiler cümlesi yek-dil bīʿat
Geçdi şeh-zādeye taḫt u şevket

Meger ol beldede idi āyīn
Bindirip pādşāhı bile o ḥīn

Gezdirirlerdi ʿumūm şehri bütün
ʿĀdeti etdiler icrā hem o gün

Gezerek saṭvet ile şeh-zāde
Cümle erkān u cünūd āmāde

Geldi dervāze-i şehre der-ān
Görünüp onda ḫuṭūṭ-ı yārān

Āb-ı zerle o suṭūr üzre hemān
Şöyle naḳş olmasın etdi fermān

Ẕī-tevekkül olanı böyle Ḫudā
Kesb-i yek-rūzede bī-renc ü ʿanā

Ṣāḥib-i salṭanat u cāh eyler
Mālik-i mülk ü şehen-şāh eyler [73]

Baʿdehū etdi maḳarra ʿavdet
Etdi yārānı ḥużūra daʿvet

Ṣāḥib-i ʿaḳlı o dem etdi vezīr
Kevkeb-i baḫtını ḳıldı tenvīr

Oldu nāẓır daḫi ibni dihḳān
Cümle emlāk-i hümāyūna hemān

Ṣāḥib-i ḥüsn ü cemāle der-ān
Edip emvāl-i firāvān iḥsān

Der-ʿaḳeb eyledi nefy ü iclā
Vermedi mekşine ruḫṣat ḳaṭʿā

Tā ki bu ḥüsne sebeb fısḳ u fücūr

Olmaya şāyiᶜ-i şehr-i Nasṭūr

İᶜtiẕār etdi bu yüzden bisyār
Der-ᶜaḳeb etdi cevān terk-i diyār

Ẕī-tevekkül olanı böyle Ḫudā
Ṣāḥib-i şevket edermiş dānā

Sebebe eyler ise kūh-ı kūşiş
Her umūruñda tevekkülle çalış

Bīdpā ḳıṣṣaları oldu tamām
Ġayrı ẕeyliyeye sevḳ oldu kelām

Der-Tercīḥ-i Ḥażer ber-Seyāḥat ü Sefer

Ḳāle ᶜaleyhi's-selām: Es-seferü ḳıṭᶜatü mine's-saḳar[102].
Ve fī ḥadīs̱i āḫar: Es-seferü ḳuṭᶜatün mine'l-ᶜaẕābi yemneᶜu eḥadüküm ṭaᶜāmehü ve şarābehü ve tevmehü fe-iẕā ḳażā eḥadüküm tühmetehü min vechihi fe'l-yecᶜali'r-rucūᶜa ilā ehlihi[103].

Çün sefer oldu saḳardan ḳıṭᶜa
Diḳḳat et nefsiñi ondan menᶜe

Rāḥatı miḥnete taḥvīl etme
Ḫᵛāb u ārāmıñı taḳlīl etme

Bā-ḫuṣūṣ kim ola eyyām-ı şitā
Baḥr u berre sefer etme aṣlā

Ḳış günü ᶜazm-i ṭarīḳ-ı deryā
Bi'r-rıżā ḳabre ᶜazīmet-āsā

Bir de zaḥmet çekilir bī-pāyān
Bā-ḫuṣūṣ kim yaġa berf ü bārān

Bir de o gireli murdār ḫānlar
Ne eẕālar çeker ebnā-yı sefer

Uyḳu girmez göze tā vaḳt-i seḥer
Ḫāncı ġaddārıñ elinden ne çeker

Ḥikāye

Bir vaḳit iki kebūter var idi
Birbiri ile refāḳatde idi

Biriniñ ismi idi Bāzende
Hem Nevāzende idi digeri de

[102] *Yolculuk bir çeşit cehennem azabıdır.*
[103] *Yolculuk azaptan bir parçadır. Birinizin yemesini, içmesini, uykusunu men eder. Sizden biri bir yönden işini gördüğü zaman ailesine dönmek için acele etsin.*

Yaʿni bir lānede her dem dem-sāz
İki dāder gibi dāʾim hem-rāz [74]

ʿĪş-i dāʾimleri āb u dāne
Hem ḳarār-gehleri bir kāşāne

Etmek ister idi Bāzende sefer
Menʿ ederdi Nevāzende eger

Kār-ger olmadı etdi pervāz
Eyledi ẖayli mesāfe iḥrāz

Murġ-zāra yetişip vaḳt-i ġurūb
Renc-i rāh ile ḥużūru meslūb

Bir nihāl üzre o şeb etdi ḳarār
Elem-i rāh ile idi bī-zār

Oldu şiddetle nüzūl-i bārān
Āteş-i raʿd ile diller sūzān

Bīm-i cān ile o şeb tā be-ṣabāḥ
Bulmadı nefsine bir cāy-ı merāḥ

Her ne ḥāl ise geçirdi o şebi
Oldu teb-ẖāle nehīb ile lebi

Etdi bir başḳa ṭarīḳa reftār
Yolu bir şāhīne oldu dūçār

Her ne ḥāl ise geçirdi onu da
Oldu bir cāda o şeb ẖᵛābīde

Geldi pervāza hemān vaḳt-i seḥer
Çep ü rāsta ederek ʿaṭf-ı naẓar

Maraż-ı cūʿ ile selb oldu mecāl
Ārzū-yı vaṭanı verdi melāl

Bir kenāra yetişip ol ġam-ẖᵛār
Dāne dökmüşler idi bir miḳdār

İltifāṭ eyler iken dāneleri
Beste-i dām olaraḳ pāy u seri

Oldu bu ḥāl ile nevmīd-i necāt
Ḳalmadı sīnede ümmīd-i ḥayāt

Mużṭarib oldu miṡāl-i meẕbūḥ
ʿUḳde-i dāmını gördü meftūḥ

Şükr ü ḥamd eyleyerek bī-pāyān

Dāneden vāz geçip etdi ṭayrān

Geşt-zār içre görüp bir dīvār
Etdi āsāyiş için onda ḳarār

Ḥāżır idi o maḥal bir kūdeg
Atdı bī-çāreye der-ān bir seng

Ṭoḳunup bāline düşdü çāha
İşi ḳalmışdı hemān Allāh'a

Çāhda ḳaldı o şeb Bāzende
Oldu feryād-resi Mevlā onda

Biñ belā ile çıḳıp oldu revān
Semt-i meʾvāsına etdi ṭayrān

Ṣafḳ-ı bāl ile Nevāzende hemān
İşidip maḳdemini dil-şādān

Etdi Bāzende'yi çün istiḳbāl
Żaʿf-ı ḥāl ile görüp etdi melāl

Dedi ey yār nedir bu aḥvāl
Żaʿf-ı bāl ile melāl ü belbāl [75]

Ser-güẕeştin o daḫi ḳıldı beyān
Mācerā-yı elemin etdi ʿayān

Tevbe-i ʿazm-i beyābān etdi
Kürbet-i ġurbeti destān etdi

Der-Fevāʾid-i Seyr ü Seyāḥat

Sāfirū taṣıḥḥū ve türzeḳū[104].
Ve fī ḥadīẕin aḫara: Sāfirū taṣıḥḥū ve tuġnemū[105].

Mısrāʿ

Bisyār sefer bāyed tā puḫte şeved ḫāmī[106]

Baʿżılar dedi bu ḳavle mercūḥ[107]
Çün seyāḥatle olur ḳalbe fütūḥ

Şebesiz sūd-ı seyāḥat bisyār
Dil-i ḫᵛābīdeyi eyler huşyār

Etmeyen kimseyi seyr-i dünyā

[104] *Sefere çıkın sıhhat bulun ve rızıklanın.*
[105] *Başka bir hadis: Sefere çıkın sıhhat bulun ve zenginleşin.*
[106] *Bir hamın pişmesi için bir çok sefer yapması lazımdır.*
[107] Metinde "Mercūʿ" şeklinde.

ʿAdd eder ehli onu nā-bīnā

Seyr-i büldān ile artar māye
Dost ḳazanmaġa odur sermāye

Niçe ʿibret alacaḳ şeyler var
Niçe maḫlūḳ u niçe kişver var

Edip aṣḥāb-ı hüner seyr-i bilād
ʿİlm ü ʿirfānını eyler müzdād

Ḥāṣılı miḥnet-i ġurbet vāfir
Lākin envāʿ-ı fevāʾid bāhir

Vaṭanıñ rāḥat ise rāḥat dur
Bi'l-ʿakis ise yeriñ ġurbetdir

Ḥikāye

Var idi iki refīḳ-ı hem-rāz
Yaʿni bir kūh-ı bülendde iki bāz

Bir beçe verdi olara Mevlā
Dāʾimā eyleyerek celb-i ġıdā

Besleyip māderi āġūşunda
Pederi idi miṣāl-i bende

Etdiler ṭuʿmeye bir gün pervāz
Oldu bāz-beçe terennüm āġāz

Der-ʿaḳeb düşdü yere eyledi āh
Bir zaġan fāre diyü bī-āgāh

Der-ʿaḳeb bāz-beçeye etdi hücūm
Edicek lānesine vażʿ-ı ḳudūm

Rīş ü çengāle ʿalāmet gördü
Daḫi ṭabʿında muḥabbet gördü

Terbiyet eyledi ferzend-āsā
Gün-be-gün ḳāmeti oldu bālā

Oldu çengāli kemāline resīd
Gevher-i ẕātı daḫi oldu bedīd

Gördü bu ḫilḳat-i māder-zādı
Ḥāl bu ki kendi zaġan evlādı **[76]**

Zaġana beñzemezem ṣūretde
Şekl-i ażdād ile hem sīretde

Neʿaceb lānelerinde dil-bend

ʿAdd ederler beni gūyā ferzend

Dāʾimā böyle taṣavvurlar ile
Oldu endīşe ile pür-vāle

Seyr edip onda zaġan bu ḥāli
Ṣordu ṭabʿında olan belbāli

Dedi efkār ile oldum ḳābiż
ʿAzm-i ġurbet dile oldu fāʾiż

Eyledi gerçi naṣīḥat bisyār
Kār-ger olmadı ammā deyyār

Eyledi resm-i vedāʿı ikmāl
Ṭayrān eyleyip açdı şehpāl

İndi bir ḳulle-i kūh üzre ḳarār
Dāʾimā eyler idi ṣayd u şikār

Gördü bir kebk-i derī bī-ḳudret
Eyledi ṣaydına ḥaṣr-ı himmet

Etdi bir ḥamlede āġuşte-i ḫāk
Sīnesin eyledi minḳār ile çāk

Görmemiş idi bu ems̱āli ġıdā
Etdi bu ṭuʿmeden iḥrāz-ı ṣafā

Ülfet-i tām ile ṣayda her bār
Kebg ü tīhūları eylerdi şikār

Bir gün o memleketiñ pādşehi
Ṣayd ederken düşüp ol cāya rehi

Sāʿidinde var idi çün bir bāz
Ḳaṣd-ı ṣayd ile edince pervāz

Der-ʿaḳeb bāz-ı serīʿu'l-himmet
Eyleyip basṭ-ı cenāḥ-ı sürʿat

Der-ʿaḳeb aldı şikār-ı bāzı
Ḳaṣabu'l-sebḳı olup iḥrāzı

Şāh görüp sürʿatin oldu ḥayrān
Ṣaydına eyledi emr ü fermān

Ḳurdular dām-ı ḥiyel ṣayyādān
Onu der-dest ile oldu şādān

Şāh görüp onda yem-i istiʿdād
Gün-be-gün ḳudreti ḳıldı müzdād

Ṣayda ʿazm eylese ḳanḳı cāya
Eyleyip sāʿidine pīrāye

Cümle nāzāna ederdi tercīḥ
Eyleyip yādını dilde tesbīḥ

Etdi devlet ḳuşu ol bāzı sefer
Devlete ʿazm-i seferdir rehber

Der-Fażīlet-i Ḳanāʿat

Ḳāle ʿaleyhi's-selām: El-ḳanāʿatü kenzün lā yüfnā[108]*.*
Ve fī ḥadīs̱in āḫara: El-ḳanāʿatü mālün lā yünfedü[109]*.* [77]

Olmaz erbāb-ı ḳanāʿatde keder
Olur āsāyiş-i bāle maẓhar

Renc-i bülbüle ḳanāʿat merhem
Ḥırṣ ile derde düşer çün ādem

Ḳāniʿ-i rızḳ-ı muḳadder olasın
Dāʾimā feyż-i fütūḥu bulasın

Ḥırṣ ile olma zebūn-ı ālām
Ṣāḥib-i ḥırṣa müheyyā asḳām

Ḥikāye

Gürbesi var idi bir pīr-i zārıñ
H̱ıdmetin rüʾyet eder idi onuñ

Dāʾimā mūşa şikārı maḳṣūd
Daḫi şūrbāya ġıdāsı maḥṣūr

Laḥm u nān görmemişdi deyyār
Maraż-ı cuʿa müdāmen dūçār

Ḳalmamış idi teḥāfütle mecāl
Olmamış idi cihānda ḫoş-ḥāl

Bir gün ʿazm eyledi bām-ı beyte
Çep ü rāstına baḳıp dil-ḫaste

Gördü bir gürbe ki mānend-i şīr
Eylemiş semt ile cismin taḫmīr

Eylese gāhi ġırīv ü efġān
Görünür şāʾibe-i şīr-i jiyān

Gürbe-i pīre-zen oldu ḥayrān

[108] *Kanaat tükenmez bir hazinedir.*
[109] *Başka bir hadis: Kanaat bitmeyen bir maldır.*

Ṣordu feryād ile ki ey cānān

Nereden geldi size bu devlet
Görünür sende ʿaceb bir ṣūret

Dedi ol gürbe-i hem-sāye hemān
Benim ol bende-i sulṭān-ı cihān

Semizāt tāze simīddir loḳmam
Ṭuʿme-i şāh-ı cihāndır ṭuʿmem

Gürbe-i zen işidip böyle cevāb
Eyledi oña bu resm üzre ẖiṭāb

Et simid bildigim bir taʿbīr
Naṣıl eşyā ise eyle taḳrīr

Yedigim sāye-i zende şūrbā
Hem şikārımla olur fāre ġıdā

Dedi bī-çāre nedir bu ḥālet
Var iken maṭbaẖ-ı şāha ḳurbet

Ẕenc olur onda ṭuyūr u aġnām
Dizilir ṣubḥ u mesā dürlü ṭaʿām

Yarın āmāde olur iseñ eger
Olayım ẕātıñıza hem rehber

Göresin onda simāṭ-ı bisyār
Olasın oña müdāvim her bār

Cāna minnet diyerek gürbe-i zen
Oldu bu ḳavl ile vābeste suẖan

Etdiler resm-i vedāʿı icrā
Gürbe-i zende ẓuhūr etdi ṣafā [78]

Fikr-i ferdā ile oldu şādān
Geldi nezd-i zene şād u ẖandān

Māceräyı zene etdi taḳrīr
Ẕikr edip cümle naḳīr ü ḳıṭmīr

İşidip onu zen oldu pür-ġam
Ḥaḳ-şināslıḳ ile nuṣḥ etdi o dem

Ehl-i dünyāya firīfte olma
Öyle iġvā ile ẕillet bulma

Ḳāniʿ-ı luṭf-ı Ḫudā ol ne ise
Ḥırṣ ile bulmadı rāḥat kimse

Eyledi nuṣḥ u veṣāyā bisyār
Kār-ger olmadı ammā deyyār

Vaḳt-i maʿhūda teraḳḳubla hemān
Semt-i maḳṣūda o dem oldu revān

Gitdiler gürbe-i hem-sāye ile
Vermeyip ẕerre cevāz ihmāle

Ṭabʿ-ı şāhī meger ol es̱nāda
Gürbeden olmuş idi āzurde

Gürbe rāḥat mı verir insāna
Süfre ḥāżır olucaḳ meydāna

Mavlayıp sibḳat edip birbirine
Uzadır destini etmek yerine

Cemʿ olup onda niçe tīr-i endāz
Kedi ṣaydına verilmişdi cevāz

Gürbe-i zen olup onda ġāfil
Ḥırṣ ile süfreye oldu vāṣıl

Eyledi buy-ı ṭaʿām istişmām
Ḳalmadı onda mecāl-i ārām

Uġrayıp tīr-i ciger-sūza hemān
Mavlayıp eyledi feryād u fiġān

Bedeni ḫūn ile āġuşte olup
Dest ü pā tīr ile işkeste olup

Hevl-i cān ile ḳaçardı ondan
Der idi ölmez isem ger bundan

Olayım ḳāniʿ-ı mūş u şūrbā
Geçmeyem pīre-zenimden ḳaṭʿā

Böyledir eks̱er-i ḫuddām-ı zamān
Ḳadr-i maḫdūmunu bilmez bir ān

Kendisin nāz u istiġnāya çeker
Oñmaz onlarda ḳapu ḳapu gezer

Der-ʿAdem-i İhtiyāc-ı Rızḳ-ı Muḳadder be-Cüst ü Cuy-ı Beşer

Rızḳı ḥācete ṭaleb-kār olmaḳ
Gelir elbette ḥuṣūle muṭlaḳ

Rızḳ için etme tekāpū ḳaṭʿā
Ḫalḳ eden rızḳıñı eyler aʿṭā

Ḥikāye [79]

Var imiş mülk-i Ḥaleb'de bir şāh
Rūz-gār-dīde vü ṭabʿı āgāh

İki şeh-zāde ʿaṭā etdi Ḫudā
Erdiler ḥadd-i bülūġa hem-pā

ʿĪş ü ʿişretle olup rūz u leyāl
Etdi maġrūr oları cāh u celāl

Olmayıp ḳadrine mālik vāḳıf
Birbirinden idi ġāyet müsrif

Fikr edip şāh-ı cihān bu ḥāli
Kendiden ṣoñra cemīʿ-ı māli

ʿĪş ü ʿişretle ederler ifnā
Dalḳavuḳ zümresi eyler yaġma

Şöyle reʾy eyledi şāh-ı kāmil
Ḥüsn-i tedbīr edip ol dānā-dil

Onda bir zāhid-i ʿābid var idi
Ẕerre āṣār-ı ḫıyānet yoġ idi

Ne ki var cümle nuḳūd u cevher
Kimseye etmeden īmā vü ḫaber

Eyledi cümlesini āmāde
Defn edip ṣavmaʿa-i zāhidde

Olmadı kimse bu ḥāle āgāh
Zāhide etdi vaṣıyyet kim şāh

Vere zāhid onu ferzendlerine
Tā ki bir vaḳt żarūret görüne

Etdi bir maḫzen-i āḫir inşā
Vażʿ edip ol yere cüzʾī eşyā

Daḫi şeh-zādelerin ol şāh
Yalıñız maḫzene etdi āgāh

Baʿdehū etdi vefāt ol dānā
Zāhide daḫi erip merg-i ḳażā

Ḳaldı ol ṣavmaʿada māl-i vefīr
Olmadı kimse bu aḥvāle ḫabīr

Daḫi şeh-zādelere ḳısmet-i māl
Olaraḳ bāʿiṣ-i īḳāʿ-ı cidāl

Żabṭ edip mülk ü nuḳūdu mihter
Ḳaldı ḥarmān ile ḫāsir kihter

Māl-i vālidden olup bī-behre
Geçmedi destine hīç bir pāre

Ġam u endūh ile oldu dil-rīş
Gelip ol ṣavmaʿaya pür-teşvīş

İstedi ṣādıḳ-ı yār-ı pederi
Yaʿni ol zāhid-i himmet-es̱eri

Ḫaber-i fevtine olup āgāh
Ḥüzn-i bisyār ile etdi eyvāh

Etdi ol ṣavmaʿaya ferş-i ḳıyām
Onda dervīşlige ḥaṣr etdi merām

Var idi ṣavmaʿa içre bir çāh
Ṣu alur idi o çāhdan her-gāh

Ṣarḳıdıp baḳracı bir gün nā-gāh
Gör ne luṭf etdi cenāb-ı Allāh **[80]**

Düşürüp delvi o sāʿat çāha
Etmege eyledi ġayret çāha

Ḳaʿr-ı çāh içre görüp bir ḥufre
Oldu meşġūl o maḥalli ḥufra

Es̱er-i maḫzen olunca ẓāhir
Gördü var onda nuḳūd-ı vāfir

Eyleyip şükr-i firāvān-ı Ḫudā
Etmedi kimseye rāzın ifşā

Eyledi onda tevekkülle ḳıyām
Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a ʿibādetle müdām

Dāderi eyledi māli itlāf
Meslegi oldu ṭarīḳ-ı isrāf

Oldu düşmeni daḫi bir gün ẓāhir
Görünüp maṣrif-i ordū vāfir

Eyledi maḫzen-i maʿhūdu küşād
Māl-i endek ile oldu nā-şād

Cüzʾi ʿaskerle żarūrī nā-kām
Eyledi düşmen ile ḥarbe ḳıyām

Oldu meydān-ı meṣāf içre helāk

Görücek ʿaskeri āġuşte-i ḫāk

Ṣulḥ edip düşmen ile bī-ārām
Etdiler ṣavmaʿaya ʿaṭf-ı zimām

Geçirip taḫta olundu bīʿat
Verdi maḳṣūdunu Rabb-i ʿizzet

Eyledi Ḥaḳḳ'a tevekkülle ḳıyām
Etdi Mevlā onu īṣāl-i merām

Rızḳına etdi resīde Mevlā
Etmedi saʿy u temennā ḳaṭʿā

Mütevekkil olanıñ ḥāli budur
Ḳısmetin böyle sühūletle bulur

Der-Ḳabīḥ-ı İsrāf u Sefāhat

İnna'llahe lā yuḥıbbü'l-müsrifīn[110]

Ola īrāda muvāfıḳ maṣrif
Oldu mez̠mūm-ı şerʿ ehl-i serif

Ṣanma isrāfı seḫādan maʿdūd
Pek ḫaṭā oldu bu ḳavl-i merdūd

Māl çün oldu ḥayāta zīnet
Eyle ḥıfẓında müdāmen diḳḳat

Yazdı Ḫayriyye'de Nābī merḥūm
Yaʿni ol ġāʾiṣ-i deryā-yı ʿulūm

Şerʿ ile ḥikmet ile bu tems̠īl
ʿİzzet-i mālde aḳvā-yı delīl

Ehl-i ḥikmet dedi cemʿ-i emvāl
Kesb-i sermāye-i esbāb-ı nevāl

Bir girān sengi ḳoparmaḳ gibidir
Ḳulle-i Ḳāf'a çıḳarmaḳ gibidir

Ḫarc u ṣarfı onu gerdān etmek
Kūh dāmānına ġalṭān etmek

Düşme girdābe-i teşvīş ü ġama
Telef-i māl ile eyvāh deme [81]

Esḫıyā zümresi maḥbūb-ı Ḫudā
Müsrifīn ise şeyāṭīn-āsā

[110] *Şüphesiz ki Allah israf edenleri sevmez.*

Yerine ṣarf eder erbāb-ı seḫā
Fażla-i mālini eyler aʿṭā

İḳtiṣād üzre gerek yaʿni seḫā
Olmaya vāṣıl-ı ṭavr-ı süfehā

Etdirip māliñi ġayra tārāc
Ne revādır olasın sen muḥtāc

Biliriz kim niçe mīrāṡyediler
Dalḳavuḳlar ile māli yediler

ʿĀḳıbet nāna olunca muḥtāc
Buldu bāzār-ı nedāmetde revāc

Faḳr ile oldu diger-gūn ḥāli
Ẕemm ederlerdi yabanlar māli

Böyledİr ḥāl-i cihān ey dānā
Fikr edip mālİñi Etme ifnā

Ḥikāye

Bir vaḳit ġallesini bir dihḳān
Etdi anbār-ı ḥaremde pinhān

Daḫi bir fāre idi oña civār
Oldu sermāye ġılāl-ı anbār

Açdı dendānı ile bir sūrāḫ
Keşf edip gendüme bir rāh-ı ferāḫ

Cemʿ olup başına mūş-ı bisyār
Etdiler merkez-i ḫıdmetde ḳarār

Gūyiyā cümlesi ḫuddām u ḫavel
Üşdüler gendüme gūyā ḳummel

İḥtiyāṭ eylemedi ol fāre
Yedirip dāneleri onlara

Gelmeyip bāline fikr-i noḳṣān
Ẓann eder idi ki yoḳdur pāyān

Onlarıñ baṣma ḳalıp sözlerine
İʿtimād eyleyerek ẓāhirine

Cümlesin ʿadd ile aṣḥāb-ı vefā
Onlara eyler idi bezl-i ʿaṭā

Nā-gehān ẓāhir olup sāḳıṭ u ġalā
Oldu sūz-baḫş ḳalıp fuḳarā

Oldu muḥtāc-ı küşād-ı anbār
Eyledi onu küşāde nā-çār

Görücek ġalleyi nāḳış dihḳān
Pür-esef eyledi tebdīl-i mekān

Naḳl edip onu diger anbāra
Vāḳıf olduḳda gürūh-ı fāre

Gitdiler her biri bir aḳṭāra
Ḫᵛāb-ı ġafletde idi bī-çāre

Ḫᵛābiden ṣubḥ-dem oldu bīdār
Görmedi onda ne aġyār u ne yār

Ḥāl-i yārāna taḥayyürle hemān
Oldu taḥḳīḳa bu ḥāli pūyān **[82]**

Olucaḳ ḳaḥṭ u ġalāya vāḳıf
Ḥāl-i yārānını oldu ʿārif

Eyledi ʿazm-i ṭarīḳ-ı anbār
Görmeyip ġalleden onda ās̱ār

Ḥayf ile etdi girībānını çāk
Eyledi cismini āġuşte-i ḫāk

Bulmadı ġayrı bu ḥāl ile necāt
Etdi itmām-ı ḥubūbāt-ı ḥayāt

Der-Fevā'id-i Bez̠l-i Maḳdūr ber-Feḥvā-yı *Himmetü'r-Ricāli Taḳlaʿu'l-Cibāl*[111]

Ġarażıñ cāh u tecemmülse eger
Ḫaṭar u mehlekeden etme ḥaz̠er

Görünür niçe mekārihde ʿayān
Ḫayr ile ṣāḥibin eyler şādān

Vardır ʿuzletde egerçi rāḥat
Dāniyi ḳāżi eder hem ġayret

Bāz-ı cür'etle bulur ḳadr ʿalā
ʿÖmrü az ise de ḳadri bālā

Kerkesiñ ʿömrü olur sāl-i hezār
Yedigi cīfedir ammā her bār

Ḥikāye

Var idi iki refīḳ-ı bī-kām

---

[111] *Büyük kişilerin himmeti dağlara takla attırır.*

Biri Sālim biri Ġānim'le be-nām

ʿAzm ederlerdi seyāḥatle müdām
Oldu bir çeşmede bir gün ārām

Etdiler onda temāşā vü naẓar
Ṣu içinde görünüp bir mermer

Ḫaṭṭ-ı sebz ile yazılmış üzeri
Etdiler oña ki meyl-i naẓarı

Şöyle yazmışlar o mermerde ʿayān
Key nüzūlüyle şeref-baḫş-ı mekān

Bilmiş ol mertebeñi sen ʿālī
Ḳılma tecvīze sezā ihmāli

Çeşme-i ābı hemān eyle ʿubūr
Bīm-i ġarḳ ile ṣaḳın etme ḳuṣūr

Dāmen-i kūhda bir ṣūret-i şīr
Seng-i ḫārādan olupdur taṣvīr

Eyleyip dūşuña sengi taḥmīl
Ḳulle-i Ḳāf'a edip hem tavṣīl

Bu şerāʾiṭlar olunca kāmil
Olasın luṭf-ı Ḫudā'ya vāṣıl

ʿAzm edip oña şürūʿa Ġānim
Onu menʿ etdi refīḳı Sālim

Dedi bir ḫaṭ ki debīri mechūl
İʿtimād etmez oña ehl-i ʿuḳūl

Güẕer-i āb ise der-kār-ı ḫaṭar
Seng ile kūha niçe çıḳa beşer

Hem netīcesi bu kāruñ mechūl
Buña ʿazm eylemedir nā-maʿḳūl [83]

İḫtilāf oldu olarda ẓāhir
Etdiler terk-i refāḳat āḫir

Ġānim'e etdi vedāʿı Sālim
Rāhına oldu o anda ʿāzim

Etdi Ġānim o şurūṭu icrā
Kūha ʿazm eyledi hem bī-hemtā

Gördü bir şehr-i vasīʿ-ı helūn (?)
Oldu bu ḥālete ḥayret maḳrūn

Bir ṣadā eyledi şīr-i sengīn
Lerze-nāk oldu o dem çarḫ-ı berīn

İşidip onu ahālī derḥāl
Ġānim'i eylediler istiḳbāl

Götürüp şehre onu cümle enās
Salṭanat taḫtına oldu iclās

Meger ol beldede imiş ʿādet
Şāhları etse beḳāya rıḥlet

Şīr imiş onda ṭılısm-ı ber-ḥāl
Her kime yāver olursa iḳbāl

Mūcib-i ḫaṭ ile olup ʿāmil
Taḫt-ı pür-şevkete olur vāṣıl

Der-Mefādü'l-Cezā'i min Cinsi'l-ʿAmel

Nīk ü bed cümlesi maḥṣūl-i ʿamel
Çün mükāfāt-ı cezā cins-i ʿamel

ʿAmel-i şerri edince īḳād
Bulur onuñla ḳażā istiʿdād

Sū'-i ḳaṣd eyleyip uḫrāya hezār
Çoḳdur o dāma olanlar dūçār

İyilik elde imiş sermāye
Verme bedlikle onu yaġmaya

Ḥāṣılı ḫayr ola kim aʿmāliñ
Ḫayr-ı pür-sūd ola dā'im ḥāliñ

Ḥikāye

Verdi bir zāhide bir şāh ḫilʿat
İstedi etmege bir düzd sirḳat

Zāhidüñ o ………[112] oldu mürīd
Bir gece buldu yolun şaḫṣ-ı pelīd

Ḫilʿati sirḳat edip ol şeb-tār
Etdi ārāmını tebdīl-i firār

Ṣubḥ-dem eyledi zāhid diḳḳat
Gördü yoḳ onda mürīd ü ḫilʿat

Oldu teftīşine der-ān pūyān

[112] Bu kısım metinde siliktir.

Cānib-i şehre hemān oldu revān

Gördü rāh üzre dü naḫcīr-i şeḥīm
Birbiri ile eder ḥarb-ı ʿaẓīm

Dem-i seyyālelerin bir rūbāh
Ḥırṣ ile yalar iken çün nā-gāh

Rāst gelip onda miyāna der-ān
Oldu āġuşte-i ḫāk-i meydān **[84]**

Cānib-i şehre hemān etdi güẕer
Geç ḳalıp gördü ḳapanmış ḳapular

Ḳaldı bīrūn şehirde şeb-tār
Oldu ḥayretle perīşān efkār

Var idi onda hemān bir ḫāne
Bir zen ʿaṭf etdi naẓar bīrūna

Zāhide raḥm edip etdi daʿvet
Ki ede onda o şeb beytūtet

Meger ol zen idi bir bed-kirdār
Var idi onda cevārī bisyār

Dürlü zīnetler ile zīb-āver
Müşterī celb eder idi geceler

Cāriyeden birine ez-dil ü cān
ʿĀşıḳ olmuş idi bir tāze civān

O gece gelmiş idi ʿişret için
Yaʿni maʿşūḳa ile ṣoḥbet için

ʿĪş ü nūş ile olup mest-i şarāb
Pister-i ḫᵛābda bī-hūş u ḫarāb

O ʿacūze zen edip ḳaṣd-ı civān
Ḳoydu bir māṣureye sem ol ān

Tāzeniñ minḫarına ṭutdu yaḳın
Nefḫ için aġzına almışdı ucun

Çün civān eyledi bir ʿaṭs-i şedīd
Gör ne luṭf etdi Ḫudāvend-i vaḥīd

ʿAks edip cevf-i zene sem der-ān
Āteş-i merg ile oldu sūzān

Mest iken böyle ḫalāṣ oldu civān
ʿAbd-i bī-cürmünü ṣaḳlar Yezdān

Zāhid ol ḥāli daḫi seyr etdi
Ṣubḥ olup dāḫil-i şehre gitdi

Var idi anda kefeşger dostu
Zāhid ol ḫāneye serdi postu

Görücek onu kefeşger derḥāl
Resm-i taʿẓīme etdi ikmāl

Onu ıṣmarladı ehline hemān
Kendi bir maṣlaḥata oldu revān

Fāḥişe idi meger ol ḫātūn
Bir civān idi oña hem meftūn

Zen-i ḥaccām idi dellāleleri
O gece geldi civānıñ ḫaberi

Ḳapuda idi civān āmāde
Hem kefeşger gelip ol es̱nāda

Gördü bīgāneyi ḳapuda hemān
Ḳalmadı fuḥş-ı zene şekk ü gümān

Ḳalmayıp ẕerre kefeşgerde şekīb
ʿAvretin eyledi ḍarb u teʾdīb

Olmayıp ḳāniʿ o teʾdīb ile çün
Eyledi onu hemān bend-i sütūn

Bez ile etdi zeni rencīde
Kendisi oldu o dem ḫᵛābīde **[85]**

Gözedip ʿāşıḳı gördü gelmez
Zen-i ḥaccām da bu ḥāli bilmez

Geldi teftīşe bu ḥāli nā-gāh
Oldu aḥvāl-i zene hem āgāh

Zen-i ḥaccāmı görüp zen onda
Ṣad temennāya olup dil-bende

Dedi gel bunda seni bend edeyim
Tā ki ben semt-i civāna gideyim

ʿAzmime olmaya vāḳıf şevher
Seni gördükçe beni ẓann eyler

Zen-i ḥaccām oña oldu ḳāʾil
Dest ü pā bendini oldu ḥāmil

Çün kefeşger gece oldu bīdār

Eyledi oña ḫiṭāb-ı bisyār

Ḫavf ile etmeyicek redd-i cevāb
Onu ẓann eyleyip ās̱ār-ı ʿitāb

Pür-ġażab oldu bıçaġın der-ān
Ḳaṭʿ edip burnunu vermedi amān

Ṣabr edip bu eleme bī-çāre
Geldi zen vāḳıf olup bu kāra

İʿtiẕār etdi zen-i ḥaccāma
Tesliyet eyledi ol bed-kāma

Bendini etdi küşāde der-ān
Yine kendisi edip bend-i miyān

Bir vaḳit etdi aradan güẕerān
Zen hemān ḥīleye oldu cūyān

Dedi ey ḳādir ü ḳayyūm u eḥad
Bunda yoḳ ṣunʿ-ı kenīzānam (?) ebed

Yoġ iken bende bu efʿāl-i eşer
Baña ġadr eyledi bunda şevher

ʿUzv-ı maḳṭūʿuma berʾāt iḥsān
Pāk-dāmenligime ḳıl burhān

ʿArżumu eyle Ḫudāyā ikmāl
Şemʿ-i nāmūsumu eyle işʿāl

Ḫᵛābdan oldu kefeşger bīdār
Etdi tevbīḫ ile basṭ-ı güftār

Dedi çün ẓāhir iken sende ḳuṣūr
Hīç icābet ede mi Rabb-i ġayūr

Böyle tevbīḫ ile eylerdi teʿeb
Zen hemān dedi *fe-ḥamden* yā Rab

Eylediñ enfüme berʾāt iḥsān
Mihr-i āmālimi ḳıldıñ tābān

İşidip şevheri oldu ḥayrān
Şemʿ ile etdi naẓar hem der-ān

Ṣoḥbetin gördi muvāfıḳ ḥāle
İʿtimād eyleyip ol aḥvāle

Bendini etdi küşāde der-ān
İʿtiẕār eyledi hem ez-dil ü cān **[86]**

Sürʿat-i fiʿline oldu nādim
Etdi taḳṣīrine tevbe dāʾim

Zen-i ḥaccām ise ġam-nāk ü elīm
Ḥayret-i ḥāl ile pür-nedm-i ʿaẓīm

Ne desin ḳavm ü ḳabīle görücek
Ne cevāb vere ḳocası ṣorucak

Elem-i rīş ise dil-sūz müdām
Lerze-baḫş olma mı ḫavf-ı ḥaccām

Ḥāṣılı ḫāneye vardı şeb-tār
Burnunu aldı ele etdi ḳarār

Ḫᵛābdan ḳalḳdı seḥerden ḥaccām
İstedi elbisesin bī-ārām

Zen tevaḳḳufla cevāb verdi oña
Bir vaḳit etmedi s̱evbin aʿṭā

Kīseden aldı bir ustūre hemān
Yed-i ḥaccāma onu verdigi ān

Yoġ idi ustūreye onda lüzūm
Maḳṣadı daḫi degildi maʿlūm

Etdi iẓhār-ı tehevvür ḥaccām
Dedi söyle ne ise bunda merām

Ustūre söyleyen oldu mu saña
Neden īcāb ediyor böyle iẕā

Ḥāṣılı ustūreyi bī-ārām
Atdı zenden ṭarafa çün ḥaccām

Zen hemān ḥīleye oldu demsāz
Dutdu āfāḳı fiġān u āvāz

Yetişiñ burnumu kesdi ḥaccām
Ne ise cürmümü etsin iʿlām

Ḳonuḳomşu işidip efġānı
Ḳoşaraḳ geldi bütün ḥayrānı

Ḳapuya geldi imām u muḫtār
Dediler aç ḳapuyu hey ġaddār

Verdi ḥaccāma bu ḥālet ḥayret
Yoḳdur inkār u ḳabūle ṣūret

Etdiler maḥkemeye çün iḥżār

Etdi ḥaccāma tebeyyin bu kār

Olunup ḥükm-i ḳıṣāṣ iʿlām
Oldu rāżī bu ḳażāya ḥaccām

Zāhid imiş meger onda ḥāżır
Yaʿni teftīş-i mürīde nāẓır

Meclis-i ḳāżiye varıp der-ān
Eyledi ʿıṣmet-i ḥaccāmı beyān

Naḳl edip gördügü efsāneleri
Söyledi ḳāżiye ṣıḥḥat ḫaberi

Oldu teftīş ü taḥarrī der-ān
Mā-vaḳıʿ oldu bu ḥāl üzre ʿayān

Zāhide ḥırṣ-ı mürīd oldu sebeb
Geçdi feḳdāni-i ḫilʿatle teʿeb

Ṭamaʿ-ı ḫūn ile āḫir rūbāh
Murġzār-ı ʿadem oldu miṣvāh [87]

Ġadre düşdü zen-i ṣāḥib-ḫāne
Verdi sem kendi eliyle cāna

Zen-i ḥaccām olaraḳ dellāle
Düşdü burnu kesilip ol ḥāle

Gördüler sūʾ-i mecāzāt-ı ʿamel
Böyledir cümle mükāfāt-ı ʿamel

Ḥikāye-i Diger

Var imiş iki şerīk-i hem-pā
Biri ġāfil biri ẕī-ʿaḳl u ẕekā

Tīz-hūş idi çün ism-i ʿāḳil
Ḥāzim olmuş idi nām-ı ġāfil

Etdiler ʿazm-i ticāretle sefer
Buldular yolda biraz ṣāfī zer

Tīz-hūş dedi bu naḳd-i bisyār
Olamaz böyle ticāret-i diyār

Bir dıraḫt içre onu ḥıfẓ edelim
Birazın aḫẕ ile şehre gidelim

Lāzım olduḳça alırız bundan
Olmaz endīşe-i āfet ondan

İʿtimād etdi bu ḳavle Ḥāzim

Ṣıdḳına oldu refīḳıñ cāzim

Aldılar cüzʾī bir altun ondan
Etdiler zīr-i dıraḫtı medfen

Geldiler cānib-i şehre mesrūr
Çend rūz etdi bu ḥāl üzre mürūr

Tīẕ-hūş vardı o cāya tenhā
Aldı altunları etdi iḫfā

Ḥāzim idi bu ḫaberden ġāfil
Naḳd ḫarc oldu ḫitāma vāṣıl

Tīz-hūş'a varıp etdi dāder
Aḳçeniñ ḫarca luzūmu iẓhar

Ruḫṣat olursa berāber gidelim
Birazın maṣrafa iḫrāc edelim

Gösterip rūy-ı tecāhül der-ān
Oldular mevżiʿ-i maʿhūda revān

Gördüler ḳalmamış altundan eẟer
Arayıp diḳḳat ile bulmadılar

Tīz-hūş Ḥāzim'i ṭutdu muḥkem
Dedi Ḥāzim oña Mevlā aʿlem

Gelmedim bu yere sensiz bir ān
Ḫaberim yoḳ diyü etdi īmān

Fāʾide vermedi ḥilf-i Ḥāzim
Oldular ḥākim-i şerʿe ʿāzim

Tīz-hūş eyledi onu daʿvā
Ḥāzim inkār edicek bī-pervā

Beyyine istedi ondan ḥākim
Çünki münker idi onu Ḥāzim

Dedi bu ḥāle dıraḫtdır şāhid
Ḥaḳ verip nuṭḳ onu eyler şāhid **[88]**

Müteʿaccib olup ondan ḳāżī
Oldu Ḥāzim bu cevāba rāżī

Verdiler oña şu vech üzre ḳarār
Ṣubḥ-dem ḥākim edip onda ḳarār

Ola ḫaṣmın o maḥalde ḳāʾim
Ṣora aḥvāli dıraḫtdan ḥākim

Ẓāhir olursa dıraḫtdan ne maḳāl
Ḥükm ide ḥākim onuñla derḥāl

Tīz-hūş ḫānesine geldi hemān
Pederine edip aḥvāli beyān

Dedi var cevfi dıraḫtıñ vāsiʿ
İḫtifā eyleyesiñ bī-māniʿ

Edicek ḳāżi suʾāl-i aḥvāl
Sirḳat-i Ḥāzim'e basṭ ile maḳāl

Ẓann eder nuṭḳu dıraḫtdan ḥākim
Fiʿline ḳāʾil olur hem Ḥāzim

Pīr tezvīr edip ol rāzı ḳabūl
Nefsini etdi o cevfe mevṣūl

Ṣubḥ-dem ḳāżi vü aʿyān u ḫadem
Geldiler pāy-ı dıraḫta pür hem

Çün dıraḫta edicek ḳāżi ḫiṭāb
Bī-tevaḳḳuf olunup redd-i cevāb

Dedi ḥükm ile bu ḥāle ḥākim
Aldı altunu bu yirden Ḥāzim

Dedi ḳāżī ki Ḫudā'dır aʿlem
Var miyānında dıraḫtıñ ādem

Etmege onu dıraḫtdan iḫrāc
Ṣarf-ı efkār-ı rezine muḥtāc

Etdiler yaḳmaġa āteş-i tedbīr
Cemʿ edip hīme vü aḫşāb-ı vefīr

Etdiler onda bir āteş-i sūzān
Ṭāḳat-efrūz vücūd-ı insān

Ṣabr edip onda biraz pīr-i ʿanūd
Ne ḳadar etse de ṣarf-ı mechūd

Bī-taḥammül olup ʿarż etdi amān
Nīm-sūḫt eyledi aḥvāli beyān

Olucaḳ onda ihānet ẓāhir
ʿĀḳile oldu ʿuḳūbet vāfīr

Ḥükm olup ḥiṣṣe-i Ḥāzim tekmīl
Bi't-tamām eylediler hem taḥṣīl

Çekdi sūʾ-i ʿamel ile āzār

Dām-ı tezvīrine oldu dūçār

Der-İḥtirāz Mevānist Merdüm Zişt-i Sīret

Zīnhār ez-ḳarīn-i bed zinhār
Veḳınā Rabbenā ʿaẕābu'n-nār[113]

Şaḫṣ-ı zişt-sīret ile ünsiyyet
Getirir ṭabʿa nedāmet elbet

Yār-ı bed mār-ı bede beñzer imiş
Belki żarrı daha efzūn-ter imiş [89]

Ṭīneti bed olan ol bed-kirdār
Terşi-i māyesin eyler iẓhār

Yār olan ṭabʿa muvāfıḳ lāzım
Ṭīnet ü ḫulḳu muṭābıḳ lāzm

Daḫi bed-ṭīnete raḥm ü şefḳat
Eyler elbette belāyı daʿvet

Bed-güher gevher-i luṭfa ne sezā
Yaḳışır onlara seng-i ḫārā

Her şey aṣlına rücūʿ etse gerek
Onu ıṣlāḥa ṣaḳın çekme emek

Müteġayyir olamaz ṭīnet-i şūm
Oldu taġyīrine ġayret meẕmūm

Levs̱-i ḫalḳıyye aranmaz deyyār
Onu taṭhīr edemez āb-ı biḥār

Onlara levs̱-i ʿaḳīdet māye
Ḫabs̱ niyyetleri hem sermāye

Ḥikāye

Bir keşef ile daḫi bir kejdüm
Oldular cāy-ı velāda hem-dem

Etdiler rabṭ-ı vedād u ülfet
İki dāder gibi ʿaḳd-i ḫilʿat

Bir vaḳit eylediler ʿazm-i sefer
İḳtiżā eyledi taġrībi ḳadar

Rāh-ı rāstda var idi nehr-i ʿaẓīm
Kejdüme oldu ʿubūr emr-i ʿaẓīm

[113] *Sakın, dostun kötülüğünden sakın. Rabbim bizi ateşin azabından koru.*

Çün keşef püştüne alıp der-ān
Keşti-i sīneyi ḳıldı cūyān

Geçmemiş idi daḫi vaḳt-i dırāz
Geldi semʿ-i keşefe bir āvāz

Başḳalaşdı ḥarekāt-ı kejdüm
Ḥiss olur idi ḫırāş-ı pür-hem

Etdi bu ḥāli keşef oña suʾāl
Dedi dāder bu ne sīret bu ne ḥāl

Dedi kejdüm ki sebeb bu ḥāle
Āzmāyiş ederim nīşim ile

Pür-ġażab dedi keşef ey ʿaḳreb
Ben seniñçün çekerim böyle teʿeb

Böyle girdāb-ı ʿaẓīme girdim
Serimi rāh-ı refīḳa verdim

İltizām olmaz ise ger minnet
Yoḳ mudur ẕerre ḥuḳūḳ-ı ṣoḥbet

Böyle nīş urmaġa ne oldu sebeb
Bu ihānet neden olsun ʿaḳreb

Dedi kejdüm oña ḥāşā ey yār
Sūʾ-i ḳaṣd ola seniñçün deyyār

Şu ḳadar kim bu maḳūle ḥarekāt
Yaʿni nīş-zenlik umūrunda s̱ebāt

Oldu īcāb-ı cibilliyyetimiz
İḳtiżā eyler onu ḫilḳatimiz **[90]**

Sīne-i düşmen ü püşt-i dostān
Bu nev-icrāda birdir seyān[114]

Çün keşef gördü bu aḥvāli ʿayān
Etdi ġarḳ-āb-ı helāk onu hemān

Ṭīneti ḫabs̱ olanıñ ḥāli budur
Onlarıñ zübde-i aḥvāli budur

Ḥikāye-i Diger

Bir ḫayır-ḫᵛāh süvārī-i şütür
Eylemiş idi ticāretle sefer

[114] Bu mısraın vezni bozuktur.

Yetişip maḳdemi bir ṣaḥrāya
Ki düşüp nār-ı lehīb ol cāya

Ḫār u ḫārşākini edip sūzān
Lālezār şeklini eylerdi ʿayān

Meger ol yerde bir efʿī-i cesīm
Yaʿni bir mār-ı ʿaẓīm idi muḳīm

Aldı eṭrāfını mārıñ āteş
Vermeyip fāʾide saʿy u kūşiş

Bir ramaḳ ḳalmadı ki ola sūzān
Seyr edip onu süvārī der-ān

Gördü etmekde niyāz u feryād
Merḥamet eyleyip ol ṣāf-nihād

Bağlayıp nīzeye bir torba hemān
Uzadıp māra onu bī-iẕʿān

Ḳurtarıp mārı hem etdi āzād
Eyledi pend ü veṣāyā aḳṣād

Baʿde itmām-ı neṣāyiḥ çün mār
Dedi ol fāriġ-i ṭavr-ı mikṡār

Tā ki ihlāk edeyim nīşem ile
Lākin ol müşkili sen ḥall eyle

Evvelā zaḫmı saña mı vurayım
Yoḳ şütür ḳaydın mı evvel göreyim

Çün süvārī işidip onu o ān
Dedi ben saña ki etdim iḥsān

Şimdi iḥsāna muḳābil bu ne kār
Var mı emṡāli cihānda deyyār

Mār dedi etdiñiz ammā iḥsān
Olmadı bes ki maḥallinde ʿayān

Ḳahr u iḥsāna Ḫudā verdi maḥal
Māra iḥsān u kerem tā be-maḥal

Hem süvārī dedi ey mār-ı kefūr
Bu sözüñ ḳangı kütübde masṭūr

Ḳangı şerʿ etdi cevāzın īmā
Ola iḥsāna isāʾetle cezā

Tā binā olalı bu köhne-i deyr

Yine iḥsāna cezā iḥsāndır

Mār dedi etme bunu sen inkār
Ẓāhir ebnā-yı beşerde bu şiʿār

Ḫayr u şer mez̠hebiñizde seyān
Olup iḥsān u isāʾet yeksān **[91]**

Görüp iḥsān eder elbette ʿıṣyān
Bü'l-ʿaceb ḥāl-i kefūr-ı insān

Birbirin etmeyip āḫir teslīm
Şu ḳarār üzre olundu taḫtīm

Eyleyip beyyine efʿ ī ityān
Baʿdehū eyleye zaḫma şāyān

Oldu bir gāv o maḥalde ẓāhir
Dediler mebḥas̱i gāva bir bir

Dedi gāv ḫilḳat-i ibni ādem
Eder iḥsāna isāʾet her dem

İşte budur oña kāfī burhān
Ḫıdmet etdim birine niçe zamān

Getirip her sene bir gev sāle
Besledim şīrim ile ravġan ile

Pīrlik eyleyip īrās̱-ı fütūr
Żaʿf ile etdi ʿaḳīmlikde ẓuhūr

Ḳaṭʿ-ı sūdum olucaḳ ġayrı ʿayān
Etdiler cümle ḥuḳūḳu nisyān

ʿAlefzāra ṣalıyordu tenhā
Niçe dem oldu mekānım ṣaḥrā

Dünkü gün geldi bu cāya ġaddār
Simn-i cismim görücek bir miḳdār

Ṣatdı ḳaṣṣāba beni ol nekbet
Oldu sāl-ḫāneye yarın daʿvet

Z̠ebḥ edip vermez o ẓālim de amān
Böyledir ḥāl-i cemīʿ-ı insān

Bir dıraḫt gördüler onda bālā
Etdiler oña daḫi ʿarż-ı menā

O daḫi dedi cezāʾ-i iḥsān
Nezd-i insānda isāʾetle ʿayān

Bir dıraḫtım ki Ḫudāvend-i kerīm
Verdi her şāḫıma bir ẓıll-ı ʿaẓīm

Sāye-dārım olan eyler rāḥat
Niçe dermānde bulur nev-ḳuvvet

Pās-ı nefs etmek için niçeleri
Şiddet-i şems ile sūzān cigeri

Ṣığınıp sāyeme eyler ārām
Rāḥat u nevmini eyler itmām

Eyleyip cismime imʿān-ı naẓar
Oturup luṭfumu efkāra düşer

Ki çıḳıp şundan iki yüz taḫta
Nefʿ-i bisyārı olur elbette

Diyerek deste alır teber ü keser
Şāḫlarımdan bir iki dāne keser

Rāḥata ḳarşılıḳ eyler zaḥmet
Oldu nevʿ-i beşerde bu ḫaṣlet

Mār dedi oldu mu müs̱bet daʿvā
Oldu mu emr-i şehādet icrā

Pür elem dedi süvārī nā-çār
Eyle taʿdīl-i şühūd ey ġaddār [92]

Nā-gehān ẓāhir olup bir rūbāh
Etdiler onu bu ḥāle āgāh

Dedi iḥsāna isāʾetdir kār
Nevʿ-i iḥsāna budur gerçi şiʿār

Līki daʿvāñız olunmaz maḳbūl
İddiʿāñız hele pek nā-maʿḳūl

Çünki bu cism-i cesīmi ey mār
Torbanıñ almayacağı der-kār

Mār deyip işte ḫar işte süllem
Cismini torbaya vażʿ etdigi dem

Der-ʿaḳeb dedi süvārīye hemān
Oldu aʿdāya maḳar çün zindān

Verme ol ẓālime ḳaṭʿā ruḫṣat
Eyleme fevt-i zamān-ı furṣat

Oldu bu ḥāle süvārī ḫurrem

Dutaraḳ torbanıñ aġzın muḥkem

Seng-i ḫārāya urup mārı hemān
Öldürüp düşmeni oldu ḫandān

Etdi rūbāha duʿā-yı bisyār
Tevbeler etdi ki ġayrı deyyār

Etmeyip şefḳat ü raḥmı itlāf
Naḳdini etmeye bī-cān isrāf

Ḥikāye-i Diger

Var idi ehl-i derūn bir zāhid
Ḥāḳḳ'a bir vādīde idi ʿābid

Bir zaġan ṭutmuşdu bir fāre
Götürür idi ṭaḳıp minḳāra

Ḳurtulup dest-i zaġandan der-ān
Zāhidiñ uġruna düşdü tersān

Aldı zāhid onu etdi tīmār
Eyledi Ḥaḳḳ'a duʿā-yı bisyār

Ki ola ṣūreti tebdīl-i beşer
Kendisi eyleye onu duḫter

Oldu edʿiyesi maḳbūl-i Ḫudā
Oldu bir duḫter-i ḥüsnā-zībā

Ḫalḳ olaldan bu nigār-ḫāne-i ḫāk
Gelmedi naḳş gibi ṣūret-i pāk

Etdi Ḥaḳ zāhidi böyle mesrūr
Eyleyip o daḫi saʿy-ı mevfūr

Nāz u niʿmetle büyütdü onu
ʿAdd edip merdümek ʿeyenānı

Olucaḳ ḥadd-i bülūġa vāṣıl
Gördüler şevhere ṭabʿı māʾil

Dedi zāhid oña ey rāḥat-ı cān
Her kimi ister iseñ eyle beyān

Dedi ey ṣāḥib-i iḥsān pederim
Öyle bir şevher-i yektā dilerim

Ṣāḥib-i ḳuvvet ü ḳudret olsun
Vāṣıl-ı ġāye-i rütbet olsun **[93]**

Dedi zāhid ki bu şaḫṣ-ı nādir

Ġarażıñ mihr-i cihāndır ẓāhir

Dedi vāḳıʿda o tezvīce sezā
Beni ʿaḳd oldu o ḫūrşīde revā

Zāhid ʿarż eyledi ḫūrşīde hemān
Duḫterimi alıp eyle iḥsān

Āftāb dedi onu ʿaḳde sezā
Benden elbette seḥāb oldu becā

Ẓılli çün nūrumu eyler mestūr
Seyrime ʿālemi eyler mehcūr

Müteveccih olup ere derḥāl
Eyledi oña daḫi basṭ-ı maḳāl

Dedi benden daḫi bāda aḥrā
Bāddır ġālib-i muṭlaḳ zīrā

Eyledi zāhid onu da teslīm
Maḳṣadı etdi nesīme tefhīm

Rīḥ dedi kūha sezādır benden
Pāy-ı temkīni hemedir dāmen

Edemez ḳuvvetim onda teʾs̱īr
Semʿine girmez onuñ ṣavt-ı nefīr

Eyleyip zāhid onu daḫi ḳabūl
Dāmen-i kūha hemān buldu vuṣūl

Eyledi kūha daḫi ʿarż-ı menā
Kūh dedi mūş daḫi benden aḥrā

Ḳuvveti baña onuñ ġālibdir
Reh-i nā-refteye hem ẓāhibdir

İstedigi yeri dendānı ḳazar
Hem derūnumda gezip ḫāne düzer

Gūş edip duḫter onu etdi sürūr
Etdi taṣdīḳ dedi ey zāhid-i nūr

Baña zevciyyete odur elyaḳ
Mūşdur ṣāḥib-i ḳuvvet el-ḥaḳ

Zāhid ʿarż eyledi mūşa der-ān
O daḫi ḳıldı ḳabūle şāyān

Bes ki mesḫ ile ola hem-cinsim
İmtizāca ola bāʿis̱ dāʾim

Dedi duḫter ki budur emr-i yesīr
Eylesin oña duʿā zāhid-i pīr

Gördü zāhid onu aṣla meyyāl
Etdi bu ḥāle nedāmetle melāl

Çün duʿā eyledi zāhid nā-çār
Etdi maḳbūl onu Rabb-i ġaffār

Ḫalʿ olup ṣūret-i insāniyyet
Ṣūret-i fāreye etdi ricʿat

Etdi zāhid onu mūşa aʿṭā
Zāhidiñ saʿyı bütün oldu hebā

Böyledir bed-güheriñ ḥāli müdām
Onlara ṣarf-ı himem ʿayn-ı ḥarām

Der-ʿAdem-i Mażarrat Ḳurb-ı Mülūk-ı Bār-ı Bāb-ı Sülūk [94]

Evliyāya ne yeʾs-i ḳurb-ı mülūk
Melike ḫıdmet imiş nıṣf-ı sülūk

Bir velī olsa selāṭīne ḳarīb
Eyleme ṭaʿn ile ḳaṭʿā taʿyīb

Evliyā oldu miyān-ı bend-i mülūk
Bildiler ḳurbet-i şāhānı sümūk

Onlarıñdır ġarażı nefʿ-i cihān
Sūd-ı ḳurbetleridir bī-pāyān

Külliyetden niçe eslāf-ı güzīn
Oldular meclis-i şāhāna ḳarīb

Eyleme duḫl ü taʿarruż aṣlā
Olsa hem ṣoḥbet-i şāh u vüzerā

Olur ıṣlāḥ-ı mefāsīde sebeb
Onlarıñ ḥāline kāfī bu ereb

Ḥikāye

Şehr-i Pārs'da var idi bir pīr
Ṣāḥib-i keşf ü kerāmāt-ı münīr

Keşf ile ṭanṭana-baḫş-ı āfāḳ
Etdi teslīme cihān-bend-i niṭāḳ

Ārzū etdi onu bir dervīş
Tā Semerḳand'a bu vechle dil-rīş

Pārs'a oldu bu maḳṣadla revān

Tekke-i şeyḫe ḳadem başdı bir-ān

Şeyḫ idi meclis-i sulṭānda o dem
Ṭabʿ-ı dervīşe bu şey verdi elem

Dedi bir şeyḫ ki gide sulṭāna
Niçe feyż-baḫş ola dervīşāna

Çekdi kim renc ü ez̠āya efsūs
Etdi kim basṭ-ı menāya efsūs

Etdi iʿrāż-ı mülāḳātı menā
Gitdi esvāḳa o dem bī-pervā

O şeb etmiş idi bir düzd firār
Şekli dervīşe müşābih ʿayyār

Görücek şaḥne-i şehr onu hemān
Etdiler düzd diyü bend-i zindān

Der-ʿaḳeb oldu siyāset-i fermān
Ḳaṭʿ-ı yed çün olunup der-meydān

Ḥażret-i şeyḫ yetişip ol cāda
Vermeyip ruḫṣat o dem cellāda

Dedi yoḳ bunda bu gūnā töhmet
Etdi taḫlīṣına vāfir himmet

Oldu bī-çāreniñ aḥvāli ʿayān
Ḥażret-i şeyḫe pesend etdi cihān

Dūş-ı dervīşe ḳoyup destin o ān
Dedi dervīşlere ey bī-iẕʿān

Sūʾ-i endīşe degildir lāyıḳ
İʿtirāż oldu sülūkü zāhiḳ

Şeyḫ eger bulmasa ḳurb-ı sulṭān
Kim şefīʿ olur idi saña bu ān **[95]**

Der-Beyān-ı Ḥased

İyyākūm ve'l-ḥasede fe-innehū yeʾkülü'l-ḥasenāti kemā teʾkülü'n-nāru'l-ḥaṭabe[115]*.*
Ve fī ḥadīs̠in āḫara: El-ḥasedü yüfsidü'l-īmāne kemā yüfsidü[116]*.*

Bed-ḫaṣāʾilden olan aḳbaḥ u bed
Niʿmet-i āḫire iẓhār-ı ḥased

Öyle bir āteş-i pür-dūd-ı siyāh

[115] *Hasetten uzak durun. Çünkü haset, ateşin odunu yediği gibi bütün güzellikleri yer, yok eder.*
[116] *Başka bir hadis: Sabır otunun balı bozduğu gibi haset imanı bozar.*

Dīn ü īmānı yaḳar mis̱l-i giyāh

Yıḳılır cümle binā-yı ṣabrı
Ḳalmaz onlarda diyānet es̱eri

Ḥasediñ ġāyeti bir ḥāle çıḳar
Nefsine luṭf u ʿaṭā olsa ḳaçar

Ḥikāye

Oldu üç kimse teṣādüfle refīḳ
Etdiler ṣoḥbet ile ʿazm-i ṭarīḳ

Ṣordu yek-digeriniñ ʿilletini
Yaʿni terk-i vaṭanıñ ḥikmetini

Her biri ḳurdu ḥased ile binā
Vaṭan-ı terke ḥasedmiş mebnā

Yaʿni hem-şehrilerinden niçeler
Mesned-i ʿāliye çün kim geçer

Yā ola rızḳ-ı vefīre maẓhar
Sīneler nār-ı ḥased ile yanar

Üçünüñ zübde-i ḥāli bu imiş
Ġāyet-i ẖabs̱-i maḳāli bu imiş

Birbirine edip iẓhār-ı vedād
Etdiler ʿazm-i seyāḥat dil-şād

Reh-güẕār üzre o dem bir bedre
Oldular mālik o miḳdārı ẕerre

Oldu taḳsīme ḥased çün māniʿ
Olmadı ḥiṣṣesine ferd ḳāniʿ

Her biri istedi mecmūʿın ala
Düşdüler birbiri ile cedele

Ol beyābānda üçü aç u ṣusuz
Ḳaldılar bir gece bir gündüz

İttifāḳ ṣayda çıḳıp şāh-ı ḳurā
Ṣayd ümīdiyle gezerken ṣaḥrā

Onlara oldu o meʾvāda ḳarīn
Ṣordu keyfiyyet-i ārāmların

Etdiler mā-vaḳaʿı ʿarż u beyān
Şāh dedi erẕel-i ṣınf-ı insān

Ḥasediñ rütbesini her biriñiz

Lāyıḳı üzre bize bildiresiz

Tā ki oña göre ḥükm eyleyeyim
İḳtiżāsın o zamān söyleyeyim

Birisi dedi cihānda ḳaṭᶜ ā
İstemem etmege bir ferde ᶜ aṭā [96]

Dedi s̱ānī ki budur baña ez̠ā
Bir kişi āḫire bez̠l ede ᶜ aṭā

Dedi s̱ālis̱ ki budur dilde menā
Olmaya ṣāḥib-i ālā vü ᶜ aṭā

İsterim ḳalmaya erbāb-ı himem
Kimseden kimseye olmaya kerem

Olamam rāżi ṣudūr-ı kereme
Ḥāsidim nefsime olan niᶜ ama

Şāh çün oldu bu ḥāle vāḳıf
Naḳdi erbābına oldu ṣārif

Ḥāsid-i evveli nefy etdi hemān
S̱ālis̱ ü s̱āniyi ḳatl etdi o ān

Māl diyü cāndan olup bī-behre
Erdiler rāh-ı ḥasedde ḳahra

Der-Feżā'il-i Emānet ve Rez̠ā'il-i Ḫıyānet

Ḳāle ᶜaleyhi's-selām: El-emānetü teclibü'r-rızka ve'l-ḫıyānetü teclibü'l-faḳra[117].

Z̠ī-emānet olana derler emīn
Nām-ı peyġamber iken lafẓ-ı emīn

Ne şerefdir ki onu nām edesin
Kendiñe ḥażret-i hem-nām edesin

Medḥ edip ṣāḥib-i emānet derler
Sālik-i rāh-ı diyānet derler

Sedd olup bāb-ı diyānet şimdi
Ḳalmadı ehl-i emānet şimdi

Çün ḥayā ile emānet evvel
Refᶜ olur diyü rasūl-ı efżal

Bir ḥadīs̱inde ḫaber vermişdir
Bu ḫaber şimdi es̱er vermişdir

[117] *Emanet rızkı, hıyanet fakirliği getirir.*

Ne zamāndır bu zamān āyā kim
Ne cihāndır bu cihān āyā kim

Ümenā oldu mis̱āl-i ʿAnḳā
İsmi var şaẖṣı görünmez ḳaṭʿā

Bil emānet sebeb-i rızḳ-ı kes̱īr
Hem ẖıyānet eder insānı faḳīr

Eyle aḥvāl-i cihānı diḳḳat
Ḳalmadı māl ü ġalāda bereket

Olma bī-tecrübe bir ferde emīn
Olma gird-ābe-i efsūsa ḳarīn

Ḥikāye

Bir bazergān idi ondan māye
Elde az bir şey idi sermāye

Māl-i bisyārı idi bes āhen
Elde mevcūdu idi hem yüz men

Eyledi ʿazm-i ticāretle sefer
Fikr edip beytine terkinde ẖaṭar **[97]**

Onu bir dosta emānet etdi
Kendisi rāh-ı menāya gitdi

Bir vaḳit eyledi ʿavdet ondan
Görünüp onda lüzūm-ı āhen

Āheni ise ṣatıp şaẖṣ-ı emīn
Aḳçesin kīseye etmişdi ḳarīn

İsteyicek edip ʿöẕr-i bisyār
Dedi der-maẖzen iken āhen-i bār

Cemʿ olup onda gürūh-ı fāre
Eylemişler onu pāre pāre

Eyleyip ṭuʿme onu ser-tā-ser
Ḳalmamış ẕerre āhenden es̱er

Çün bazergāna bu ḥāl oldu ʿayān
Fikr edip ḥīleye ḥīle der-ān

Dedi vāḳıʿda o fāre melʿūn
Ekl eder āheni mis̱l-i ṣabun

İʿtimād eyledi ẓann eyleyerek
Rāst-gū söyledi ẓann eyleyerek

Ḳıldı teʾyīd-i velāya diḳḳat
Eyledi beytine ol şeb daʿvet

İʿtiẕār etdi bazergān o gece
Dedi var māniʿ-i küllī bu gece

Vaʿd edip ṣoḥbet-i ferdāyı hemān
H̱ānesi cānibine oldu revān

Ḳapuda buldu emīniñ püserin
Etdi dāmān ile pūşīde serin

Der-ʿaḳeb ẖānesine oldu revān
İẖtifā eyledi onu der-ān

H̱āne-i şaẖṣ-ı emīne ferdā
Varıcaḳ gördü eder āh u bükā

Etdi iẓhār-ı tecāhülle suʾāl
Ki nedir bāʿiṣ-i ekdār u melāl

Dedi maẖdūm köleñizdir ġāʾib
Bir ḳażā olmalı ẓann-ı ġālib

İşidip onu bazergān nā-gāh
Dedi maẖdūme mi idi o eyvāh

Dünkü gün görmüş idim bir kūdek
Mūşgīr onu hevāya çeker

Ṣayd edip alda miṣāl-i mūşān
Götürüp gider idi pür-nālān

İşidip onu o dem merd-i emīn
Etdi inkār ile āvāz-ı ḥazīn

Dedi dīvāne der erbāb-ı ʿuḳūl
Kimse görmez bu kelāmı maʿḳūl

Bu ḳadar cism-i s̱aḳīli ḥāşā
Mūşgīr ede hevāya aʿlā

Çün bazergān olaraḳ ẖande-ẖarīş
Eyleyip şaẖṣ-ı emīni dil-rīş

Fāre āhen yiyicek yüz baṭman
Ṣayd eder kūdeki hem mūşgīrān **[98]**

Onu is̱bāta bu ḥālet burhān
Nezd-i erbāb-ı ẖıredde sayān

Bildi aḥvāli nedir şaẖṣ-ı emīn

Dedi ey ṣāḥib-i hūş olma ḥazīn

Yemedi mūşlar aṣlā āhen
Olmadı żāyiʿ o şeyden bir men

Hem bazergān dedi gūş et ḫaberi
Kāmilen āheni ver al püseri

Āhene oldu bu rāh ile ḳarīn
Oldu rüsvā-yı cihān şaḫṣ-ı emīn

Der-Fażīlet-i Ketm-i Esrār

Eyle esrār-ı derūnu mektūm
Diyeler nāmıña bir şaḫṣ-ı ketūm

Ġayrıñ esrārını ifşā ne revā
Ki seniñ sırrıñı ṣaḳlar Mevlā

Olduġu yerde suḫan ketm olunur
Boş boġazdır diyü hem ẕemm olunur

Nezd-i ʿālemde olurmuş menfūr
Sırrı ketm eylemeyen şaḫṣ-ı beẕūr

Ruḳebānuñ hele bu eşnaʿıdır
Hem fesād u fiteniñ menbaʿıdır

Sır olur ise ṣadīḳa dāʾir
Olsa ketminde mażarrat bāhir

Etmeyip onu ṣadīḳa iẓhār
Defʿiniñ çāresine ol reftār

Mümkin olur ise ıṣlāḥı eger
Saʿy edip etme ṣaḳın keşf-i ḫaber

Muṭlaḳā keşfi ederse īcāb
Remz ü īmālar ile eyle ḫiṭāb

Böyle aḫlāḳ-ı ẕemīme olmaz
Ehli dārında selāmet bulmaz

Farażā etse terettüb bir sūd
Görünür żarrı onuñ nā-maʿdūd

Ḥikāye

Var idi bir şeh-i ṣāḥib-kīne
Sūʾ-i ḳaṣd eyler idi dāderine

Bes ḥaẕer eyler idi iẓhāra

Demek alıvermez idi aġyāra[118]

Bu emel etdi derūnun pür-hem
Bir rikābdārı var idi maḥrem

Celb edip nezdine onu tenhā
Etdi bir gün bu żamīri ifşā

Ketm ü iḫfāsın edip hem fermān
O daḫi eyledi ḥalf ü īmān

Dedi ey şāh-ı ʿamīmü'l-iḥsān
Ser verip eylemeyiz sırrı ʿayān

ʿAhdini etdi şikeste derḥāl
Eyledi dāderine ʿarż-ı maḳāl **[99]**

İḥtirāz üzre olup dāderi hem
Eyledi vaʿd-i ʿaṭāyā vü himem

Erişip şāha zamān-ı rıḥlet
Çün ḳarındaşına geldi nevbet

Oldu şevket ile fermān-fermā
Maḳdemi oldu erīke pīrā

Oldu bu ḥāle rikābdār ḫandān
Şāh ise eyledi ḳatlin fermān

Dedi iḥsāna isāʾetdir bu
Pādşāhāna melāmetdir bu

Size benden ne ḳuṣūr etdi ẓuhūr
İşidip dedi oña şāh-ı ġayūr

Sırrı fāş eyleyeniñ ḥāli budur
ʿAhdi naḳż edeniñ aḥvāli budur

Aʿẓam-ı cürm-i ḫademdir bu ḳuṣūr
Sırr-ı maḫdūmunu kim ola be-zūr

Dāderim idi veliyyü'n-niʿmet
Etmediñ sırrına onuñ diḳḳat

İʿtimād oldu saña ʿayn-ı ḫaṭar
Oldu ḥaḳḳıñ bu cezā-yı ekber

Etdiler onu siyāset der-ān
Etdi taḳdīr o şehen-şāh-ı cihān

118 Bu mısraın vezni bozuktur.

Der-Feżāʾil-i ʿUlūm

Ḳāle ʿaleyhi' s-selām: En-nāsü racülāni ʿālimün ve müteʿallimün ve lā ḫayra fīmā sivāhümā[119].
Ve fī ḥadīs̱in āḫara: Sāʿatün min ʿālimin müttekīʾin ʿalā firāşihi yenẓuru fī ʿilmihi ḫayrun min ʿibādeti'l-ʿābidīne sebʿīne ʿāmmen[120].

Meclis-i ehl-i ʿilimdir deryā
Bulunur ṭālibe dürr-i yektā

Mübted onuñ ḫaberi mübtedīye
Getirir ʿilm-i naḥivde māye

ʿİlm-i ṣarf içre beyān-ı taṣrīf
Eder eczā-yı mis̱āli teʾlīf

Manṭıḳ-ı sāʾirine etme ḳıyās
Rāh-ı taḳlīdden eder ādemi pās

Onu taṣdīḳ eder erbāb-ı yaḳīn
Ki ḳavāʿidleri külli vü metīn

Bā-ḫuṣūṣ mebḥas̱-i ṣuġrā kübrā
Müntic-i sūd u sezā-yı ıṭrā

Bilinir onda ḳıyās u burhān
Selb ü īcāb olunur der-iẕʿān

Ḥāṣılı oña riʿāyet dāʾim
Eder efkārı ḫaṭādan sālim

ʿİlm-i ḥikmetde maḳūlāt-ı ʿaşer
Her biri ehlinedir bir cevher

Ḥükemā ḳavli ʿuḳūl-i ʿaşere
Gerçi ṣıġmazsa da ʿaḳl-ı beşere [100]

Iṣṭılāḥātını bārī bilmek
Elde sermāye gibidir bī-şek

Heyʾetiñ devri eger nā-maʿḳūl
Yine taḥṣīl eder erbāb-ı ʿuḳūl

Iṣṭılāḥātı eger kim vāfir
Küre-i arża ya şemse dāʾir

Hendese ʿilmi cihānda elzem
Mevḳiʿ-i ḥarbi gözetmekdir ehem

119 *İnsanlar iki kısımdır: Âlimler ve öğrenciler. Bunların dışındakilerde hayır yoktur.*
120 *Başka bir hadis: İlme nazar eder olduğu halde yatağı üzerine uzanmış âlimin bir saati kulların ibadetinden 70 kat daha hayırlıdır.*

Daḫi var niçe fevāʾid onda
Bilmemiş ḳadrini Sünbül-zāde

Işṭılāḥātı ġarīb şekli ġarīb
Oldu mebḥaṡleri pür-kār-ı ʿacīb

ʿİlm-i fıḳh ile ḥadīṡ ü tefsīr
ʿİlm-i nāfiʿle olundu taʿbīr

Vardır her birine başḳa uṣūl
Onlar ile olur ʿirfāna vuṣūl

Bā-ḫuṣūṣ ʿilm-i ʿaḳāʾid elzem
Ehl-i İslām'a budur emr-i ehem

Ehl-i sünnet yolunu żabṭ eyle
Rişte-i ḳalbi oña rabṭ eyle

İʿtiḳād üzre olan ʿıṣyānı
ʿAmelen ẕenbe ḳıyās etme onu

Ḥaşr ü baʿṡi ṣaḳın etme inkār
ʿĀlimiñ eyle ḥudūṡuñ iḳrār

ʿİlm-i ādāb oḳuyup baḥṡ eyle
Menʿ ü naḳżı bilip ondan söyle

Eyleme defʿ-i sened ile maḳāl
Bes müsāvī ise eyle ibṭāl

Ḳıl maʿānīde ki kesb-i melekāt
Keşf ola ṭabʿa reh-i cüzʾiyyāt

Oḳu Miftāḥ ile Telḫīṣ'i hemān
Muḳteżiyü'l-ḥāli edip der-iẕʿān

Ederek oña kelāmı taṭbīḳ
Ḳıl ḫaṭā ile ṣavābı tefrīḳ

Eyle kūşiş bilesin ʿilm-i beyān
Baḥr-ı maʿnāda olursun cūyān

Hem ḥaḳīḳat ne imiş ol ʿārif
İstiʿārāt u mecāza vāḳıf

Yoḳdur inşā gibi ʿālemde hüner
Ehliniñ ḳadrini bālā ter ider

Şiʿri ḥükm ile beyān etdi rasūl
Maʿna ḥükme bilir ehl-i ʿuḳūl

Cezm ile bil ki ḳulūb-ı şuʿarā

Maḫzen-i feyż-i cenāb-ı Mevlā

Ḥāṣılı fāʾidesiz yoḳ bir ʿulūm
Cümlesi ehline raʿnā maʿlūm

Ḥall-i eşkāl eder erbāb-ı ʿulūm
Onu teşkīl eder aṣḥāb-ı ʿulūm

Ḥikāye [101]

Var imiş ehl-i meraḳ bir ṣayyād
Ṣanʿat-ı ṣaydda bihter üstād

Važʿ-ı dām eyledi bir ṣaḥrāya
Kendi durmuş idi bir tenhāya

Geldi üç kebk-i derī dāma civār
Dāma olmaḳsızın onlar dūçār

Gūşuna geldi bir āvāz-ı ḳarīb
Gördü dü ʿālem eder baḥs̱-i ġarīb

Etdi ʿālemlere kim basṭ-ı niyāz
Ḳurb-ı dāmımda kesilsin āvāz

Gūş edip murġlar eder çünki firār
Çekdim ol üç ḳuşa renc-i bisyār

Dediler bed-suḫan olmaz maḳbūl
Eger olmaz ise ḳısmet maḥṣūl

Oldu rāżī oña ṣayyād nā-çār
Oldu ḳuşlar daḫi dāma dūçār

Etdiler beynlerinde taḳsīm
Eyleyip ḥiṣṣelerin hem teslīm

Baḥs̱-i sābıḳlarını etdi suʾāl
Baḥs̱-i ḫuns̱ā dediler devr-i maḳāl

Ṣordu ḫuns̱ā ne demekdir ʿacabā
Dediler kim ne müẕekker ne nisā

Żabṭ edip onu o şaḫṣ-ı ṣayyād
Oldu bu sūd ile ṭabʿı dil-şād

Ṣayd-ı māhī emeliyle ferdā
Eyledi dāmını važʿ-ı deryā

Çıḳdı bir māhi-i bī-mis̱l ü hemāl
Şāha taḳdīm edip onu derḥāl

Şāh onu görmemiş idi ḳaṭʿā

Etdi taḥsīn ile luṭf-ı evfā

Ḥāżır idi bir eḫassā-yı nedīm
Dedi ey şāh-ı himem-kār-ı kerīm

Oldu bir māhiye bunca iḥsān
Burc-ı isrāf u telefde tābān

Şāh dedi çünki olundu aʿṭā
Reddiniñ rāhı bulunmaz ḳaṭʿā

Dedi şāhā bu ḫuṣūṣ emr-i yesīr
Budur ol müşkile raʿnā tedbīr

Celb-i ṣayyād olunup ey şāhā
Ṣorulur oña bu māhī ʿacabā

Ki müʾennes̱ mi müẕekker mi ʿaceb
Ederiz ḥālini sürʿatle ṭaleb

Ḳanġı şıḳḳın eder ise ityān
Kiẕbine ḥaml ile onu der-ān

Ederiz naḳdi o dem istirdād
Pür-ḫacālet verir onu ṣayyād

Bu ḳarār üzre olundu iḥżār
Ṣordular onu bu resme ḥużżār

Dedi ṣayyād ki o māhī ḫunsā
Ne müẕekker ne müʾenneṡ şāhā **[102]**

İşidip şāh onu oldu mesrūr
Verdi ṣayyāda ʿaṭā-yı mevfūr

Ṭālib-i ʿilm ile cüzʾī ülfet
Oldu bādī-i nuḳūd u niʿmet

Der-Ḳabūl-i Pend ü Neṣāyiḥ

Ḳāle ʿaleyhi's-selām: El-müʾminü aḫu'l-müʾmin. Lā yedaʿ naṣīḥatün ʿalā külli ḥālin[121].

Nuṣḥ u pend eyleyip erbāb-ı reşād
Edicek rāh-ı rezine irşād

Eyle dāʾim onu āvīze-i gūş
Tā ola ẕātıña sermāye-i hūş

Cümle-i pend-i kelām-ı ʿuḳalā
Verir āyīne-i iẕʿāna cilā

[121] *Mü'min mü'minin kardeşidir. Her halde nasihati terk etmesin.*

Fenn-i aḫlāḳda çoḳdur taṣnīf
Ben de etdim bunu zībā teʾlīf

Oldu ārāyiş-i aḫlāḳ-ı ḥüsn
Hem ḥikāyātı mis̱āl-i gerzen

Naẓm olundu niçe feḥvā-yı ḥadīs̱
Bilir erbābı ne ḥācet taḥdīs̱

Ḥarz-ı cān ile müdām ʿizzet ile
Aṣ S̱üreyyā-yı dile raġbet ile

Ḥikāye

Bir şümürde iki baṭ idi refīḳ
Daḫi bir żafdaʿ olundu terfīḳ

Etdiler niçe zamānlar ülfet
İḳtiżā eyledi bir gün fürḳat

Baṭlara eyledi yaʿnī īcāb
Bir vaḳit terk-i vaṭan ile ẕihāb

Ġūka çün eylediler ʿarż-ı vedāʿ
Eyleyip rāz-ı firāḳı ismāʿ

İşidip ġūk onu etdi efġān
Dedi lāyıḳ mı refīḳ-ı cānān

Şümr-i firḳatde ḳoyup ʿazm edesiz
Düşürüp baḥr-ı ġama siz gidesiz

Muṭlaḳā ben de ʿazīmet ederim
Bāl-i himmet ile elbet giderim

Dedi yārān oña bir reʾs ammā
Sende ḫıffet görünür nevʿamā

ʿAhdimizde edesin s̱ebt ü ḳarār
Ḥareket etmeyesin hīç deyyār

Ne ḳadar eyleseler baṭ ḫiṭāb
Kimseye etmeyesin meyl ü cevāb

Böyle olursa refāḳat mümkin
Ber-hevā naḳl ü ʿazīmet mümkin

Ġūk bu ḳavl üzre edip ʿahd-i yemīn
Verdiler aġzına bir çöp ol ḥīn

Yapışıp iki ṭarafdan baṭlar
Açdılar evce hemān bāl ü per **[103]**

Onları gördü ahālī-i ḳurā
Görmemişlerdi naẓīrin ḳaṭʿā

Bü'l-ʿaceb ḥāl diyü cümle nuẓẓār
Her biri söyler idi bir güftār

Ġūkda ḳalmadı ṣabra ṭāḳat
Dedi çeşm-i ruḳebāya laʿnet

Açılıp aġzı o dem etdi nüzūl
Baṭlarıñ ṭabʿı olup onda melūl

Nefsini eyledi āġuşte-i ḫāk
Etdi bī-çāreyi ḫıffet-i ihlāk

Serzeniş eyledi baṭlar der-ān
Ki çeker diñlemeyen pendi ziyān

Oña der ehl-i ḫıred kim ʿāḳil
Aṣdıḳā nuṣḥunu ola ḥāmil

SONUÇ

Kelile ve Dimne hikâyeleri yüzyıllar boyunca dilden dile tercüme edilerek her daim canlılığını korumuş, eserde yer alan düşünceler ve hikmetler her ulusta geçerliliğini yitirmeden günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Dünyada Kelile ve Dimne hikâyeleri gibi geniş bir kabule şâyan olmuş çok fazla eser bulmak güçtür. Bu hikâye külliyatı bir anlamda Şark kültürünün dünya kültürlerine bir mirası olarak dilden dile, nesilden nesile aktarılmış, aktarılmaktadır.

Kelile ve Dimne hikâyelerinin Türk edebiyatına 16. yüzyılda yapılan bir tercümesi olan Hümâyûn-nâme de, yüzyıllar süren bir ilgiye mazhar olmuş önemli bir eserdir. Eserin 16. yüzyılda Kanunî Sultan Süleyman'a arzından sonra başlayan ve bir kitle haline gelen okuyucu sayısının çokluğunu yazma nüshalarının çokluğundan anlamak mümkündür. Hümâyûn-nâme'nin Türk okurlarla buluşmasından sonra Türk edebiyatında bir daha Kelile ve Dimne hikâyeleri tercüme etme ihtiyacı hissedilmemiş, dönemin şartlarına yeterli gelmediği durumlarda eserin özeti ve sadeleştirmeleri yapılmıştır.

Hümâyûn-nâme ile ilgili yapılan önemli çalışmalardan birisi de bu çalışmaya konu edilen Adanalı Ramazan-zâde Abdünnafi İffet Efendi'nin kaleme aldığı Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr adlı eseridir. Bu eser Hümâyûn-nâme'nin manzum hali olarak okuyucuya takdim edilmiştir.

Hümâyûn-nâme, 14 bölümde 1 ana çerçeve hikâye, 5 giriş hikâyesi, 13 çerçeve hikâye ve 89 yan hikâyeden oluşmaktadır. Eser bu haliyle, her ne kadar farklı farklı hikâyelerden oluşsa da ana çerçeve hikâyenin tüm hikâyeleri sarmalamasıyla tek bir hikâye konumuna dönüşmektedir (Bülbül, 2009: 187). Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr'da ise 28 bölümde 35 hikâye yer almaktadır. Yapılan bu çalışma sonucunda eserde, Hümâyûn-nâme hikâyelerinin bazılarının manzum olarak ifade edildiği, Hümâyûn-nâme'de yer alan pek çok hikâyenin eserde bulunmadığı görülmüştür. Ancak Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr'da, Hümâyûn-nâme'de yer almayan ve Kelile ve Dimne hikâyelerinin temel mantığıyla çok fazla bağdaşmayan farklı hikâyelere de rastlanmıştır. Bu

yönüyle Abdünnafi İffet Efendi'nin eserinde belli oranlarda farklı bir yönelim içine girdiği söylenebilir.

Diğer taraftan, Hümâyûn-nâme'de vak'aların anlatımına önem verilmekle birlikte mütercim Alaaddin Ali Çelebi'nin eserinde kullandığı süslü, sanatlı üslûp vak'aların önüne geçmiştir. Oysa Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr'da tam anlamıyla vak'a anlatımı esas alınmış, Hümâyûn-nâme'de yer alan geniş tasvirler ve kurgusal kıvraklıklara eserde yer verilmemiştir.

Aynı zamanda Abdünnafi Efendi, eserinde Hümâyûn-nâme hikâyelerinde yer alan bazı olayların kurgusunda ya da şahısların sayı ve isimlerinde de kendince bazı tasarruflarda bulunmuştur. Aynı zamanda Abdünnafi Efendi, Hümâyûn-nâme'nin ana karakteri olan "çerçeve hikâye" özelliğini tamamen yıkmış, eserindeki hikâyeleri birbirinden bağımsız hikâyelermiş gibi anlatmıştır.

Sonuç olarak, Adanalı Ramazan-zâde Abdünnafi İffet Efendi, Nâfi'u'l-âsâr Nevbâve-i Simâru'l-esmâr adlı eseriyle Hümâyûn-nâme'nin, 16. yüzyıldan itibaren gelişen ve artan okur kitlesi için farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

ALPAY, Selahattin, (1972), Kelile ve Dimne, İstanbul.

ANTMEN, Ahmet, (2006), Kelile ve Dimne, Ankara.

AYKUT, Said, (2007), Beydebâ-İbnü'l-Mukaffâ, Kelile ve Dimne, İstanbul.

BATUR, Suat, (2005), Kelile ve Dimne, İstanbul.

Bursalı Mehmed Tahir, (2009), Osmanlı Müellifleri, C.2, Haz: Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Ankara.

BÜLBÜL, Tuncay, (2009), Hümâyûn-nâme (İnceleme-Tenkitli Metin), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BÜLBÜL, Tuncay, (2010), "Hümâyûn-nâme Hikâyelerindeki Aşk Kavramının Kültürel Arka Planı ve Aşk Algısının Hikâyelerde İşleniş Boyutları", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/3 Summer 2010.

ÇAĞDAŞ, Kemal, (1962), Pançatantra Masalları, Ankara.

ÇATIKKAŞ, M. Ata, (1999), Ahmet Midhat'ın Kelile ve Dimne Tercemesi (Hulâsa-i Hümâyunnâme), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

DOĞRUL, Ömer Rıza, (1985), Beydeba, Kelile ve Dimne, Ankara.

DURMUŞ, İsmail, (1988), "Abdünnafi İffet Efendi", İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal, (2000), Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-şuarâ), C. 3, Haz: Hidayet Özcan, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KALYON, Abuzer, (2006), Kelile ve Dimne, Ankara.

Kâtip Çelebi, (2007), Keşfü'z-Zunûn, C.3, Çev: Rüştü Balcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s.1202.

KAVRUK, Hasan (1998), Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, İstanbul.

KÖMBE, İlker, (2006), "Osmanlı Türk Düşüncesinde Münâzara İlmi ve Abdünnâfî İffet'in Tercüme-i Adâb-ı Gelenbevî Adlı Eseri", Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi, S. 20, 2006/1, s. 119-167.

LEVEND, Agâh Sırrı, (1967), "Divan Edebiyatında Hikâye", TTK Belleten.

MAZIOĞLU, Hasibe, (1985), "Divan Edebiyatında Hikâye", Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin, Ankara, 1985.

Mehmed Süreyya, (1996), Sicill-i Osmanî, Haz: Nuri Akbayar, İstanbul.

PARLADIR, Şebnem, (2011), Resimli Nasihatnameler: Ali Çelebi'nin Hümâyûnnâmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

TOSKA, Zehra, (1989), Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesûd Çevirisi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TUMAN, Nail, (2001), Tuhfe-i Nailî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri, Haz: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara.

TÜMER, Günay, (1973), "Yeni Bir Humâyun-nâme Nüshası", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XIX, s.253-256, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

.